

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 9

СЕПТЕМВАР

ГОДИНА XI

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Милинко ЂУРОВИЋ, Ђуро ЛОНЧАРЕВИЋ, Симо МИКАШИНОВИЋ, Рудолф
ПЕТОВАР, Иван РУКАВИНА, Фрањо ТУЂМАН, Зденко УЛЕПИЋ, Јефто
ШАШИЋ, Милицав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА
„ВОЈНО ДЕЛО“
БЕОГРАД
1959

САДРЖАЈ

Пуковник Мирко Вранић: Фортификација у будућем рату —	Стр. 463
Пуковник инж. Михајло Кокољевић: Неки проблеми привреде у рату —	477
Потпуковник Јован Манасијевић: О ноћним дејствима —	498
Потпуковник Вуко Михаиловић: Дисциплина и васпитање —	506

уз ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ КПЈ

Генерал-мајор Милош Зекић: Устанак у Бирчу 1941 године — 517

ПРИКАЗИ КЊИГА

Др. Реља Новаковић: „Војна историја“ од Петра Томца — — 532

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Paul M. Štrande: Norveška odbrana — M. S. M.	— — — — —	538
Potpukovnik Arnaldo Đakalone: Pokretnе grupe za zadržavanje — SeŠ	— —	542
Potpukovnik Stjuart Bleker: Pešadiško oružje za uništavanje tenkova — V. H.	— — — — —	545
Potpukovnik Alba Latrop: Principi rata u atomskoj eri — Z. Ž.	— — — — —	548

Пуковник МИРКО ВРАНИЋ

ФОРТИФИКАЦИЈА У БУДУЋЕМ РАТУ

Фортификација претставља посебну науку у области војне деталности, па као и друге науке има своју теорију и вештину примене те теорије у пракси. Она је више или мање зависна од низа других области и фактора вођења рата. Посебно је неопходно стално имати у виду да стратегиско-тактичке концепције вођења рата треба да буду једна од основа на којима ће се изграђивати и реализовати гледишта у области фортификације. То, свакако, не искључује и повратан утицај, пре свега, техничких могућности фортификације на стратегију и тактику. Али, фортификација није никада била одлучујућа снага у вођењу боја и операције, мада су поједини војни теоретичари били склони да и тако гледају на улогу фортификације у рату. Таква гледишта су чак, до извесне мере, нашла свога одраза и у војним доктринаима појединих земаља уочи II светског рата. Као што је познато, пракса их је на веома груб начин демантовала. Не може се дозволити да фортификација кочи и шаблонизира стратегију и тактику, већ на против, она треба да им обезбеди и потпомогне слободу акције и маневра.

МЕСТО И ЗНАЧАЈ ФОРТИФИКАЦИЈЕ ДО ПОЈАВЕ АТОМСКОГ ОРУЖЈА

На основу праксе I светског рата у војној теорији већине европских земаља између два рата владало је гледиште да ће фортификација у будућем рату имати још већу улогу и значај, да се може корисно применити како стална тако и пољска фортификација и да утврђивање граничних фронтова и обезбеђење операција лежи у првом реду на сталној фортификацији.

На бази таквих основних теоретских поставки свака земља је у складу са својом војном доктрином приступила решавању разних проблема из области фортификације. Анализом искустава која су у тој области дале припреме и пракса II светског рата могу се извући следећи закључци:

1. — Фортификациска начела пред II светски рат углавном су одговарала концепцији дводимензионалног рата. Пошто се није до вељно сагледала улога борбене и транспортне авијације приликом

организовања и утврђивања поједињих зона, појасева и положаја за извођење почетних одбранбених операција, није поклоњена скоро никаква пажња противавионској и противваздушно-десантној заштити. Исто тако нису се предузимале у фортификациском погледу никакве мере ради припреме унутрашњости територије за рат. Тако је и Немачка, тек пошто је суочена са огромним разарањима од стране савезничке авијације, приступила утврђивању и заштити важнијих индустриских центара, региона и других објеката стратегиског значаја.

2. — Неке земље прецениле су могућности сталне фортификације и сматрале је главним фактором и одлучујућом снагом за вођење рата. Сходно неповољној политичкој, економској и демографској ситуацији, код француских војних и политичких кругова преовладало је мишљење да Француска против Немачке може да води само одбранбени рат и да дефанзивом на Мажино линији треба да обезбеди интегритет националне територије. Сматрали су да Мажино линија претставља одлучујући чинилац одбране и логично је што је такво форсирање фортификације онемогућивало и спутавало рад стратегије. „Мажино дух“ био је кочница сваке офанзивне замисли. Огромна финансиска средства уложена у објекте сталне фортификације неминовно су негативно утицала на опрему и наоружање армије, на хармоничан развој поједињих родова и видова и на форсирање оне технике и наоружања која је у условима II светског рата стварно дошла до пуног изражaja. Поред тога, прецењена улога сталне фортификације утицала је и на неправилно решење односа сталне и пољске фортификације. Француска је неоспорно имала великог утицаја на своје савезнике (Грчку, Чехословачку, Југославију итд.), па су и они прихватили донекле слична гледишта у погледу улоге и места сталне фортификације.

3. — Утврђивање у систему непрекидних плитких линија сталне фортификације ради заштите граничних фронтова и обезбеђења почетних операција било је доминирајући систем. Већ прва почетна дејства показала су да су таква гледишта преживела и несавремена и да нису усклађена са карактером рата и основним стратешко-тактичким принципима. Други светски рат није имао позицији него маневарски карактер, ратна дејства изводила су се не само око граничних просторија, него на знатно ширим и дубљим пространствима, нападне операције имале су велики замах и прилично висок темпо наступања и зато је разумљиво што у условима вођења таквог рата није било целиснодно подизати непрекидне линије сталне фортификације мале дубине с обзиром на то да су се могле лако изма-невратити, пробити и заузети.

Међутим, иако је наведени систем утврђивања био владајући у области фортификације, ипак поједине земље нису имале потпуно истоветна решења првенствено у тактичко-техничком погледу при изради сталних линија. Тако је, например, познато да се Манерхајмова линија у доброј мери разликовала по тактичким и техничким решењима од Мажино линије.

4. — Техничка решења у погледу израде објеката сталне фортификације нису била у складу са разорном и пробојном моћи тадашњег наоружања. Нападна средства захтевала су битне техничке измене при градњи сталних утврђења првенствено у облику, величини, распореду и конструкцији. Нпример, објекти Мажино линије имали су првенствено пасивну улогу пошто нису располагали довољним бројем резервних излаза које би посаде користиле за активна дејства. Поред тога, били су великих димензија, добро уочљиви и са огромним просторијама.

5. — Одбрана линија сталне фортификације код неких држава искључиво је почивала на сталним посадама и посебном наоружању. Такво гледање имало је негативног утицаја на опремљеност војске у целини, као и на извођење операција.

6. — Сва побројана искуства резултат су провере у пракси II светског рата оних гледишта из области фортификације са којима се ушло у тај рат и која су била примарно базирана на искуствима I светског рата, а не на предвиђањима карактера и физиономије II светског рата. Но осим тих искустава, II светски рат је створио нова гледишта у области фортификације и проверио их у пракси. Тако, например, примењивао се нов систем утврђивања — по правцима. Немци, да би заштитили део своје и окупиране територије (источни део Немачке, Пољску) на појединим стратегиским и оперативним правцима, и то на већој дубини, изградили су читав низ ослонаца којима је Црвена армија морала овладати да би имала оперативну слободу. Такав систем утврђивања показао се знатно ефикаснијим у односу на непрекидне линије мале дубине. Друго значајно искуство односи се на место и улогу пољске фортификације. Показало се да је она била у стању да пружи јединицама ефикаснију заштиту у свако време и на сваком месту приликом извођења операције и боја. Она је имала доминантну улогу на свим фронтовима и према томе однос између сталне и пољске фортификације у току рата про мењен је у корист ове друге.

УТИЦАЈ САВРЕМЕНОГ НАОРУЖАЊА НА ФОРТИФИКАЦИСКЕ ОБЈЕКТЕ

Поред искустава из II светског рата која упућују на одређена решења разних проблема из области фортификације, потребно је са гледати какве техничке и друге захтеве постављају савремено наоружање и техника, при чему треба посебно истаћи да на стварању гледишта о будућим фортификациским објектима (величина, локација, избор материјала, димензионирање заштитних дебљина итд.) утиче не само нуклеарно оружје, него и остала савремена ратна техника и наоружање.

После II светског рата непрестано расте пробојна моћ савременог наоружања тако да је изградња објеката ради пружања апсолутне заштите скоро немогућа. Неротирајуће кумулативне гранате могу да

пробију четири пута већу дебљину челика у поређењу са својим калибром. Даље, знатно је побољшана и пробојна моћ артиљериских панцирних и подкалибарних граната као и авиобомби на хоризонталној површини објекта. Армирани бетонски зидови, димензионирани на основу пробојног дејства савременог оружја, попримили би скоро неприхватљиво велике димензије и разумљиво је да се мора тражити решење у примени бетона бољих својстава. Употреба еластичног и преднапрегнутог бетона, као и примена вишеслојне структуре зидова утицаје на смањење дебљине директно изложених зидова. Иако су објекти челичне конструкције знатно отпорнији, ипак се у даљој примени челика мора настојати да се побољшају његова својства, а самим тим и отпорност. Према неким информацијама из стране штампе, могућно је отпорност челика повећати за два до три пута, што показује да се наставља борба између пробојне моћи савременог наоружања и материјала за заштиту. Засад премоћ има пробојна моћ савременог наоружања и, имајући у виду тај момент, најефикаснија заштита од пробојног дејства може се постићи пројектовањем објекта мањих димензија, добро камуфлираних и укопаних.

При ваздушној експлозији нуклеарног оружја постоји врло интензивно примарно зрачење, док је секундарно слабије. Међутим, код приземне и подземне експлозије однос је обрнут. Без обзира на величину примарног и секундарног зрачења код разних врста експлозија, за фортификацију је од посебног значаја заштитна моћ разних материјала пошто од тога зависи у доброти мери димензионирање заштитних дебљина. Према досад објављеним подацима, интензитет радијације смањује се за половину при употреби челика дебљине 4 см или слоја бетона од 12 см, олова од 0,6 см, земље 20 см итд. Према томе, што је већа специфична тежина материјала већа је и његова заштитна моћ. Да би заштита од радиоактивног дејства била што ефикаснија нужно је даљња истраживања усмерити на побољшање густине већ постојећих материјала и на проналажење материјала велике специфичне тежине слабо подложних индукованој радијацији, а који се лако деконтаминирају. Осим тога при конструкцији објекта намеће се потреба проналажења решења којим би се онемогућило директно падање зрака на слаба места (разни отвори и улази).

Највеће разорно дејство проузрокује ударни талас нуклеарног оружја и оно је таквих размера да површински и релативно плитко укопани објекти у нултој тачки експлозије, при ваздушној и приземној експлозији, не могу пружити скоро никакву заштиту. Међутим, у другим условима објекти и пољске и сталне фортификације могу пружити знатну заштиту људству и материјалу што нам најбоље говори какву улогу може да одигра фортификација у будућем рату. Ево, например, какву заштиту пружају поједини фортификационски објекти у односу на разорно дејство атомске бомбе од 20 КТ. Стрелачки заклони (дубине 1,10 м и грудобрана 30 см) који се налазе на 300 м од нулте тачке штите једном трећином, на 600 м половином,

а на 1.200 м скоро двема трећинама сопственог профила, што значи и да најобичнији објекти пољске фортификације могу бити од велике користи у погледу заштите људства, технике и материјала. Повећањем дубине стрељачких заклона повећао би се и степен заштите, али такво техничко решење није у складу са основном борбеном наменом стрељачког заклона (фортификациски објект за ватрену дејност) и зато је корисније да се стрељачки заклони допуне склоништем испод грудобрана, или да се по могућству обезбеде покривком. Ровови пружају у односу на ударни талас исту заштиту као и стрељачки за克лони, али да би се повећала ефикасност њихове заштите, целиснодније је прибеги другим техничким решењима. Наиме, ров је за разлику од стрељачког заклона првенствено намењен кретању људства ради маневра снага по фронту и дубини па је, према томе, могућно радити ровове веће дубине што би обезбедило и већу заштиту. У циљу повећања ефикасности заштите, поред веће дубине ровова, било би корисно да се смање прави делови рова и изврши покривање њихових осетљивих места. Лака склоништа са слојем балвана и покривком земље дебљине око 45 см могу издржати дејство ваздушног притиска и на 300 м од нулте тачке. Средња склоништа свих врста, а поготову тешка, могу издржати ударно дејство атомске бомбе која експлодира у ваздуху са нултом тачком у непосредној близини склоништа. Бункери су по својим конструкцијним особинама слични склоништима те у погледу отпорности на ударно дејство нуклеарног оружја важе углавном сви они закључци који се односе на склоништа. Бункери и склоништа у првом реду су осетљиви на површинску и подземну експлозију атомске бомбе и у томе и лежи потреба њиховог укопавања и правилног лоцирања како би могли пружити што ефикаснију заштиту.

Појавом нуклеарног оружја опасност од топлотног и запаљивог дејства знатно је повећана, с обзиром на то да атомске експлозије стварају пожарне олује, деформишу, а некад и топе металне делове конструкције. Поред атомске бомбе, приличну опасност за објекте сталне фортификације претстављају и класична средства (пламено-бацачи, запаљиве авиобомбе). Имајући то у виду требало би настојати да се фортификациски објекти граде од материјала анерганског по-рекла како би се у извесној мери смањио утицај топлотног дејства. Осим тога, на објектима сталног типа није препоручљиво примењивати лако запаљиве материјале (маскирне мреже, камуфлажне уљане боје итд.) нити градити директно изложене отворе.

Анализом само неких проблема изградње фортификациских објеката у вези са утицајем савременог наоружања могућно је извући неколико закључака од општег значаја.

а) Защитна моћ поједињих објеката пољске и сталне фортификације упућује на закључак да ће фортификација имати велики значај у циљу организовања пасивне заштите трупе, материјала и технике. Већ и најобичнији објекти пољске фортификације (заклони и ровови) могу да пруже приличну заштиту од сва три дејства атом-

ске бомбе. На војној је доктрини да на бази овог и других фактора одреди којим објектима треба дати приоритет и какве видове и системе утврђивања примењивати.

б) Масовност као и врло велики и разноврсни ефекти савременог наоружања довели су у питање изградњу великих фортификациских објеката великих распона и зидних површина. Растреситост и изградња прикривених објеката мањих димензија претставља једно од важних начела у области савремене фортификације.

в) Објекти сталног типа имају знатно већих преимућстава у погледу ефикасности заштите у односу на објекте пољске фортификације. Међутим, то не значи да ће се у будућем рату стална фортификација више примењивати, јер то зависи и од низа других фактора.

МЕСТО И ВИДОВИ ФОРТИФИКАЦИЈЕ У БУДУЋЕМ РАТУ

Имајући у виду искуства која је у области фортификације дао II светски рат, затим утицај савременог наоружања на изградњу фортификациских објеката и сачувавајући то са познатим основним карактеристикама евентуалног будућег рата, може се доћи до одређених општих ставова о основним проблемима фортификације у будућем рату — њеном месту и значају, основним тенденцијама развоја, месту и значају појединих видова фортификације и система утврђивања.

Употреба атомског и другог оружја велике разорне моћи тражи да се предузимају у најширем обиму све мере заштите. Према томе, и фортификација као основна мера пасивне заштите мора имати видну улогу како у стратегиским тако и у тактичким оквирима. Може се дискутовати о некорисности овог или оног вида фортификације, о преживелости појединих система утврђивања, али фортификација у целини добија све већу примену као најефикасније средство пасивне заштите људства, материјала и технике. Ево само једног податка који јасно показује значај фортификације и то у тактичким оквирима. Пешадиски пук који се брани на фронту ширине 6 км и дубине 4,5 км, уколико се не би укопао, претрпео би од експлозије атомске бомбе јачине 20 КТ око 83% губитака; међутим, ако би се утврђивао само 4 дана његови би губици износили око 25%. Даље, тоталан карактер рата захтева фортификациско уређење не само граничних просторија него и целокупне државне територије. Давно је превазиђено време кад се рат водио само у приграничном појасу и кад није било потребе да се утврде и заштите важнији центри, рејони и положаји у дубини територије. Стратегиски значај изненађења налаже да се већ у мирнодопском периоду приступи фортификациском уређењу целокупне територије за вођење рата. Защита градова, обезбеђење базичне и војне индустрије, заштита комуникација, фортификациско уређење важнијих реона за рачун армије, мора се решавати још у периоду припреме државне територије за рат, како би се на тај начин што више парализали изненадни и жестоки атомски удари у почетној и најкритичнијој фази рата. Маневарски карактер рата има пре-

судан утицај на односу појединих видова фортификације, наиме, на однос сталне и пољске фортификације, као и на примену појединих система фортификације приликом утврђивања. Имајући у виду остале карактеристике објекта сталне фортификације, као што су трајност и отпорност, знатно већа заштитна моћ у односу на објекте пољске фортификације, могућност да се њиховом применом постигне велика економија снага и средстава итд., долази се до закључка да стална фортификација може доћи до изражја и у будућем рату. Међутим, поставља се питање којем виду фортификације треба дати приоритет. Маневарски карактер рата условио је да се ратна дејства изводе на ширим пространствима и да обухватају целокупну државну територију. И ако бисмо сада настојали да се сви евентуални положаји и оперативске зоне утврде првенствено у сталном типу, онда би објекти сталне фортификације били тако многобројни да би то економски потпуно исцрпљо и индустриски најразвијеније земље. Осим економског постоји још један, чисто оперативни елемент у прилог пољској фортификацији. Објекти и положаји изграђени у типу сталне фортификације не могу увек корисно да послуже и обезбеде све могућне варијанте дејства армије, с обзиром на то што се граде знатно раније. Било би неправилно инсистирати на томе да се у свим ситуацијама борбени поредак јединица прилагоди изграђеним објектима сталне фортификације, пошто би то спутавало и кочило извођење операције и боја. Фортификација треба да служи стратегији и тактици, а не обрнуто. Поред тога што се објекти сталне фортификације лако изманеврују, што су скучи и што претстављају рентабилан и погодан циљ, за њихову израду потребно је знатно више времена него за израду објекта пољске фортификације. Имајући све то у виду очито је да предност има пољска фортификација. Брзина извођења дејства и непостојање већих оперативних пауза између појединих операција захтевају, у првом реду, примену пољске фортификације, која може да у свако време и на разном земљишту најбрже обезбеди извођење операције. Објекти сталног типа могу се користити као допуна и ојачање појасева положаја и реона утврђених у типу пољске фортификације. Осим тога, објекти сталне фортификације, због своје трајности и отпорности, могу наћи пуну примену при организовању заштите градова, важних индустриских објекта, комуникација и других значајних стратегиских реона у дубини територије.

Изложене неке теоретске поставке из области фортификације имају карактер опште важећих начела без обзира на конкретне стратегиско-оперативне концепције појединих земаља. Наиме, свака војна доктрина заснива и развија своја гледишта о фортификацији у оквиру најопштијих и најосновнијих поставки које савремена војна мисао даје на пољу фортификације, истовремено водећи рачуна о својим посебним условима. На тај начин нека општа начела из области савремене фортификације, преламајући се кроз посебне конкретне услове појединих земаља, попримају до известног степена различит третман у разним земљама.

Тако, например, гледишта на Истоку карактеристична су по следећем:

— фортификација ће у будућем рату имати још већу улогу и значај и претстављаће главну меру пасивне заштите снага и технике на фронту, становништва и објекта у позадини;

— пошто се сматра да стратегиска офанзива претставља главни вид употребе оружане силе, а стратегиска одбрана помоћни, стоји се на гледишту да не треба придавати већу пажњу изградњи борбених објекта и линија у типу сталне фортификације ради заштите појединачних праваца који изводе у дубини територије;

— фортификациско обезбеђење операција копнене војске почива на пољској фортификацији ојачаној преносним дрвеним, бетонским и челичним елементима;

— док објекти сталне фортификације не налазе већу примену приликом утврђивања на фронту, на другој страни склоништима изграђеним у сталном типу ради заштите важних објекта у дубини територије придаје се прворазредан значај.

Гледишта на Западу у односу на фортификацију нису истоветна са гледиштима на Истоку, што је и разумљиво, кад се имају у виду различита доктринарна гледишта на употребу оружане силе. Ево неких њихових поставки које се односе на фортификацију:

— Запад је приморан да поклони пуну пажњу изградњи борбених објекта сталне фортификације, како би се на тај начин постигла што већа економија снага и ублажио недостатак у копненим снагама. Ако је неко приморан да у првој фази рата пређе у стратегиску одбрану, онда је логично да и фортификацији мора поклонити пуну пажњу. У западној штампи много се пише о потреби коришћења објекта и линија сталне фортификације који су израђени пред и у току II светског рата и о изградњи нових објекта дуж појединачних праваца. Сматра се да је линиски систем утврђивања у типу сталне фортификације потпуно преживео и да је утврђивање по правцима једино могућан и целиснодан систем утврђивања. И поред тога што се на Западу придаје пуна пажња објектима сталне фортификације, ипак се сматра да пољска фортификација има главну улогу у обезбеђењу операције.

— У задње време, а поготову од појаве интерконтиненталних пројектила, даје се акцент на изградњу склоништа у типу сталне фортификације. Иначе, сталну фортификацију сматрају главном мером пасивне заштите кад је у питању заштита индустриских рејона, комуникација и градова.

Интересантно је видети шведска гледишта по питању места и улоге фортификације у одбрани земље, нарочито због тога што она веома рељефно одражавају доктрину Швеђана и њихове остале посебне услове евентуалног вођења рата. Основно обележје и карактеристика војне доктрине Шведске је да у будућем рату треба применити такве форме борбе у којима ће доћи до изражaja општенородан отпор. Сматра се да је територијални рат једино могућан и

целисходан начин одбране. Нарочито се подвлачи да је потребно преживети прве нуклеарне ударе и сачувати снаге за доцније вођење борбе. Полазећи од таквог гледишта, они нарочито форсирају изградњу борбених објеката и склоништа у типу сталне фортификације. Према подацима на које се наилази у штампи и војној литератури, они граде подземне хангаре за авиона, склоништа за важније бродове, склоништа за добар део своје тешке индустрије и становништва и тако настоје да направе од своје земље прилично неподесан циљ за атомске ударе. Шведска је у стању да прихвати такву концепцију у погледу фортификације, јер јој то у првом реду омогућује њен материјално-технички развитак. Осим тога, она има изузетно повољан геолошки састав земљишта (хомогено гранитно стење) које значно појефтињује изградњу објеката сталног типа.

Међутим, мале, ванблоковске земље које немају такве економске, геолошке и друге услове као што их има Шведска, а спремне су да се максимално супротставе агресору, принуђене су на знатно друкчија решења. Чињеница је да су такве земље инфиериорне у наоружању и технички, па ће због тога као и из неких других разлога тражити решења успешне одбране, пре свега, у развијању општенародног рата који ће бити комбинација разноврсних дејстава. То, савсвим логично, још више потенцира значај фортификације уопште, али истовремено истиче у први план пољску фортификацију као погоднију за изразито маневарски карактер дејстава у условима општенародног рата. Брзина дејства, извођење операција на врло широком пространству, брзи прелази из једне тактичке или стратешке радње у другу, те и сличне карактеристике будућег рата које ће се на потенциран начин испољити у општенародном рату указују на потребу форсирања пољске фортификације као подесније за прилагођавање разноврснијим ситуацијама и земљишним условима. Међутим, и објекти сталне фортификације, због своје отпорности, трајности и ефикасности заштите могу наћи корисну примену у склопу појасева и положаја изграђених у пољском типу. Њихова улога посебно ће доћи до изражaja у заштити базичне и војне индустрије, градова, комуникациских чворова и других стратешских објеката у дубини земље.

НЕКА ПИТАЊА ФОРТИФИКАЦИСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА ОПЕРАЦИЈЕ И БОЈА

Пољска фортификација има исти задатак као и стална (сачувати живу силу и технику, омогућити економију снага, створити повољне услове за ватрену дејство итд.), али између објеката сталне и пољске фортификације постоје знатне разлике у погледу отпорности, ефикасности заштите, дуготрајности и цене коштања, као и потребног времена за њихову изградњу. За изградњу објеката пољске фортификације нису потребни нарочита стручна снага, специјална материјална

јална и знатна финансиска средства, време изградње знатно је краће, и ти моменти диктују да пољска фортификација игра главну улогу у обезбеђењу операције и боја. Пољска фортификација треба да чини костур утврђивања било да је реч о извођењу почетних граничних операција или операција у дубини територије. Поставља се онда питање какво је место и улога сталне фортификације и какав систем треба применити при утврђивању поједињих зона и отсека.

Пошто стална фортификација не може претстављати основу утврђивања зона и отсека, потребно је њене објекте градити тако да буду допуна пољској фортификацији. Значи, објекти сталног типа ојачавају појасеве и положаје изграђене у типу пољске фортификације. Утврђивање по правцима изградњом објеката сталне фортификације ешелонираних по дубини на погодним местима за одбрану претставља најцелисходнији систем утврђивања у типу сталне фортификације. Ослонце сталног типа треба подизати у првом реду дуж комуникација које изводе преко теже проходног земљишта, пошто су на таквом земљишту ти ослонци, брањени и малим снагама, у стању да у доброј мери не дозволе брзе продоре мото-механизованих и оклопних снага и да, према томе, ослободе део снага и средстава за вођење борбе на другом делу фронта. Објекти сталног типа могу се применити и на равничастом земљишту. У равници организацију и утврђивање зоне за одбрану нужно је базирати на постојећем систему мелиорационих објеката, пловних канала, затим на коришћењу природних препрека и насељених места, све то допуњено целисходнијим системом запречавања. Међутим, корисно се могу применити и објекти сталног типа у циљу образовања ослонаца одбране мостобрана, комуникационих чворова, прелаза преко река, итд., то јест оних ослонаца који се не могу лако изманевровати и којима је нужно овладати уколико нападач жели извршити дубљи продор. Поред борбених објеката сталног типа, намеће се потреба да се у зони извођења операција изграђују и склоништа сталног типа ради заштите командних места, радарских станица, важнијих складишта муниције и погонског горива итд.

Ослонци сталног типа могу бити противтенковски, батериски, пешадиски и комбиновани, али ипак највећи број треба подизати ради спречавања пробоја од стране оклопних и мото-механизованих нападачевих снага. Зато првенствено треба поклонити пажњу изградњи противтенковских ослонаца. Величина поједињих ослонаца зависи од оперативно-тактичке важности поједињих рејона, природних услова за утврђивање и материјално-техничких могућности за израду. Тачно је да су фортификациони објекти сталног типа веома скучи, али се мора имати у виду да су скучи и друга борбена средства (један савремени тенк стоји колико 5 до 10 топовских или 100 до 120 митраљеских објеката сталног типа) и зато целисходност изградње сталних објеката ваља разматрати у склопу свих одбранбених фактора.

Утврђивање у типу пољске фортификације може се вршити по групном или рововском систему и комбиновано. Са чисто теорет-

ског гледишта рововски систем има предности над групним пошто обезбеђује боље и потпуније коришћење живе силе и борбених средстава. Међутим, с обзиром на карактер савременог рата (широке и дубоке зоне дејства, брзина дејства, непостојање већих оперативних пауза) и због недостатка времена примењиваће се најчешће у стратегским и оперативним размерама утврђивање групним системом. Осим тога, на планинском земљишту, чак кад би се и располагало са довољно времена и средстава за утврђивање, не би било никакве потребе применљивати рововски систем. У тактичким оквирима комбинација једног и другог система претстављаће најчешћи начин утврђивања.

НЕКА ПИТАЊА ФОРТИФИКАЦИСКОГ ОБЕЗВЕЂЕЊА ОДБРАНЕ ТАКТИЧКИХ ЈЕДИНИЦА

Већ је изнето да шири фронтови тактичких јединица и недовољно време за организовање одбране захтевају првенствено групни систем утврђивања, и да растреситост борбеног поретка и постојање великих међупростора, ради што веће чврстине одбране, поред осталих фактора траже и већу примену фортификације. Међутим, осим наведеног треба имати у виду да већа дубина борбеног поретка брањиоца повећава број појасева и положаја као и њихово међусобно отстојање, затим да масовна примена, у току извођења операција, ваздушнодесантних јединица тражи да се одбрана од најмањих тактичких јединица па навише организује кружно и коначно да широка примена оружја масовног уништења, и то једновремено по целој дубини одбране, захтева организовање појасева и положаја са добро развијеним системом склоништа.

Према неким гледиштима, у армиској одбранбеној зони треба организовати најмање четири, а у корпусној три одбранбена појаса. Дубина појасева као и међусобна растојања морају се повећати. На свим правцима у једној одбранбеној зони није потребно организовати исти број појасева (положаја), него на основу процене важности правца, топографског и хидрографског склопа земљишта треба и развијати одбрану по дубини. Већа отстојања између појасева и положаја захтевају да се за одбрану уреди и већи број одвојених одбранбених положаја и рејона између два појаса (положаја). Исто тако треба повећати и отстојање између ровова у оквиру једног положаја одбране.

У прошлом рату, скоро по правилу, први појас био је и главни појас одбране. Међутим, због могућности примене знатних ваздушнодесантних снага као и атомског наоружања, могућно је да нападач усмери своје главне напоре ради сламања одбране не само с фронта применом пробоја и обухвата, тих основних облика маневра, него и из позадине применом вертикалног маневра и дубоких обилазака. У таквој варијанти дејства, коју ће нападач чешће применљивати у будућем рату, нужно је да бранилац одреди један од позадњих по-

јасева као главни појас одбране. Исто тако, с обзиром на велику ширину одбранбених зона, може се догодити да на појединим правцима у оквиру једне те исте зоне не буде увек исти појас и главни појас одбране.

У савременим условима појас обезбеђења добија још већи значај као и организовање и уређење лажних положаја по целији дубини одбранбене зоне. Ако нападач располаже средствима за масовно уништење, тада ће и припреме за напад бити врло кратке и обично ће се напад предузимати из покрета или са скраћеном припремом. И зато бранилац мора себи поставити као први задатак спречавање брзог избијања нападачевих главних снага пред предњи крај одбране, а баш тај задатак може се успешно решити борбом у појасу обезбеђења.

Средства за масовно уништење и претежно маневарски карактер борбених дејстава условије чешћу примену одбране организоване на брзу руку. Значи, чешће ће недостајати времена у погледу организације одбране а потребе за утврђивањем и осталим инжињерским радовима знатно су порасле. Тај се проблем може донекле ублажити предузимањем разних мера приликом утврђивања као што су:

— нарочито форсирати употребу преносних дрвених, бетонских и челичних елемената за ојачање и изградњу фортификациских објеката пошто би то скратило време извођења фортификациских радова;

— приликом утврђивања водити курс ка што већој примени механизације; код неких армија, поред постојећих инжињериских машина, свако борбено и неборбено возило јачине од 100 КС навише треба да има свој булдожерски уређај;

— широко примењивати цивилну радну снагу.

Употреба атомског оружја захтева да се обим фортификациских радова и од стране нападача знатно повећа. Атомски удари по нападачевој концентрациској просторији, очекујућим и полазним рејонима, комбиновани са испадима, могу да паралишу сваки напад и да одлучно преокрену ситуацију у корист браниоца. На концентрациским просторијама и на очекујућим и полазним рејонима у први ред хитности поставља се изградња склоништа за људство и најважнија борбена средства.

На крају нешто о утицају земљишта на фортификациску организацију. Песковито земљиште, због слабе повезаности честица, неподесно је за изградњу фортификациских објеката пошто је осетљиво на ударни талас, а и дуже задржава радиоактивност. Кршевито земљиште, које је и иначе врло неподесно за извођење фортификациских радова, због своје способности да дugo задржава радиоактивност постаје још неповољније. Равничасто земљиште, због открићености, највише је изложено последицама дејства атомске експлозије. Протезање положаја кроз веће комплексе шума такође није

подесно посебно због топлотног и ударног дејства атомске бомбе. Планинско и испресецано земљиште пружа најповољније услове за утврђивање поготову ако постоје могућности за организовање положаја и на задњем нагибу.

НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ПРОБЛЕМУ ЗАШТИТЕ ИНДУСТРИСКИХ РЕЈОНА, ГРАДОВА И КОМУНИКАЦИЈА

У склопу припреме државне територије за рат, нужно је решавати и проблем заштите индустриских рејона, градова и комуникација, како би предузете мере заштите могле што више парализати атомске ударе поготову у првој, најосетљивијој фази рата. Защита у целини претставља врло сложен проблем и превазилази домен фортификације и зато ће се овом приликом третирати неке мере заштите које се могу постићи изградњом објекта сталне а понекад и пољске фортификације (разни типови склоништа, бункера).

При разматрању проблема заштите нужно је имати у виду следеће моменте:

— заштита првенствено базира на изградњи објекта сталног типа. Објекти пољске фортификације могу бити само допуна заштити која је организована у сталном типу;

— данашњи развој технике омогућује да се постигне потпуна заштита чак и од најјачих познатих нуклеарних оружја. Међутим, било би потпуно нереално поћи од претпоставке да је могућно изградити прилично велик број таквих објекта па било да се ради и о економски развијеним земљама;

— нужно је да постоји одређен правилан курс у погледу приоритета изградње, величине и врсте објекта.

Приликом изградње склоништа и одређивања правилног курса нужно је сагледати нека битна питања ако се жели правилно и темељито решити питање заштите. У првом реду не може се водити курс на трошење огромних финансиских средстава, пошто би се на тај начин довело у питање развијање осталих борбених средстава и технике. Нужно је поставити разумну границу и не инсистирати на заштити свих објекта. На прво место требало би заштитити војне објекте и средства у дубокој позадини који треба да омогуће откривање и спречавање атомског напада. То су, пре свега, авиони или ракете за пресретање, стационарни радари, средства ваздухопловства итд. Затим, требало би заштитити резерве наоружања, муниције, горива, материјала, резерве делова и намирница које су потребне за попуну и снабдевање јединица за најкритичнији период рата. И даље, нужно је заштитити војну индустрију и неке главне објекте тешке индустрије потпуним или делимичним укопавањем поготову ако ти објекти имају неподесну локацију и тиме претстављају погодан циљ за атомски напад.

Изградњи склоништа у насељеним местима за потребе становништва такође се не може прићи шаблонски, без плана и неке одређене економске рачуница. Немци сматрају да склоништа треба градити само у већим и густо насељеним градовима, у новоградњама их треба предвидети само у насељима преко 10.000 становника, и да је целисходније градити више мањих склоништа у непосредној близини насеља и индустриских објеката, пошто би се на тај начин омогућило њихово брзо и потпуно коришћење. Исто тако стоје на гледишту да уколико је немогућно изградити склоништа која пружају апсолутну заштиту, капацитет склоништа не би требало да прелази више од 50 особа.

Савремено наоружање поставило је исто тако врло тешке и сложене задатке у погледу одржавања сувоземних комуникација. У циљу заштите сувоземних комуникација могу се на важнијим раскрсницама, при улазу и излазу из теснаца, на превојима итд., подизати борбени објекти у типу сталне фортификације, како би се та осетљива места осигурала у првом реду од ваздушнодесантних јединица. Осим тога, прелази преко река претстављају врло осетљива места и уска грла те према томе и њиховом осигурању и обезбеђењу треба поклонити пуну пажњу.

Пуковник инж. МИХАЈЛО КОКОЉЕВИЋ

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРИВРЕДЕ У РАТУ

Проналажење нових, ефикасних борбених средстава и њихово усавршавање захтевају, поред осталог, велики број научних радника високих квалитета и одлично опремљене научне установе. За њихову производњу у доволјној количини неопходни су разноврсни капацитети међусобно повезани на бази широке кооперације и прилагођени таквом раду, што је могућно остварити само у високо развијеној привреди. Међутим, управо тако развијена привреда, стварањем нових борбених средстава, ствара и факторе који озбиљно угрожавају њу саму. То значи да ће савремена АБХ средства, мењајући битно услове под којима би се водио рат, у досад невиђеним размерама утицати на функционисање привреде. Ево због чега:

Прво, изванредно су порасле могућности интензивног и изненадног удара по свим привредним капацитетима па и у случају равнотеже снага врло развијених и добро припремљених противника, чак и под претпоставком да основни извори буду поштеђени од напада копнених снага. Друго, примена савремених борбених средстава вероватно ће изазвати врло велику динамичност операција што може довести до тога да и у земљама које се убрајају у велике силе убрзо буду угрожени основни извори и од напада с копна. Према томе, поставља се питање да ли ће у евентуалном нуклеарном рату модерна, развијена привреда уопште моћи да функционише повезано и на широј основи.

По свему судећи на ово питање треба одговорити зависно од тога у којим се размерама поставља. У размерама светских коалиција, с обзиром на расположиве изворе, простор и однос снага тешко би се могло рећи да би разарања у почетној фази рата могла у толикој мери парализати једну, другу или обе стране да им привреде на овим секторима, који су највitalнији, не би и даље функционисале и за дужи период обезбедиле производњу која би допринела да се рат продужи средствима којима је почeo. При томе ће вероватно одиграти огромну улогу мере заштите у најширим размерама као и обнова прорушених и изградња нових капацитета.

Међутим, таква схватања не могу се применити на сваку појединачну земљу, а нарочито не за земље које би, с обзиром на свој положај, место у будућем сукобу, развијеност итд., већ првих дана рата

били изложене удару технички и бројно надмоћнијег непријатеља. Код тих земаља не би се могло очекивати да ће привреде функционисати како би то одговарало њиховом нивоу и потребама производње и одржавања савремених борбених средстава. Ово не умањује важност њихових привреда, како мирнодопских на које се ослањају ратне припреме, тако и онаквих какве ће моћи да функционишу у очекиваним ратним условима, него, напротив, подвлачи њихов значај као важних фактора за утврђивање општих принципа вођења рата и улоге осталих елемената ратног потенцијала.

У свакој се земљи, дакле, поставља проблем процене улоге сопствене привреде у евентуалном будућем сукобу, у првом реду ради извлачења одговарајућих закључака у односу на основне планове за вођење рата, а затим, у циљу предузимања мера да се сопствена привреда што боље искористи као и да се обезбеди помоћ са стране, не само у оном што је дефицитарно на основу мирнодопских могућности привреде, него и у оном што привреда у специфичним условима савременог рата неће моћи да обезбеди.

Полазећи од оваквих претпоставки покушајемо да уопштено и у најкрајним цртама изнесемо неке важније проблеме који би се у вези са применом најефикаснијих борбених средстава појавили у ратној привреди. На првом месту размотрићемо неке карактеристичне моменте које примена тих средстава уноси у поједине привредне области, затим проблеме избора извора за покривање ратних потреба и питања руковођења. Разуме се да сами проблеми, а нарочито средства за њихово решавање, у великој мери зависе од специфичности појединих земаља (величине, географског положаја, становништва, природних богатства, развијености, друштвеног система и морално-политичког стања, организације, стања ратних припрема итд.) и од места која би оне заузеле у свакој конкретној ратној ситуацији у свету.

ИНДУСТРИЈА

У условима изненадне примене најефикаснијих савремених борбених средстава рад индустриске најавишао би на изванредне тешкоће.

Одржавање индустриске производње у већем обиму не може се замислити без одржавања саобраћаја који би у великому броју зарађених земаља већ првих дана рата вероватно био осетно парализан. То би отежало превоз сировина, нарочито оних које заузимају велику запремину (угаљ, руда), као и готових производа. Настале би велике тешкоће и у превозу радника који станују далеко од фабрика, нарочито у развијеним земљама.

Индустријски капацитети такође би одмах по избијању непријатељства претрпели велика оштећења и рушења. Може се очекивати да би зарађене стране настојале да одмах задају уништавајуће ударце индустриске противнику како би спречиле одржавање и производњу борбених средстава и осталих артикала који служе за подмирење најважнијих ратних потреба.

Чак и под претпоставком да надмоћнији нападач — у нади да ће постићи брзе успехе — у почетној фази рата не усмери ударце на индустрију противника, многи би капацитети бранцима настрадали услед напада (у циљу уништавања живе силе и стварања дезорганизације) на велике градове као концентрације становништва и на саобраћајне чворове, где је у већини земаља груписан велик део индустрије и поред знатних напора за постизање дегломерације који се у свим развијеним земљама предузимају у последње три деценије. Међутим, и у таквом случају може се са сигурношћу очекивати да би нападач у каснијој фази рата настојао да онеспособи индустрију бранцима који пружа успешан отпор.

Вероватно би били велики губици у индустриским капацитетима и услед операција КоВ које ће имати велик замах и брзину.

С обзиром на поменуте тешкоће у саобраћају као и остале тешкоће у почетној фази рата, не може се много рачунати на евакуацију ширег обима оних индустриских капацитета који се налазе у велиkim градовима и на важним стратегиским правцима, а који би у овој фази остали поштеђени. Оваква евакуација вероватно би могла да се оствари само у земљама с врло великим дубином територије и великим одбранбеним потенцијалом. У земљама које би, с обзиром на свој географски положај, величину, однос снага и сл. одмах по избијању непријатељства биле јако угрожене, евакуација већег броја комплетних капацитета губи смисао и зато што је у вези са вероватним изненадним и дубоким продорима, комбинованим с десантима из ваздуха, тешко одредити рејоне за њихов прихват. У тим земљама евакуација би се вероватно ограничила на комплетирање унапред припремљених капацитета — стручњацима, документацијом, алатом, инструментима, појединим машинама и уређајима, а евентуално и појединим погонима.

Према томе, с већом сигурношћу могло би се рачунати само на оне капаците који не би били у близини великих градова, саобраћајних чворова и војних објеката као ни на правцима непријатељских продора и који би били потпуно обезбеђени укопавањем или дисперзијом толико да не би представљали уносне циљеве за напад из ваздуха. Ово повлачи за собом потребу предузимања одговарајућих мера у припремама оних индустриских капацитета који се предвиђају за обезбеђење највиталнијих ратних потреба. Притом треба имати у виду да се критеријум за обезбеђење путем укопавања и осталих техничких мера заштите релативно брзо мења и да је правце продора тешко одредити с обзиром на савремена средства.

Снабдевање електроенергијом било би јако отежкано услед губитака извора, тешкоћа у преносу горива у термоелектране које нису на рудницима, као и рушења и оштећења уређаја за трансформацију и пренос.

Губици у радној снази, не само на радним местима него и у местима становља и на путу за посао, такође би се врло неповољно одразили на рад индустрије.

Производња би трпела и услед честих узбуна због којих се прекида рад.

Сем тога, вероватно би настao још низ тешкоћа као, например, оне са документацијом и алатом услед брзих промена у асортиману, диктиралих губицима и осталим сметњама у нормалним капацитетима за производњу одређених артикала.

Апстрактујући за момент савлађивање тешкоћа у саобраћају о којем ће бити речи на другом месту, поставља се питање предузимања мера за обезбеђење индустриске производње и услуга у оваквим условима.

У првом реду треба напоменути да ће наведена упрошћена слика тешкоћа бити на различит начин изменеана у разним условима који владају у појединим земљама као и у разним ситуацијама које могу настати у свету у моменту избијања рата и у његовом даљем току. Интензитет почетног напада на неку земљу може да остане и даље исти, да порасте или опадне у зависности од ситуације на другим фронтовима. Према томе би се могао и остварити одговарајући максимално могућан ниво производње који може варирати од импроризације до кооперације на широкој основи. Међутим, свака земља мора бити спремна и за најнеповољнију ситуацију с обзиром на важност индустриске производње и услуга за подмирења најважнијих потреба оружаних снага и становништва.

Од велике је важности правилно утврђивање мера заштите за разне врсте капацитета у складу са посебним условима сваке појединачне земље. Поћи путем мера заштите на широком фронту без претходне свестране анализе значило би натоварити тежак терет који би се одразио на стандард, а и на остале ратне припреме. Ово нарочито важи за скупе мере заштите, као што су укопавање, дисперзија и маскирање. Код таквих мера је нарочито важно да се што је могућно више спрече непријатна изненађења у погледу њихове ефикасности с обзиром на брз развој наоружања.

Код укопавања је неопходно да се обезбеде сви фактори који условљавају одржавање заштићеног капацитета (енергија, репродукциони материјал, саобраћајна средства, радна снага итд.).

Мере дисперзије постављају низ проблема. Индустриска производња уопште, а посебно наоружања заснива се у најнапреднијим земљама на широкој кооперацији специјализованих капацитета што погодује дисперзији, али у исто време поставља далеко веће захтеве саобраћају који би, као што је већ поменуто, био јако угрожен. Сужавати кооперацију значило би смањивати продуктивност и истовремено вршити агломерацију разноврсне производње на мањи број места при чему би се, и поред неопходних инвестиционих улагања, неизбежно смањивали и капацитети.

Стога ће се вероватно потражити компромисна решења. Мере дисперзије могу се предузимати у највећем броју земаља у складу с потребама мирнодопског развијка и у ширим размерама само у том смислу да се истоврсни капацитети граде у више међусобно удаљених

места, што даље од великих градова, и да се уопште настоји да се избегне груписање индустриских реона.

Једно од решења састоји се у проналажењу начина за одржавање и јачање за време мира мањих индустриских капацитета у крајевима са слабијим комуникацијама. Таква изградња је корисна иако је реч о специјализованим капацитетима, јер се они накнадним комплетирањем машинама и уређајима могу преоријентисати и на самосталнију производњу односно услуге.

У вези са тешкоћама у саобраћају, као и са недовољном повезаношћу појединих области услед ратних операција настојаће се да се што више користе материјали из локалних извора.

Потреба за дисперзијом производње и стварне могућности добијања материјала за репродукцију захтевале би да се још интензивије него у прошлим ратовима користе и застарели, непродуктивни уређаји, чија би продуктивност морала да се повећава подесном реконструкцијом и израдом пристроја. Било би, даље, неопходно прилагођавање технолошких процеса и техничких услова, с тим да се оствари што једноставнија производња уз истовремену гарантију минимума квалитета. Ово би се одразило и на број типова борбених средстава исте намене, јер се — с обзиром на могућности брзе промене услова, како у погледу машинског парка, алата, уређаја и сл. тако и у погледу расположивих материјала за репродукцију — поставља проблем проучавања алтернативних решења за сваки важнији производ. У вези с тим било би потребно да се врше посебне припреме у погледу израде документације и пробне производње на разним капацитетима за време мира.

С друге стране, да би се у перспективи што више смањила разноврсност која није диктирана потребама децентрализације, остаје и даље у свакој земљи задатак упорног спровођења стандардизације и типизације свих врста производа.

Треба имати у виду да су све поменуте мере које се предузму у миру у циљу заштите индустриске производње везане за одређене локације, док ће рат бити вероватно врло покретан. Стога је важно обезбедити да се и после разарања у почетној фази рата по целој земљи могу стварати капацитети за производњу и услуге за највitalније потребе оружаних снага и народа. Изгледа да би за овакве услове највише одговарало стварање еластичне, покретне организације, лако прилагодљиве свакој ситуацији по избијању сукоба, како би се искористиле све оне машине и уређаји, репродукциони материјал, енергетски извори и средства за пренос и трансформацију енергије, алат, документација, транспортна средства, зграде, радна снага и сл., који се нађу у неком месту. У условима велике динамике операција лакше је пребацивати стручно језгро предузећа са документацијом, алатом и евентуално појединим уређајима него читаве погоне или предузећа. Тиме се индиректно повећава дубина позадине и у условима релативно мале државне територије.

ГРАЂЕВИНАРСТВО

С обзиром на очекивана велика разарања мање-више у свакој зарађеној земљи грађевинарство би се у будућем рату нашло пред врло великим задацима. Само рашчишћавање рушевина у градовима и на саобраћајним чврловима захтевало би врло мобилне и технички добро опремљене капацитете. Последице разарања изазвале би потребу великих радова на оправкама и новоградњама у циљу надокњићивања губитака у привредним капацитетима. Поред тога, био би неопходан низ новоградњи, како непривредног, тако и привредног значаја, које ће диктирати ток ратних операција (комуникације, аеродроми, рампе, складишта, индустриски капацитети итд.). Од посебног интереса биле би адаптације постојећих подземних објеката (тунели, рудници, пећине и сл.) и изградње нових, као и најнеопходније нормално одржавање саобраћајних и других објеката.

При извршењу свих тих и других задатака грађевинарство би се у будућем рату сукобило с великим тешкоћама. У првом реду оно би само трпело губитке, иако вероватно напади не би били усмерени на његове капацитете јер су растурени и не претстављају довољно уносан циљ. Губици зависе од концентрације грађевинске оперативе на мирнодопске задатке. Уколико би она у моменту избијања рата била више ангажована радовима у великим градовима, саобраћајним чврловима и индустриским реонима, утолико би њени губици били већи. Губици зависе и од тога да ли се седишта грађевинских предузећа и њихови ремонтни капацитети налазе по великим градовима, јер и у случају да су градилишта удаљена једно од другог, део механизације задржава се на ремонту па је важно где се он врши. Евакуација механизације која се затекне у моменту избијања непријатељства у великим градовима и у близини осталих привлачних објеката била би врло отежана, али се вероватно не би потпуно одустајало од припрема у овом смислу, што зависи од покретљивости механизације и осталих локалних околности, као и од конкретне ситуације у сваком поједином месту у том моменту.

Одлазак радне снаге у војску и друге привредне гране претстављао би веће тешкоће него у већини индустриских грана јер у грађевинарству раде млађи и здравији људи, нарочито у земљама које немају висок степен механизације. Грађевинарство је, зависно од превоза материјала који заузимају велике запремине (дрво, цемент итд.), па ће бити погођено застојима у саобраћају који ће у већини заражених земаља вероватно настati одмах по избијању непријатељства. То изазива потребу да се грађевинарство снабдева првенствено из локалних извора. Могућност оваквог снабдевања зависи како од природних услова (добри су у брдовитим крајевима са дosta камена и шума, а слаби у равничарским крајевима без шума), тако и од резерви грађевинског материјала и локалних капацитета за његову производњу. Коришћење природних услова, затечених залиха, па и материјала из рушевина диктираће често да се где је год могућно примењују импровизације. Ово захтева да се још за време мира про-

налазе алтернативе једноставне конструкције за поједине локалне услове као и под претпоставком покривања потреба из разних извора.

Извршењу задатака у оваквим условима одговарала би организација која би омогућивала брузу концентрацију и деконцентрацију грађевинске оперативе према потреби.

У припремама грађевинарства за рат од нарочите је важности стандардизација и типизација грађевинских елемената, објеката као и грађевинског материјала, при чему ће морати да се узме у обзир нужност поменутих алтернатива. Ово се односи и на грађевинску механизацију.

ПОЉОПРИВРЕДА И ШУМАРСТВО

При решавању проблема исхране у евентуалном будућем рату мора се поћи од домаће пољопривредне производње. Искуство из прошлих ратова и, нарочито, перспективе евентуалног будућег рата с обзиром на изванредан пораст саобраћајних тешкоћа навешће и оне земље које у миру покривају мали део потреба у прехранбеним артиклима из властите производње, да пољопривреди посвете највећу могућину пажњу. Ово још више важи за земље са знатним уделом пољопривредне производње не само ради покривања сопствених потреба него и у циљу извоза у савезничке земље у оквиру узајамне помоћи. При томе треба имати у виду и чињеницу да рат неизбежно у свакој земљи изазива повећање потреба у пољопривредним производима, и поред свих мера за смањење потрошње, услед захтева фронта, покрића губитака и потребе да се непрестано стварају резерве. Поред тога пољопривреда снабдева сировинама прехранбену индустрију и друге индустриске гране (текстилну индустрију, индустрију коже и обуће, гуме и дувана).

Нормалне недаће пољопривреде које настају и у условима примене конвенционалног оружја (недостатак радне снаге, возила и ремонтних капацитета услед узимања у оружане снаге, смањење рада пољопривредних служби, тешкоће у спровођењу агротехничких мера итд.), у евентуалном будућем рату знатно би се заоштриле. Могу се очекивати нарочито велики губици у пољопривреди услед непријатељских дејстава било непосредно, например, паљењем термонуклеарним експлозијама или бацањем запаљивих средстава, применом биолошких средстава, продорима, отсецањем или окупацијом поједињих области, било посредно, услед закашњења у обради или остављања необрађеног земљишта због поплава, оштећења мелиорационих уређаја, минирања, контаминација земљишта, недовољног коришћења механизације услед недостатка горива и резервних делова, недовољне примене агротехничких мера услед недостатка вештачког ђубрива и средстава за заштиту и сл. Особито тешки губици могу настати услед дosta вероватне примене биолошких средстава која због своје специфичности може отпочети још пре избијања отворе-

них непријатељства. Ово упућује сваку земљу на проучавање биљних и сточних болести страних земаља и могућности њиховог ширења у домаћим условима, на стварање организације за спречавање зараза и на обуку становништва у откривању биолошких средстава и предузимању мера за њихову локализацију и уништавање. Важно је и то да се обезбеди такав смештај пољопривредних производа који пружа највећу могућну заштиту.

Могућност евакуације средстава за пољопривредну производњу из угрожених области после избијања непријатељства знатно се смањује због брзине операција и евентуалних дубоких и комбинованих продора непријатеља, као и услед тешкоћа у саобраћају, што ће знатно смањити број расположивих правца за кретање. У вези с тим велику важност добијају мере прераде пољопривредних производа (клање стоке, сушење меса итд.) у циљу њихове лакше заштите.

„Класичне“ мере за обезбеђење потреба у пољопривредним производима, као што су обавезна обрада и засејавање свих обрадивих површина, обавезна максимално могућна примена агротехничких мера, колективно коришћење средстава и њихова концентрација где је то неопходно и сл., остају актуелне и у будућем рату и оне би се вероватно спроводиле где год то ситуација буде дозвољавала.

Сем тога, била би неизбежна радикална измена структуре исхране претежно с оријентацијом на биљну исхрану, нарочито у густо насељеним, плодним областима умерене климе. Од посебно велике важности биће производња биљних масноћа.

Тешкоће превоза, нарочито на веће даљине, диктирале би да се користе што више локални извори, што би још више заострило проблем преоријентације начина коришћења разних врста земљишта, нарочито у земљама с интензивном обрадом.

У променама за време мира један од најважнијих инструмената за надокнађивање мањкова који настају услед тешкоћа у пољопривреди састоји се у стварању резерви пољопривредних производа о којима ће бити речи касније. Било би корисно и настојање да се на што ширим подручјима земље гаје основни пољопривредни артикли као жито, кукуруз, кромпир и сл., нарочито у областима које би, с обзиром на свој положај и топографски склоп и остale услове, као и на планове одбране, могле одиграти значајну улогу у рату. При томе би вероватно у неким крајевима где се природни услови не поклапају са ратним потребама приноси били мањи, што захтева гајење таквих врста које би и у неповољним условима давале задовољавајуће резултате. Аналогно томе политика стимулирања сточарства у одређеним рејонима такође би требало да се прилагоди, до извесног неопходног степена, потребама одбране.

Шумарство, као важан извор сировина за хемиску индустрију, а преко ње и за индустрију наоружања, затим за машиноградњу, бродоградњу, индустрију папира, индустрију грађевинског материјала и дрвну индустрију, имаће велики значај и у будућем рату. Оно ће бити погођено несташицом радне снаге која је иначе, с обзиром на

природу посла, претежно млађих година, затим узимањем механизације за оружане снаге и недостатком горива, као и тешкоћама у ремонту. Угроженост од непријатељевих дејстава у односу на раније ратове биће знатно повећана, нарочито опасност изазивања пожара. Тешкоће траспорта вероватно ће изазвати нерационалну и неравномерну сечу, поготову у циљу коришћења дрвета као грађевинског материјала.

За савлађивање ратних тешкоћа у овој области долазе у обзир у првом реду организациске мере за што рационалније коришћење средстава која у оваквој ситуацији остају на располагању, како би се што више избегла диспропорција између сече и прираста. У погледу заштите долази у обзир организациска и материјална припрема екипа за гашење пожара које би по потреби биле појачане лицима под радном обавезом и јединицама оружаних снага. Ове екипе би иначе могле да буду нормално укључене у грађевинске радове (у првом реду за рашчишћавање рушевина).

САОБРАЋАЈ И ВЕЗЕ

Већ је речено да би саобраћај одмах по избијању непријатељства у већини зараћених земаља вероватно био подвргнут уништавајућим ударима. При томе би напади били највише усмерени на чворове и места где се додирују разни видови саобраћаја.

Тешкоће индустриске производње одразиле би се и на саобраћај, јер би било отежано занављање парка новим возилима као и занављање објекта уређајима (скретнице, телекомуникације, уређаји за управљање, лучки уређаји итд.), као и ремонт и снабдевање горивом, резервним деловима, транспортним средствима и грађевинским материјалом за одржавање и оправке.

Такво стање захтева у првом реду ревизију улоге поједињих грана саобраћаја, тако да се тежиште помери са осетљивих грана на мање осетљиве. Ово ће вероватно изазвати извесно опадање улоге железница, које су дosta осетљиве, у корист осталих грана, нарочито друмског саобраћаја.

Разуме се да ће промена у улогама поједињих грана зависити од прилика у свакој појединој земљи. У земљама с развијеном друмском мрежом и већим бројем возила лакше је извршити преоријентацију него у неразвијеној земљи. Ово указује на још већу разлику између заосталих и развијених земаља у могућностима одржавања производње на широј основи, као и њеног повећања у условима примене савремених средстава.

Међутим, иако се могу очекивати знатне тешкоће у одржавању железничког саобраћаја на дужим релацијама, ниједна држава вероватно се неће одрећи преимућства које има ова грана саобраћаја у односу на друге (велика брзина превозења, сразмерно мали број особља, релативна јефтиноћа погонског горива, као и споро трошење средстава). Нарочито земље које имају развијен железнички саобра-

ћај, док им остале гране још релативно заостају, биће упућене на највеће жртве и напоре ради максимално могућног коришћења железница, на најдужим могућним релацијама, поготово кад је реч о превозу угља, руде, дрвета, жита и слично.

Ради брзог отклањања прекида неопходне су опсежне припреме за време мира. У њих спада изградња обилазних пруга око железничких чворова и већих насељених места, стварање мобилних екипа опремљених савременим техничким средствима за рашчишћавање рушевина у чворовима и изградњу провизорних мостова и других осетљивих објеката. Поред тога се стварају резерве материјала за замену порушених објеката — које захтевају одржавање, а неке од њих и занављање (дрвене мостовске конструкције). Уколико нису обезбеђене знатне резерве или њихово потхранјивање и у рату из домаће производње односно из увоза, њихов би ефект био краткотрајан, јер — после узастопних напада из ваздуха — могу бити брзо утрошене.

У ове мере спада и интеграција железница са осталим видовима саобраћаја, нарочито друмским и речним, тако да се на местима железничких прекида користе друмска возила, трајекти, шлепови и сл., при чему треба избегавати превелике концентрације.

Вероватно је да би се у рату најважнија превозења вршила друмским саобраћајем.¹⁾ Он је мање везан за одређене правце крећања, објекти су му мање осетљиви, а ако су оштећени, лакше се поправљају односно обиласе. Он највише одговара потреби брзе концентрације и деконцентрације средстава на одређеним подручјима у нуклеарном рату, и то у условима честих и изненадних промена маршрута услед контаминације, рушења објеката, као и заузимања појединачних праваца од стране непријатеља.

Проширењем задатака ове врсте саобраћаја, дошли би у већи мери до изражажаја и њене негативне особине, као што су мањи капацитет, већа осетљивост возила, потребе за великим бројем резервних делова, скупим горивом и већим бројем особља, што све прогресивно расте с повећањем отстојања на коме се врши превоз. С тим у вези у свим земљама које располажу иоле значајним друмским саобраћајем намеће се потреба да се спроведу разне припреме. Степен ових припрема зависиће од развијености друмског саобраћаја и економских могућности.

У ове припреме спада изградња резервних и обилазних путева у близини великих градова и саобраћајних раскрсница, као и орга-

¹⁾ У вези са порастом значаја друмског саобраћаја у развијеним земљама проучавају се могућности коришћења вучних возова са већим бројем (и по 10) приколица са погоном на сваком точку приколице и без њега. При томе се врше пробе са вучним возовима за саобраћај изван путева за потребе оружаних снага који би били подесни за транспорт вођених ракета, штабова, складишта, војних јединица и пољских болница. Постоји идеја да се примени и нуклеарни погон.

низовање екипа, опремљених савременим техничким средствима за рашишћавање порушених и изградњу провизорних објеката. Ове су припреме условљене проучавањем могућности обнове односно замене сваког важнијег објекта, као и стварањем резерви у крајевима у којима је материјал за оправку друмских објеката критичан.

Од велике су важности деконцентрација ремонтних капацитета као и стварање покретних ремонтних радионица. Ремонт зависи и од обезбеђења резервних делова, што упућује на типизацију возила, стварање резерви делова и обезбеђење капацитета за њихову производњу. Снабдевање горивом такође ће захтевати велику пажњу. Неопходно је обезбедити заштићена и деконцентрисана складишта, покретне цистерне и довољну количину амбалаже (канти и буради) за дисперзију складишта (чиме се постиже и заштита возила јер се избегава њихово груписање око пумпи).

Поморски саобраћај такође ће претрпети знатне промене. Избегавање концентрације вероватно ће се одразити на примену конвоја као и на њихову величину и унутрашњи распоред. Зависност већине држава од прекоморског превоза ставиће пред њихове ратне флоте и ваздухопловства врло тешке задатке у погледу заштите бродова.

Обална пловидба, услед дејстава подморница и ваздухопловства, била је већ у прошлом рату знатно смањена, а у будућем ће вероватно бити сведена на најмању меру.

С обзиром на то да ће велике луке од првог дана рата вероватно бити изложене најтежим нападима, поставља се питање преоријентације прекоморског саобраћаја на мање луке, што захтева посебну реорганизацију претвора.

На речни и каналски саобраћај вероватно се неће моћи много рачунати с обзиром на могућности брзог затварања унутрашњих пловних путева потапањем бродова и шлепова, рушењем устава, бацањем мина у велике реке и сл., као и на тешкоће склањања и маскирања речних бродова. Иако се у прошлом рату није у већој мери настојало да се обустави непријатељска унутрашња пловидба, овакви напади се у будућем рату могу очекивати. Разуме се да то не искључује припреме у овој врсти саобраћаја како би се могла искористити свака евентуална повољна могућност њене примене.

Пораст значаја нафтвода и гасовода у савременим условима указује на потребу предузимања мера за њихову заштиту, нарочито код новоградњи.

Разуме се да ће значај ваздушног саобраћаја и даље рasti и поред његовог релативно слабог капацитета за потребе привреде. Карактеристичан је с гледишта снабдевања привреде пример ваздушног моста који су Американци образовали при блокади Берлина. Вероватно ће ваздушни саобраћај, нарочито у случајевима привременог отсецања важних капацитета, као и контаминација већих области и у привредном погледу одиграти важну улогу у будућем

рату. Иначе, због велике скупоће и тешкоћа у превозу горива на већа отстојања ова врста саобраћаја ће се вероватно примењивати првенствено за оперативна превожења, а изузетно за привредна. Решењем проблема акционог радијуса — нарочито путем примене нуклеарног горива — свакако ће још више порасти значај ове врсте саобраћаја и за привреду.

Може се очекивати да ће напад у почетној фази рата бити усмерен и против свих врста веза у циљу вршења дезорганизације. Услед тога ратне припреме у овој области добијају посебан значај.

С обзиром на осетљивост жичних веза тежиште ће вероватно бити на покретним радио и радиорелејним везама. Ово важи нарочито за земље са слабо развијеном кабловском мрежом. При томе се сигурно неће искључити ни примена жичних веза где год је то могућно, што захтева спсежне мере заштите, у првом реду израду обилазних линија око градова. Заштита уопште постаје главни проблем у одржавању свих врста веза па и радио и радиорелејних веза. Тешкоће заштите упућују на коришћење више врста веза на важнијим правцима. Сем тога, развитак технике посебно заоштрава проблем прислушкивања и ометања радио-веза који је постојао и у последњем рату.

Чињеница да центри веза по великим градовима могу бити лако уништени захтева припреме за неометано функционисање одговарајућег броја резервних центара за везе који ће се на подесан начин заштитити од напада из ваздуха. Вероватна динамика операција у будућем рату захтева и стварање јаких покретних центара везе, тако да се обезбеди функционисање веза у случају померања седишта државних органа.

ТРГОВИНА И СНАБДЕВАЊЕ

Основни задатак система снабдевања у већини земаља у евентуалном будућем рату био би савлађивање поменуте несигурности извора за покривање ратних потреба с обзиром на тешкоће производње и увоза, као и стварања резерви у највitalнијим потребама за дужи период и њихове заштите од губитака.

Вероватно би у свим земљама морало да се прибегне мерама које су већ постале класичне, као што су обавезан откуп, рационирано снабдевање и контрола цена. Међутим, знатна еластичност била би неопходна баш у овим инструментима да би се савладала различитост услова у разним крајевима, као и промене у могућностима за покривање потреба и осталим околностима услед велике динамике операција. У вези с тим вероватно би варирали како асортиман и количине артикала откупа тако и норме рационираног снабдевања и категорије потрошача у разним крајевима и разним временским периодима, према стању извора за покривање потреба и осталих фактора од којих зависи дистрибуција.

Сами методи дистрибуције вероватно би варирали у зависности од ситуације. Свака би држава тежила да где год је то могућно заведе испробан јединствени систем карата за снабдевање које би важиле у сваком месту на целој државној територији. Међутим, масовна евакуација становништва из поједињих области, нагле промене у расположивим залихама и остали услови често би диктирали да се примењује простирији систем дознака, спискова, па и колективних потврда за одређени број избеглица, пострадалих и сл. за које се издају артикли. Контрола цена најважнијих артикала и услуга такође би била један од значајних инструмената ратне привредне политike. И овде би се тежило стварању што јединственијег система, стим што би често регионални услови диктирали разлике.

Цео систем би вероватно претстављао компромис између настојања да се, где год то ситуација дозвољава, спроведу јединствене норме уз широке комплетенције виших органа у циљу сузбијања уско регионалних тенденција и нерационалног трошења добара — с једне, и потреба стварне ситуације које ће диктирати стање извора снабдевања и саобраћаја као и груписање и структура становништва у вези са ратним операцијама — с друге стране.

ФИНАНСИЈЕ

Већ у последња два светска рата финансије нису играле одлучујућу улогу. Дуготрајност рата и велик пораст армија наметнули су потребу подређивања великог дела привреде непосредним захтевима рата, што је повлачило за собом пораст улоге државе у руковођењу привредом. Није више било битно ко има више финансиског средстава, него ко има више сировина, капацитета за њихово добијање и прераду, радне снаге, саобраћајних средстава и код кога су ови фактори више прилагођени ратним потребама. Међутим, финансије су остале важан инструмент за прикупљање слободних средстава и усмеравање коришћења свих извора и снага за постизање ратних циљева.

У евентуалном будућем рату било би неопходно да се сви извори још више користе за најважније ратне потребе. Ово би захтевало радикално одузимање готово свих вишкова. Огромна разарања одражавала би се на производњу стварајући мањкове у артиклима за разнолике потребе, што би непрекидно захтевало брже интервенције на разним секторима и локацијама. Све би ово допринело повећању натуралистичког начина размене као и смањењу улоге новца. Међутим, и у врло тешким условима немогућно је замислити потпuno укидање робно-новчаних односа. И поред врло ефикасних мера за захватање акумулације и рационирање расподеле немогућно је створити апарат који би обухватио све потребе. Пад вредности новца иначе доприноси да на слободном тржишту, без обзира на то да ли је оно званично толерисано или не — дође до натуралне размене.

Стога би свака земља вероватно настојала да у извесној мери задржи робно-новчане односе као инструмент њеног учешћа не само на контролисаном, него и на неконтролисаном делу тржишта. Поред овога, издавање новца и одржавање његове вредности такође су од изванредног политичког значаја, нарочито у условима брзих промена ситуација, искиданих фронтова и повременог заузимања појединих делова територије од стране противника.

Вероватно би се користили разни извори финансирања као и у прошлым ратовима (порези, зајмови, емисије, поклони, конфискација, национална и природна богатства, страни извори). Однос између појединих извора, величина терета као и њихова расподела на становништво били би различити у разним земљама, у првом реду у зависности од друштвеног система, а у вези с тим и моралног фактора, а затим од осталих околности као и мирнодопског начина финансирања. Међутим, као што је већ напоменуто, отсудна борба на тераће сваку земљу да настоји у првом реду да помоћу разних инструмената одузме највећи део вишкова и употреби их за покривање приоритетних ратних потреба. И поред тога све би земље биле присилене да финансирају ратне издатке и емисијама новца, што би неизбежно довело у већој или мањој мери до инфлације. Њој би допринели и велик интензитет и динамика операција због којих би становништво више било подложно паници и губљењу поверења у новац. У циљу сузбијања инфлације била би корисна замена новца признаницама, потврдама и сл.

Ефикасност у одузимању вишкова захтевала би што већу упрошћеност инструмената, нарочито пореског система. Ово опет има негативну страну, нарочито у капиталистичким земљама, пошто је потребно време да се нов систем ухода. Рад државних органа био би још више отежан тиме што би велика разарања капацитета, саобраћајне тешкоће и промене у груписању становништва услед ратних операција често онемогућивали јединствен поступак у захватању акумулације на територији једне исте земље, што би могло довести и до различитог оптерећења становништва у разним крајевима.

На девизно пословање вероватно би утицала појачана сарадња савезничких земаља при чему би се размена — слична оној у Другом светском рату — вршила претежно путем помоћи.

Кредитни систем захтева велико упрошћавање пословања и повезивање банака у циљу њиховог претварања у инструмент државне финансиске политике. Разуме се да би та тенденција дошла на врло различит начин до изражaja у разним државама, у зависности од друштвеног система и осталих околности. Велика брзина и замах операција захтевали би евакуацију банака, што упућује на одговарајуће припреме за обезбеђење њихове покретљивости као и за уништавање новца који се не би могао евакуисати. Ово неизбежно мора да има утицаја и на мирнодопски распоред злата, девиза и новца у смислу њихове деконцентрације и могућности лаког пребацања.

ПОРАСТ ЗНАЧАЈА РЕЗЕРВИ КАО ИЗВОРА ЗА ПОКРИВАЊЕ РАТНИХ ПОТРЕБА

Огромна разарања и остале сметње који би вероватно настали у свим зараћеним земљама одмах по избијању непријатељства имали би велиоког одраза на избор извора за покривање најважнијих ратних потреба²⁾.

Из ранијих излагања се види да се могу очекивати знатне тешкоће у производњи, како у индустрији и грађевинарству, тако и у пољопривреди, изазване борбеним дејствима, било непосредно било посредно.

Увоз постаје такође несигуран. При томе долази до изражавајуће зараћених и неутралних земаља да смање извоз у циљу обезбеђења резерви за што дужи период и у циљу коришћења ратне коњунктуре цене на светском тржишту. Међутим, вероватно ће се у коалицијама организовати узајамна помоћ па ће у сметњама при увозу и извозу највећу улогу играти тешкоће у саобраћају, при чему ће зараћене стране настојати да при наношењу удара свим његовим гранама нарочиту пажњу посвете прекиду саобраћаја са иностранством.

У таквој ситуацији изузетан значај добијају резерве, у првом реду готових производа које би требало да буду тако обезбеђене и лоциране, да напади на њих остану без пуног ефекта. Ово се нарочито односи на наоружање и опрему, лекове, резервне делове, течно гориво и храну.

Из овога би се могло закључити да би се у почетној фази рата морало ослонити највише на специјалне заштићене и подесно лоциране резерве³⁾. Међутим, погрешно би било оријентисати се само на овакве резерве. Целокупна политика стварања резерви за мирнодопске потребе како у погледу асортимана и количина, тако и у погледу њихових локација, начина чувања, трошења и занављања данас се у свакој земљи води и с аспекта њене одбране. Поред тога важне су припреме које би обезбедиле да се у почетној фази рата предузму врло енергичне мере за стављање што је могућно више робних фондова под чврсту контролу, да се спречи трошење важних артикала без највеће потребе, да се сузбије шпекулација као и да се у што је могућно краћем року обезбеди снабдевање оружаних снага и најважнијих категорија становништва, нарочито евакуисаних и постра-

²⁾ Овде су наведени само најважнији извори за покривање потреба. Међутим, не треба заборавити ни остале — као што су ратни плен и поклони који су успешно коришћени у Народноослободилачком рату. У будућем рату велика динамичност операција као и огромни губици диктирају коришћење и оваквих извора, што ће важити нарочито за оне земље које буду изложене нападу технички надмоћнијег непријатеља.

³⁾ Изражавајући бојазан од паљења огромних обрадивих површина термонуклеарним експлозијама, К. Ружерон сматра да ће бити неопходно чувати резерве хране за више година у подземним склоништима (*L'explosion thermonucleaire haute et la destruction à distance, Revue militaire générale, № 4/1958*).

далих. Резерве, дакле, добијају у будућем рату далеко већи значај него досада. Карактеристично је да се, услед тешкоћа на сектору производње, нарочито у почетној фази рата, тежиште помера са резерви у репродукциским материјалима (које се такође не могу занемарити) на резерве у готовим производима, што знатно компликује припреме и повлачи за собом све познате незгоде застаревања материјалних средстава, као и тешкоће чувања и занављања. Нарочито поскупљује и отежава чување резерви потреба за њиховим ускладиштењем на местима која нису довољно приступачна, односно која нису у областима њихове мирнодопске потрошње.

Могло би се поставити питање неће ли резерве можда, као некад, постати главни извор за покривање ратних потреба, тако да би ратна производња у кратком, уништавајућем рату добила другостепени значај. Међутим, равнотежа снага која постоји, а која ће се вероватно и даље одржавати, као и вероватно тотално обухватање свих извора и снага у свету не дају изгледа за могућност краткотрајног рата што, и поред пораста улоге резерви, упућује на то да ће организовање производње бити од судбоносног значаја.

Овде се поставља још једно питање: очигледно је да неизвесност преласка на ратну производњу диктира држање у резерви знатно већих количина како готових производа, тако и материјала за репродукцију, него досад. Брз темпо развоја материјалних средстава, опет, не иде у прилог држању великих резерви у наоружању и опреми услед тога што застаревају. Није добро дочекати непријатеља застарелим борбеним средствима ни у количини која је довољна за дужи период. Међутим, још је горе дочекати га с низом прототипова модерних средстава која се (услед разарања, прекида саобраћаја, недостатка сировина и осталог материјала за репродукцију) немају где производити и са недовољним количинама застарелих средстава. Стога ће се тражити компромисно решење и то у зависности од конкретних услова сваке поједине земље и врсте средстава. Сва средства се не развијају подједнако брзо, па ни њихово релативно застаревање нема подједнак ефект. Например, ваздухопловство и ракетно оружје развијају се далеко брже него полуатомско стрељачко оружје.

Развијена земља, која своју одбрану базира првенствено на властитом економском потенцијалу и од које и слабији савезници очекују помоћ, тежећи да има резерве свих врста борбених средстава, и то за период у којем ће моћи да постигне потребан ниво производње. Овај период обухвата мере за спречавање дезорганизације у почетној фази рата, употребујући већ раније предузетих мера за заштиту најбитнијих капацитета, успостављање саобраћаја неопходног за достављање сировина, репродукционог материјала и готових производа, оправку оштећених капацитета, преоријентацију производње на ратни асортиман, њено проширење до ратног капацитета итд. Уколико је више индустрије заштићено и ангажовано још за време мира производњом за потребе оружаних снага, уколико је

више изграђено обилазних пруга око железничких чворова, уколико је железничка и путна мрежа развијенија, уколико је већи број возила и уколико је више ремонтних капацитета обезбеђено мерама заштите уз одговарајуће количине резервних делова и уређаја, то јест уколико је (аналогно припремама оружаних снага) јачи онај део привреде који је већ за време мира под ратним режимом, као и уколико је боље организована активна ПВО, утолико ће овај период бити краћи. Продужавање тог периода у односу на одговарајући који је потребан нападачу може бити кобно, ако је у питању земља која се првенствено ослања на властиту привреду, јер то значи ослањање на резерве које, као што смо видели, могу и да застаре, док непријатељ истовремено прелази на ратну производњу која у условима дужег рата може да створи и нова средства. Поред тога, непријатељ би тада могао да усмерава производњу у зависности од ситуације, док би земља код које је период прелаза сувише дуг морала да се ослони на средства из резерви које су створене у мирно доба на основу претпоставки из тог периода.

Земља која очекује помоћ у тешком и скупом наоружању, које већином истовремено и брже застарева, изгледа да има више рачуна да усмери стварање својих резерви у првом реду на лакше наоружање зато што она путем сопствене производње или увоза не би била у стању да прати трку у занављању резерви у тешком наоружању. Ово ће утицати на планове њене одбране, нарочито у почетној фази рата, док не стигне помоћ од јачег савезника. Уколико се оваква земља више ослања на сопствене снаге, утолико ће припреме бити више усмерене на то да њено техничко заостајање дође што мање до изражaja.

Види се да је однос резерви и производње разнолик што зависи од могућности одржавања те производње на широј основи у почетном периоду као и од њеног проширења и усмеравања на покривање најбитнијих потреба у даљем периоду рата, што све зависи од низа фактора који одређују место сваке поједине земље у будућем рату.

Међутим, и у најтежим условима мора се мислити на одржавање највећег могућног нивоа производње и услуга, како би се што више допринело покривању нормалне потрошње као и великих губитака у вези са борбеним дејствима. При томе је овај проблем повезан са стварањем резерви репродукциског материјала, јер и у земљама с врло богатим асортиманом овог материјала није сигурно да ће се одржати капацитети за његову производњу, као и да ће саобраћај бити у стању да га на време достави на место прераде.

Поменуте могућности врло ефикасних дејстава на пољопривреду придају изузетан значај резервама у храни у свакој земљи, без обзира на њен пољопривредни потенцијал. При томе у први план долази заштита ових резерви, не само у смислу крајње дисперзије, него и у смислу ускладиштења и покривања бар дела ових резерви тако да буду што сигурује од уништавања и контаминације. У вези

с тим појављују се проблеми изградње складишта, комуникација, а нарочито чувања и занављања резерви. Стога све више расте значај производње разних врста концентрисане хране као и амбалаже која би у погледу заштите од контаминације одговарала ратним условима, затим чување артикала исхране помоћу радиоактивног зрачења и разних средстава која убијају бактерије.

ПРОБЛЕМИ РУКОВОЂЕЊА ПРИВРЕДОМ У РАТУ

Већ је поменуто да у евентуалном будућем рату треба рачунати с изненађењем и великим интензитетом напада. И за једно и за друго има довољно примера већ у Другом светском рату. Међутим, нова борбена средства не само што омогућују још веће изненађење и још већи замах почетних операција, него она то и условљавају с обзиром на велике предности које пружају нападачу. Ово опет значи да нападнута страна мора бити способна за тренутан прелазак из мирнодопског стања у ратно, док државни органи који имају руководећу улогу у ратној привреди треба да буду потпуно спремни за своје ратне функције и да буду у моменту напада заштићени од уништења. Први услов упућује на то да ти органи буду формирани још за време мира, а други да имају алтернативне екипе за попуну неопходним резервним документацијама за почетак рада. Поред тога, пожељно је да ратна организација буде што приближнија мирнодопској.

У последња два рата појавиле су се у свим зарађеним државама јаке тенденције ка централистичком руковођењу привредом у циљу концентрације свих расположивих средстава првенствено на задатке битне за вођење рата.

У будућем рату, с обзиром на далеко већа разарања уз истовремен огроман пораст потреба свих врста, биће неопходно још рационалније коришћење свих средстава, што би ишло у прилог још већој директивности у руковођењу ратном привредом. Међутим, огромна разарања, чести прекиди саобраћаја, велика динамика операција која може да доведе до брзих територијалних промена, захтевали би да се обезбеди лако оспособљавање мањих привредних области, да извесно време саме подмирују своје потребе, као и да пруже помоћ у материјалима и услугама јединицама оружаних снага које се у њима затекну. Ово не би требало да искључује компетенције централних органа да према потреби и могућностима непосредно руководе извршењем одређених задатака, што упућује на стварање еластичног и врло ефикасног апаратса, како у центру тако и у локалним органима.

То значи да регионални органи и у условима кад је могућно централизовано руковођење производњом и расподелом имају пун увид и у рад свих организација на својој територији тако да се, с једне стране, максималним коришћењем локалних средстава савла-

дају тешкоће у саобраћају, а са друге, да се у случају потребе могу осамосталити. За саобраћај и везе то би значило да имају такву организацију која омогућује њихово функционисање и у условима одвајања. Регионални органи, према овоме, требало би да буду оспособљени да врше прикупљање свих прихода и финансирање што већег броја издатака.

Очекивање брзе промене ситуације захтевају брзо реаговање, због чега је важно да се што више избегне претерано администрирање увођењем што упрошћенијих поступака, с тим да се истовремено оствари централизован увид у најважније расположиве изворе као и централизован утицај на њихово коришћење. Разуме се да то све није лако постићи. Сем тога, намеће се потреба да се у свакој земљи у вези са поменутим захтевом за прелазак из мирнодопског стања у ратно, предузму најнеопходније мере и у погледу мирнодопске организације.

Ради што успешнијег материјалног обезбеђења оружаних снага као и пружања помоћи привреде, нарочито у погледу заштите њеног функционисања, потребна је уска сарадња војних и цивилних органа на свим нивоима.

*

На закључку ових излагања — која обухватају само главне проблеме који ће се мање-више појавити у свакој земљи — може се рећи да услови у којима ће се вероватно водити евентуалан будући рат захтевају од привреде неупоредиво веће напоре него у ранијим ратовима.

При томе ће још више доћи до изражaja разлике између поједињих земаља у погледу географског положаја, развијености и осталих фактора који одређују њихову улогу у будућем рату. Повољнији природни услови и техничка надмоћност вишеструко ће повећати преимућство једне земље над другом у погледу способности да своју привреду заштити и оспособи за подмирење најважнијих ратних потреба. Стога ће и припреме поједињих земаља за рат имати још више специфичан карактер у зависности од њихових природних и осталих услова.

Основни је задатак сваке земље да, према оцени своје улоге у будућем рату, а водећи рачуна о потребама мирнодопског развитка, нађе праву меру за оспособљавање сваке поједине компоненте економског потенцијала за будући рат, искоришћујући свако преимућство својих природних и осталих услова. Брижљиве организациске припреме за најцелисходније коришћење расположивих извора, уз материјалне припреме које су у складу с потребама нормалног развијеног земље, могу бити корисније него недовољно простудирање одбранбене инвестиције на широком фронту. Стога је неопходан не прекидан рад на проучавању ратне привредне проблематике и коришћење резултата тог проучавања при решавању проблема мирнодопског развијеног земље.

Потпуковник ЈОВАН МАНАСИЈЕВИЋ

О НОЋНИМ ДЕЈСТВИМА

У ратовима вођеним у прошлости, разне земље и војсковође придавали су различиту важност ноћним борбеним дејствима. Не тако мали број војсковођа XVIII и XIX века био је изричito за забрану ноћних борби. Тако су неки од њих отворено говорили да су одлучили да никада не предузимају нападе ноћу (Фридрих Велики), или да више страхују од ноћне битке него од непријатељевог зрна (Блихер). Даље, постојала су мишљења да, иако ноћне операције могу бити крунисане успехом, оне су, ипак, најчешће осуђене на пораз (Наполеон), или да ноћни напади могу бити предузети само са ограниченим циљем, а ретко у вођењу важнијих борби, изузевши кад се непријатељ има потпуно под оком (Клаузевиц).

Насупрот наведеним негативним схватањима, није мали број изведенih ноћних напада у којима су често постигнути и велики успеси. Тако је Суворов 1794 године у ноћном нападу на Пољску близу Варшаве увео у борбу око 25.000 људи, потукао надмоћније снаге противника и заробио или убио око 12.000 непријатељских војника. У ноћном нападу на турско утврђење код Карса 1878 године Руси су заробили око 17.000 Турака. Наполеонова Велика армија била је стално узнемиравана малим коњичким јединицама руских козака за време дугих зимских ноћи што је доводило до поражавајућих резултата. Познато је да је у Руско-јапанском рату био велик број ноћних борби. Јапанци нису у почетку били склони да се упуштају у ноћне операције макар и врло ограничених размера, али руско преимућство у артиљерији, њена ватрена моћ, као и бројна надмоћност, навели су их на закључак да је најбоље применити ноћне борбе. Студирали су разне методе вођења ноћних дејстава, развијали своју сопствену тактику, а доцније су и сами у једном ноћном нападу употребили 23 батаљона. У каснијим ратовима Јапанци су итекако примењивали стечена искуства у ноћним дејствима. У Руско-финском рату надмоћније руске снаге претрпеле су велике губитке баш у добро изведенim ноћним нападима Финаца.

У Другом светском рату ноћне борбе све више су се развијале и усавршавале и биле један од важних начина дејстава у коме су узимале учешћа и веће јединице (Источни фронт, Африка).

У нашем Народноослободилачком рату ноћна дејства су се широко примењивала. За извршење својих задатака не само мање већ и веће јединице користиле су претежно ноћ. У свим дејствима, нападима на слабија и јача непријатељева упоришта, на мања и већа места (борбе за ослобођење Београда вођене су даљу и ноћу), при форсирању река (форсирање Дрине код Устиколине од стране Прве пролетерске дивизије 8. IV. 1943 године, итд.) итд., наше јединице су постизале крупне успехе против надмоћнијих непријатељевих снага. Ноћни напади су успешно примењивани и онда када је непријатељ био у офанзиви.

У рату у Кореји ноћна дејства достигла су дотада највиши ниво. Нарочито су их примењивали Кинези, и успешно, тако да су постизали одличне резултате и поред надмоћности противника у ваздухопловству и осталим борбеним средствима која под тим условима нису могла да испоље своју моћ. Кинези и Севернокорејци, поред ноћних инфильтрација, изводили су и ноћне нападе великим снагама и на широком фронту. Један од таквих извршен је ноћу између 26 и 27 новембра 1950 године на фронту широком преко 100 км у којем је II јужнокорејски корпус практично био потпуно уништен.

Из изнетих примера може се закључити да је ноћне нападе, углавном, примењивала она страна која је била или бројно слабија или технички недовољно опремљена у односу на непријатеља јер је то био најбољи начин да се боље опремљеном непријатељу нанесу тешки губици.

Данас, у свим војнотеоретским разматрањима ноћним борбеним дејствима посвећена је посебна важност. Разрадом и њиховим усавршавањем не баве се само бројно мање и технички слабије опремљене, већ — на бази стечених искустава у досадашњим ратовима и услова под којима се предвиђа да ће се водити евентуалан будући рат — овом питању поклањају пуну пажњу и бројно јаке и технички добро опремљене армије без обзира на то што рачунају на могућности постизања превласти у ваздуху, артиљерији и тенковима. Евентуалан будући рат са употребом атомског оружја карактерисаће пре свега покретљивост, разноврсни маневри, брз темпо и непрекидност активних дејстава. То значи да ће се борбена дејства водити и даљу и ноћу. И даље, операције у рату са применом атомског оружја биће флуидне, снаге ће поседати положаје на врло широком и дубоком подручју, уз постојање већих или мањих међупростора, а све ће то погодовати вођењу ноћних борбених дејстава.

У условима употребе атомског оружја и масовне примене савременог техничког борбеног материјала, као и разноврсних инжењерских препрека, у ноћним дејствима биће ангажоване не само ниже јединице већ и крупније формације уз учешће свих родова и служби.

На основу таквог развоја места и улоге ноћних дејстава у савременом рату може се сасвим слободно закључити да је прошло време кад су се она могла третирати као вид борбе у нарочитим усло-

вима. Напротив, ноћна дејства ће у евентуалном будућем рату постати свакодневна пракса и попримиће карактер сасвим обичних, редовних борбених поступака што се досад приписивало само дневним дејствима.

Разумљиво је стога што ноћна дејства претстављају и врло широку тему за писмену обраду, као и што се једним чланком могу обухватити само неки проблеми. Зато ни у овом напису неће бити изнета сва питања (и све форме које се данас разматрају) у вези са ноћним борбеним дејствима, већ само нека од њих, која се посебно истичу, као: проблеми ноћних борби, примена осветљавања и инфра-црвених средстава и извођење напада и одбране.

Кад се разматрају основни проблеми који се појављују у току ноћних борбених дејстава онда се између њих скоро редовно истичу: психолошки моменти ноћне борбе; отежано командовање — опасност од губљења правца дејства и контроле над потчињеним јединицама и људством; тешкоће у борбеној подршци дејстава и отежано садејство између јединица.

Основно питање за успешно решење или свођење осетљивости наведених проблема на минимум је давање одговарајућег места ноћним борбеним дејствима у плановима обуке војника и јединица. Попут што се ноћна борбена дејства више не могу сматрати дејствима у специфичним условима, то и обучавање војника за њих треба да почне од појединачне обуке (вежбе у руковању оружјем ноћу, ноћна гађања, навикавање на разноврсне циљеве и на одржавање правца и везе, прелазак преко препрека, израда заклона ноћу итд.) и да се настави у периодима одељенске, водне и четне обуке. Најбоље је да се све теме изводе у више варијанти, тако да се одржавају у различито доба ноћи као, например, дневна дејства која се настављају падом мрака, или дејства искључиво у току ноћи, или дејства која ће почињати два до три сата пре сванућа и наставити се по сванућу. То значи да из обуке и вежби треба отстранити досадашњу праксу по којој се ноћ користи углавном за реорганизацију јединица или само за дејства са ограниченим циљем. Уколико се таквом обуком обухвате све јединице, сви родови и службе укључујући и рад органа за снабдевање, као и сви облици дејства, утолико ће она бити свестранije изведена и јединице у целини боље припремљене за дејство у савременом рату.

Успех у ноћним дејствима, поред дobre увежбаности појединача и јединица, не може се ни замислiti без добро обучених штабова за рад ноћу. У томе, поред осталих питања, врло важну улогу имају детаљна студија земљишта и непријатеља (његове могућности и слабости), израда детаљних али јасних планова и наређења, детаљније планирање у вези са могућностима развоја ситуације у току дејства, чешће обавештавање о ситуацији ради правовременог реаговања на све промене, лични утицај руководилаца (који треба да буду више међу јединицама) на ноћна дејства и сл.

Колико степен извежбаности појединача, штабова и јединица у целини утиче на успех ноћних борби најбоље нам показује наш Народноослободилачки рат. Порази који су у тим борбама нанесени непријатељу били су могућни и условљени, поред осталог, (висок морал и свест бораца и руководилаца и др.) и добром увежбаношћу постигнутом непрекидном праксом.

У вези са проблемима ноћних борби често се сувише истичу „тешкоће својствене ноћним дејствима“, а умањују се њихова добро позната преимућства која су нарочито важна ако се евентуалан будући рат буде водио у атомским условима (услови за концентрацију трупа; тешкоће у уочавању рентабилних атомских циљева од стране непријатеља; ватра непријатељевог оружја губи ноћу од свог ефекта; веће могућности изненађења), док ће ваздухопловство и атомско оружје непријатеља присилити јединице да примењују ноћне маршеве још више него раније.

Зависно од ситуације, ноћна дејства могу бити вођена уз примену вештачког осветљавања терена или без њега. Примена осветљавања не мора да значи и губљење једног од најважнијих услова за успех — изненађења. Оно неће изостати ако се осветљење примени у одговарајуће време. То време је начелно после почетка дејства.

Осветљавање бојишта може бити примењено како у офанзивним тако и у одбранбеним операцијама.

У офанзивним операцијама осветљавање ће се вршити углавном у овом циљу: да се помогне патролама у ноћном извиђању; да се олакша одржавање правца, оријентација на земљишту, командовање јединицама, дејство оружја непосредне подршке, откривање и отклањање минских поља и савлађивање других препрека; да се осветле положаји непријатеља или, као мера обмане, правци подилажења који неће бити употребљени и др.

Осветљавање се примењује претежно онда кад се напад врши најчешће организовану одбрану. Притом се посебно води рачуна да буду добро осветљени најјачи положаји противника, чиме се обезбеђују успешно осматрање и дејство артиљериске ватре и што боља оријентација и садејство сопствених јединица. Код напада са осветљавањем, пре његовог почетка изводе се артиљериска и атомска припрема чији је циљ да се савлада жива сила и униште или неутралишу ватрена средства непријатеља.

Осветљавање се начелно не примењује кад се напада на одбрану организовану на брзу руку или на слабо припремљену одбрану на широком фронту. Такав се напад по правилу изводи и без артиљериске и атомске припреме, стим да артиљерија има припремљене ватре и налази се у стању готовости за њихово отварање.

При планирању напада у коме се не предвиђа осветљавање треба ипак предвидети и припремити средства за осветљавање, јер се може десити — ако то не буде учињено а бранилац примени осветљавање — да нападач претрпи неуспех.

У одбранбеним операцијама осветљавање може бити примењено углавном да се: помогне елементима обезбеђења у благовременом откривању непријатеља; обесхрабре непријатељеве патроле и инфильтрирци или открију намере за ноћни напад; помогуће ноћни противнапади и њихова подршка ватром; олакша покрет јединица и возила; помогне откривање и евакуација погинулих и рањених и др. Бранилац који благовремено примени осветљавање и то учини одговарајућим средствима може онемогућити изненађење од стране нападача и постићи бољи ефект дејства сопственог наоружања.

За осветљавање земљишта користе се пиротехничка сигнална средства, артиљеријске светлеће гранате, авионске бомбе за осветљавање, рефлектори и др. Сем тога, на бази искустава из Другог светског рата за обезбеђење борбених дејстава ноћу све више налазе примену апарати и уређаји засновани на коришћењу инфрацрвених зракова.¹⁾ Они се, поред осталог, користе за снимање предмета који се налазе на знатној удаљености, чак и кроз слабији облак и маглу (постоји апарат за фотографисање објеката удаљених до 45 км, као што су рејони утврђења, одбранбени положаји, кретање трупа и др.); за извиђање ватрених положаја непријатељевих батерија и одређивање удаљености оруђа која гађају; за откривање групе људи, загреваних делова тенкова и аутомобила; за осматрање гађања, везу и сигнале; за нишанске справе аутомата, митраљеза, бестрзајних оруђа и сл. Поред тога, техничка средства заснована на коришћењу инфрацрвених зракова налазе широку примену у великом броју инжињерских радова, например, у инжињерском извиђању, минирању, разминирању, изради пролаза у минским пољима и њиховом обележавању, при изради КМ, ватрених положаја, склоништа за људе, постављању мостова, обележавању и изградњи места за пребацивање десанта, изградњи путева итд. Примена инфрацрвених зракова у извођењу инжињерских радова долази до изражaja нарочито тамо где је потребно вештачко осветљавање (примена механизације и др.) јер се, поред обезбеђења од откривања од стране непријатеља, омогућује и већи ефект рада.

Као што се види, уређаји засновани на коришћењу инфрацрвених зракова имају широку примену у ноћним дејствима, али могућност њихове примене није неограничена. Тако, например, у условима густе магле, снега, кише и при коришћењу других средстава за маскирање могућности тих уређаја могу бити сведене на беззначајну меру.

¹⁾ Инфрацрвени зраци се већ више година широко примењују у многим областима науке и технике. Њихова примена у војне сврхе дошла је до изражaja још у току Другог светског рата. Први пут су их применили Немци у Северној Африци и Јапанци на фронтовима у области Тихог Океана. Британци су крајем рата створили апаратуру инфрацрвених зракова за ноћно проvoђење тенкова и аутомобила, а Американци су у другој половини 1944. године наоружали своју армију нишанским спровадама за аутомате, а затим су израдили апаратуру за ноћно извиђање и откривање извора инфрацрвених зрачења средње и велике снаге.

У досадашњем излагању већ је истакнуто да ће успех у рату, поред осталог, постићи армије које су оспособљене тако да могу не прекидно дејствовать и притом примењивати што разноврсније поступке, тј. чије су јединице врло добро извежбани за успешно вођење нападних, а по потреби и одбранбених дејстава како дају тако и ноћу.

Ноћ ствара особито повољне услове за нападача (лакше се може сачувати концентрација трупа од непријатељевог атомског удара пошто су осматрање и извиђање са земље и из ваздуха, чак и при коришћењу савремених техничких средстава, отежани), па добро припремљен и вођен напад ноћу може донети одличне резултате уз мање губитке у људству и материјалу него напад у току дана. Мрак омета браниоца да масовно примени авијацију, да отвара ватру и врши противнападе.

Напад ноћу може се применити са циљем да се:

- избегну тешки губици (нарочито од атомског дејства) и паралише евентуална непријатељева надмоћност у техници;
- постигне изненађење;
- задржи иницијатива;
- развије успех постигнут у току дана и одржи непрекидан притисак на непријатеља не дозвољавајући му да се среди и организује одбрану на новим положајима;

— обмане непријатељ у погледу сопствених намера да би био принуђен на концентрацију снага, нарочито других ешелона и резерви на другоразредним правцима;

— заузму важни објекти на непријатељевим одбранбеним положајима и припреме погодни услови за општи напад у свануће.

Као основу за успех у нападу ноћу, поред осталог, треба истаћи: добро извежбаније јединице и способно руководство, ефикасне мере контроле, детаљан или једноставан план, добро изведене дневно извиђање.

Све се то, наравно, односи и на предузимање дејства у току дана те, ако је обуци јединица и штабова за ноћна дејства дато одговарајуће место, изнети елементи неће претстављати посебне проблеме. Мишљења која се јављају у неким страним армијама о томе да треба стварати некакве елитне јединице за ноћне борбе тешко могу бити убедљива, између осталог, и због тога што ће ноћне борбе у евентуалном будућем рату бити редовна појава и што ће баш зато у њима учествовати све јединице, а често и веће формације.

Организација ноћног напада се заснива на добро проученом задатку, на тачној процени непријатеља (и његових могућности), расположивих снага (и њихове могућности), земљишта и атмосферских прилика (којима се поклања посебна пажња).

Пожељно је, уколико услови омогућују, да се у току дана спроведе командантско рекогносцирање које има за циљ: означавање главних праваца напада, одређивање задатака и утвачање садејства

између појединих нижих јединица, родова и служби, одређивање положаја пешадије и тенкова и рејона размештања ватрених положаја артиљерије, минобацача и рефлектора, ред и начин осветљавања земљишта и др.

При организовању ноћних дејстава уопште, а напада посебно, нарочиту пажњу треба, поред осталог, обратити на коришћење постојећих путева и регулисање саобраћаја. То је у условима примене атомског оружја нарочито важан задатак, јер долази до већег рушења или оштећења комуникација како на својој тако и на непријатељевој страни.

За дејство ноћу јединице могу добити иста ојачања као и дању, што опет зависи од задатка, расположивих средстава итд. И борбени поредак, условљен је познатим факторима (задатак, земљиште и атмосферски услови, расположиве снаге и снаге непријатеља), а начелно ниже јединице на главном правцу нападају у ешелонима. Ширина отсека напада је приближна оној која се примењује у дневном нападу јер се, између осталог, може очекивати да ће бранилац употребити атомска средства те се и на тај начин треба обезбедити од њиховог дејства. Дубина задатка, поред познатих фактора (јачине непријатеља, земљишта и др.) зависи и од тога да ли се напад врши помоћу осветљавања и уз примену атомског оружја или не. У првом случају дубина је обично већа, а у другом мања и такав ће напад имати ограничен циљ.

Напад ноћу се најчешће припрема и изводи на више праваца, јер напад само на једном правцу омогућује непријатељу да концентрише сву своју ватру на једно подручје и са више успеха припреми и изврши противнапад. Поред тога, снаге груписане само на једном правцу могу бити изложене успешном дејству непријатељевог атомског оружја. При припреми напада на више праваца води се рачуна о томе да правци буду тако удаљени један од другог да задовоље потребе заштите од атомског дејства непријатеља, али да истовремено омогућују масован напор.

При планирању употребе атомског оружја у ноћном нападу потребно је водити рачуна и о осетљивости сопствених трупа. Поред нормалног проблема безбедности трупа, при ноћном нападу треба посебно водити рачуна о заслепљујућем блеску, као и о могућности оштећења мрежицे ока. Зато се начелно употреба атомског оружја предвиђа нешто пре почетка напада како по предњим положајима непријатеља, тако и у њиховој близини и по резервама у дубини. Време употребе, наравно, зависи и од плана маневра.

Време почетка ноћног напада зависи од конкретних услова (добијеног задатка и ситуације). Кад је циљ напада развијање успеха постигнутог дању, препоручује се да напад почне падом мрака, како би се непријатељу онемогућило привлачење појачања или прегруписавање снага на угроженом правцу, организовање планског и прикривеног повлачења или припрема и извођење противнапада. Ако се после ноћног напада предвиђа прелазак у општи напад у свануће,

онда се прорачун мора извршити тако да јединице које нападају могу до сванућа заузети одређене линије (циљеве), организовати њихово очување и да буду готове за настављање напада у свануће (или да омогуће увођење свежих снага).

Организација садејства на свим степенима је врло важна, а њоме се углавном утврђује:

- ред и начин заузимања полазних положаја за напад,
- начин дејства пешадије, тенкова и артиљерије,
- метод подршке јединица артиљеријском ватром, сигнали распознавања, преношење и прекидање ватре,
- ред, начин, место и време осветљавања бојишта.

У организацији садејства са артиљеријом, поред осталог, посебно се води рачуна о утврђивању линија безбедности да би се избегло дејство по сопственој пешадији и тенковима.

Да би се задовољила потреба за покретљивошћу и брзим, не прекидним дејством у току свих 24 часа, тенкови ће бити употребљени у ноћним дејствима исто као и у дневним. У ноћним операцијама, уз примену осветљавања, многи од недостатака у употреби тенкова (мање ефикасна ватрена подршка, тешкоће у управљању и одржавању правца и сл.) губе се те због тога вештачко осветљавање претставља један од врло важних фактора. (У току дејстава тенкови могу, у циљу осветљавања циљева и земљишних отсека тешких за савлађивање, укључивати сопствене рефлекторе). То ипак не значи да се тенкови у нападима без осветљавања земљишта неће употребити. Они ће се и онда употребити као покретне ватрене тачке, подржавајући својом ватром пешадију, или — ако је ноћна тама ублажена месечином, а терен лако проходан — и у борбеном поретку пешадије. Тенкови се начелно користе у порецима нижих јединица I ешелона — стварају се пешадиско-тенковске групе којима се одређује заједнички објект напада.

При организовању садејства са инжињеријом највећа пажња се посвећује обезбеђењу пребацања пешадије, тенкова и артиљерије, као и изради пролаза у препрекама пред предњим крајем и у дубини непријатељеве одране.

Авијација која садејствује копненим деловима има задатак да уништава непријатељеве резерве, артиљерију, рефлекторе и радаре, осветљава рејоне борбених дејстава, а често изводи и атомске ударе. У организацији садејства одређују се задаци авијацији и време њиховог извршења, начин одржавања везе између копнених снага и авиона и линије безбедности од бомбардовања која врши сопствена авијација.

Ноћни напад се обично предузима кад се јединице налазе у непосредном додиру са непријатељем. Пожељно је да напад изводе јединице које се налазе у додиру, јер су оне већ упознате с тереном и непријатељем (распоредом његових снага и средстава). Ако, пак, у нападу учествују снаге које се доводе из дубине, онда се води рачуна о томе да колоне које ће наступати буду формиране тако да

одмах могу бити уведене у борбу, без прегруписавања на полазном положају за напад. Поред тога, у овом случају бар основним старшинама треба омогућити да се упознају са тереном и распоредом непријатеља. При нападу на благовремено организовану одбрану изводи се кратка, али снажна атомско-артиљериска припрема чије се трајање не предвиђа дуже од 20 минута. У том времену тенкови заузимају положаје за напад, а рефлектори одговарајуће положаје. У почетку напада рефлектори најчешће осветљавају терен на широком фронту ради обмане непријатеља у погледу дејства главних снага. Предузимају се све мере за што брже освајање коначног објекта напада, због чега се предњи делови не задржавају на заузетом земљишту око преосталих група, које се обично ликвидирају у другој фази дејства. По заузимању одређеног објекта одмах се приступа учвршћивању заузетих линија (објеката) и врше припреме за одбијање евентуалног непријатељевог противнапада.

Резерва се по правилу креће иза снага на главном правцу. Иако се њено увођење најчешће планира за продужење напада (у зору), она је ипак непрекидно у готовости за одбијање противнапада и учвршћење заузетих линија ако то ситуација буде захтевала, или, пак, да заштити сопствене трупе које се повлаче у случају неуспешлог напада.

Ако напад има ограничен циљ онда се обично не врше осветљавање терена и атомско-артиљериска припрема. Артиљериска ватра се отвара на захтев нижих старешина. Тенкови остају на полазним положајима за напад подржавајући својом ватром напад јединице. Резерва такође остаје на полазном положају и уводи се у борбу у свануће заједно са окlopним јединицама у циљу развијања успеха.

При организовању одбране нормално се води рачуна о могућности дејства непријатеља у току ноћи, а посебно о томе да се избегне изненадан напад. Већ је истакнуто да ће у евентуалном рату са применом атомског оружја, између осталог, јединице поседати положаје на врло широком и врло дубоком подручју, да ће постојати већи или мањи међупростори, а то све поставља посебне проблеме у организовању и успешном извођењу одбране у току ноћи.

У циљу успешног извођења одбране под тим условима предузимају се све потребне (појачане) мере извиђања и осигурања, као и онемогућавања дејства непријатељевих извиђача и покушаја инфильтрања. Поред контроле ватреним средствима и постављањем препрека (између осталог и светлећих мина), међупростори се контролишу и посебно одређеним патролама и групама, а између јединица мора постојати добра веза.

Ако јединица прелази у одбрану без додира са непријатељем, организује се појас обезбеђења са свим потребним елементима и применом свих мера запречавања и обезбеђења у циљу спречавања изненадног напада.

Величина рејона одбране (ширина и дубина) је као и у току дана, а такође и борбени поредак, стим што први положај (с обзиром

на улогу) може бити ојачан јединицама (у првом реду пешадиским) из резерве, а саме резерве се примичу ближе како би могле благовремено учествовати у извршењу противнапада или у обезбеђењу евентуалног повлачења предњих делова. Средства за осветљавање су у сталној готовости за тренутну употребу.

За благовремено откривање напада, поред предузетих мера за-пречавања и обезбеђења, врши се осветљавање појаса обезбеђења или непријатељевих положаја, ако се одбрана изводи у додиру с не-пријатељем.

У циљу разбијања припремљеног напада непријатеља, поред дејства осталих ватрених средстава, планира се и употреба атомског оружја. Притом се предузимају одговарајуће мере да не дође до губитака код сопствених трупа. У том циљу атомски удари се углавном планирају по снагама у резерви. Потребни елементи (одређивање објектата) се утврђују у току дана.

Уколико непријатељ изврши пробој одбране, предузимају се мере да се даље ширење његовог успеха заустави. Кад то ситуација омогућује, у току ноћи се предузимају противнапади чијем успеху може допринети и боље познавање сопственог терена. Противнапад може бити подржан тенковима и артиљеријском ватром па, уколико су снаге непријатеља изразито надмоћније, и атомским оружјем. Ако противнапад подржава авијација, њено је дејство усмерено углавном по снагама у дубини непријатељевог борбеног поретка у циљу изоловања оних делова који су извршили пробој. Препоручује се да се противнапади врше у свануће, јер је тада могућна ефикаснија подршка ватреним средствима, авијацијом и атомским оружјем. Ако се према процени противнападом не може повратити изгубљени положај или противнапад у зору није успео, онда се ватром и снагама у додиру (уз евентуално њихово ојачање) блокирају непријатељеве снаге које су извршиле пробој, положаји се држе и следећег дана и, уколико не постоји могућност за довођење јачих снага за прелазак у напад, у току следеће ноћи се врши повлачење на нов положај.

При разматрању борбених дејстава у евентуалном будућем рату, способност појединачних армија за вођење непрекидних борби биће од велике важности за успех. Ноћна дејства ће бити нормалан вид дејстава, а у њима ће учествовати и веће формације и сви родови и службе.

Потпуковник **ВУКО МИХАИЛОВИЋ**

ДИСЦИПЛИНА И ВАСПИТАЊЕ

Слобода човекових поступака уопште одређена је условима друштвеног живота и оном историском епохом у којој живи. Али то не значи да је он лишен могућности и права слободног избора своје активности и свога рада. Човек је у својој делатности слободан толико колико је дошао до сазнања закона узрочности и колико их успешно подређује себи — колико је дошао до сазнања о неопходности ових или оних поступака.

Уколико се ове опште поставке разматрају са војног аспекта, нужно је претходно указати на неке карактеристике армије које се морају имати у виду и чијим ће се осветљавањем лакше прићи проблему:

— један од основних принципа војне организације управо је у беспоговорној подређености потчињенима претпостављенима;

— ниједна друга организација није тако чврсто организована и не поседује такву дисциплину, такве спојне везе, тако чврсто постављену организациску структуру и систем старешинства „одозго до доле“, толико изражен заједнички живот и заједничку активност — као армија;

— захтеви које армија поставља пред личност карактеришу се одређеном војном природом и знатно се разликују од оних захтева које ма која друга организација поставља својим члановима јер, у свакој армији од сваког појединца захтева се беспрекорна војничка дисциплина, војничка тачност и брзо извршавање свих наређења;

— војнички задаци су врло напорни, изискују жртве и лишања, а такве њихове карактеристике условљене су специфичношћу задатака које извршава сама армија.

Војни организам је често мењао своју физиономију и превазилазио одређене ступњеве структуирања и развитка. Војске су се разликовале и разликују се по свом карактеру и класној суштини, по личном саставу, систему, методама и средствима васпитања; по тактичким поступцима и ратној опреми, по бројности и формацији, али наведени принципи остајали су и остају као нужни закони и специфичне ознаке сваке војске.

Војник заиста не може да бира између две могућности: да ли да изврши наређење старешине или не, да ли да устане на знак уста-

јања или не, да ли да старешину поздрави или не, да ли да иде на јутарњу фискултуру или не. Он мора да изврши неки тежак војнички задатак који је условљен и животном опасношћу и тако даље. Он мора да чини оно што је нормама војничког живота одређено, правилима и прописима предвиђено.

Али и поред тога, ако се познају и усвајају нужности војне организације и одређене специфичности унутрашњих односа који произилазе из природе самог војног организма, из карактера војних задатака, онда и човек — војник као људско биће може у својим поступцима да буде вишег или мањег слободан, што зависи од карактера саме војске, људских односа унутар ње, њених циљева, класног опредељења, њене структуре и васпитања.

У свакој армији поступак потчињених одређен је наређењем и одлуком претпостављеног. Питање је само колико су ти поступци у складу са мотивима и потребама дотичне личности. Ако су усклађени, ако су у његовим осећањима позитивно дати, онда су његови поступци управо његово хтење, а то значи да су у његовој власти иако су покренути наређењем — одлуком старешине.

Овај момент показује да се слобода личности у војсци појављује у границама сазнања неопходности ових или оних поступака, јер „идеја детерминизма, установљавајући нужност људских поступака, одбацујући бесмислену басну о слободи воље, нимало не уништава ни разум ни свест човека, ни оцену његових поступака. Баш напротив, само при детерминистичком гледању је могућна строга и правилна оцена, а не сваљивање свега на слободну вољу“, каже Лењин.

То значи: иако су поступак и активност војника у власти старешине, иако је он обавезан да поступа по прописима и правилима војничког живота, који у крајњој линији произилазе из наведених специфичних особина војне организације, карактера и задатака армије — ипак његова личност долази до изражаваја.

Сем тога, не може се порицати свака могућност слободне акције самог потчињеног — војника. Он је свесно биће и може да увиђа последице својих радњи, па да се свесно одлучује како то захтевају старешине и норме војничког живота.

У сваком случају питање слободе у поступцима војника — потчињеног треба постављати не као питање могућне независности од потчињавања, јер тога нема и не може бити у војсци (у крајњој линији нема и не може бити уопште у друштву), већ је битно како се примају задаци, како се гледа на наређења и одлуке старешине.

Ако се наређења старешине примају без икаквог учешћа свести онда потчињени није слободан. А ако се примају са учешћем свести и не осећа се њихова вредност или се негативно прима, онда је ограниченост личне слободе потчињеног још више изражена. Али ако се примају са учешћем свести и лична хтења се не сукобљавају са оним што је изражено у наређењу старешине, онда је дотични војник слободан иако је у поступцима детерминисан оним што његов старешина захтева, јер је одлука старешине истовремено и његова одлука.

Дакле, уколико војник буде више упознат са нужностима, узрокцима, негативним и позитивним последицама својих поступака, ако се лични мотиви не сукобљавају са суштином наређења, онда он може да буде слободан у својим поступцима. Значи — слобода личности у војсци почива на свести и сазнању да је нужно поступати по наређењу старешине. Уколико се та нужност више сазнаје утолико ће војник бити слободнији. На незнашу, страху и ауторитету спољне силе засновани поступци потчињених су несигурни и таква личност није и не може бити слободна.

Могућности слободног поступања појединца у војсци зависе, пре свега, од тога колико друштвена заједница по класној суштини припада њему, колико му дотична војна организација по свом карактеру одговара, какав класни печат носи и колико у њеној суштини може да нађе своју суштину и да је реализује. Конкретно у нашој земљи остваривање задатака социјалистичке изградње, подизања човека помоћу разних форми друштвеног самоуправљања, утире пут „враћања човека себи као генеричком бићу“ (Маркс). Све то рађа и све ће брже и плодније рађати истински опште и заједничке интересе за све наше грађане.

Развијање социјалистичке демократије у нашој земљи има непосредног утицаја и на положај личности у сваком социјалистичком, па, разуме се, и у војном колективу. У нашој Армији, опште све више постаје посебно и појединачно, јер посебно и појединачно у повратном смислу постаје све више истински опште.

На тај начин у нашој друштвеној заједници социјализам и човек социјализма се узајамно остварују. Зато се и може тврдити да наша социјалистичка стварност даје и Армији и сваком другом социјалистичком колективу објективне могућности да обезбеђују неприкidan развој личности, тј. развој у смислу усклађивања његових личних потреба и интереса и потреба Армије и читаве заједнице. Јер „Човек се у социјализму мора осећати свој, и све више слободан, уколико више учествује у разноврсним облицима заједничке борбе, сарадње и помоћи, који су засновани на осећању и уверењу заједнице да је човек највећа вредност“. (Из Програма СКЈ).

По нашим схватањима човек је основни фактор социјалистичке Армије јер је он њен организам, он је сачињава и извршава њене одбранбене задатке, а осим тога наша Армија због њега и постоји. Ипак, при разматрању ових проблема не сме се никако изгубити из вида да је човек најсложенији комплекс објективне стварности.

У нашој Армији сваки појединач је у својим поступцима свестрано слободан и може да своју слободу најпуније манифестише. Ту треба напоменути да прописи и норме војничког живота иду за тим да усмере активност припадника Армије према потребама целе заједнице али и посебно према потребама и виталним интересима сваког појединца. Међутим, баш ту истину сваки појединач не сазнаје тако лако и у томе лежи значај васпитног рада, васпитне улоге ста-

решина, организације СК у Армији и војничког колектива. Сваки појединач не може подједнако усмерити и ускладити своје интересе тежњама и интересима заједнице, што зависи и од његовог васпитања до долaska у Армију, професије, специјалности и специфичних особина његове психичке консталације.

Најважније је у васпитном раду, поред онога специфичног задатка што Армији као васпитној институцији припада, да се активност свих васпитних чинилаца усмери у циљу омогућавања сваком појединцу да сазна потребу свог места у војсци и дужност свестраног војног оспособљавања. Сазнајући ову нужност сваки појединач у Армији најбоље ће реализовати суштину своје слободе ако се буде беспрекорно залагао и трудио да оствари личност свестрано способног браниоца социјалистичке домовине — личност самодисциплинованог, тачног, иницијативног, политички свесног, будног и војно-стручно добро оспособљеног грађанина.

У склопу овог проблема поставља се и питање демократских односа у Армији. Неопходна је јасна свест о томе да се у оквиру војног колектива ни у једној армији и ни у које време не може развијати демократија у том смислу што би сваки појединач могао самостално да одлучује у конкретној ситуацији. Усвајање таквих односа у армији значило би укидање свих специфичних и суштинских обележја same војске. Армија се не би могла на тој основи ни теориски ни стварно да одржи. Били би негирани основни принципи на којима се заснива војни организам. Због тога је неопходно да старешина и комунисти у нашој Армији својим примером покажу ту нужност потчињенима и да буду у стању да објасне смисао потчињавања. Јасно разумевање овог проблема могућно је само онда ако се правилно гледа на проблем човекове слободе уопште.

Старешина је позван да развије јасну свест код потчињених о неопходности читавог система својих поступака. Сваки појединач треба да сазна истину да је проблем личности и демократских односа у Армији могућно решити само онда ако сваки појединач увиђа да је услов функционисања и постојања Армије дисциплина и то на оном ступњу који се карактерише самосвесном војничком дисциплином.

Код нас је Армија наоружани део народа, а у случају рата народ ће бити Армија. Армија и народ стреме истом циљу а Армија је оружје одbrane и постоји ради одbrane. Без дисциплине и без безусловног потчињавања старешинама Армија би била неупотребљива за извршење овог узвишеног задатка. Дакле, у Армији је неопходно потребна гвоздена дисциплина и никакве критике, дискусије и борба мишљења по наређењу старешине не могу бити дозвољене. Чак и класицизма марксизма нису промакли ови проблеми. Енгелс каже да је римска војска постизала победе све дотле док је „превазилазила у погледу борбене припреме и дисциплине своје непријатеље“. На другом месту изричito наглашава да армија која жели да постигне победу „треба пре свега да има јачу дисциплину него непријатељ“.

У основи овога лежи и проблем личности нашег војника. Личност припадника наше Армије мора да буде свестрано дата. Само човек који има велике моралне, умне и физичке снаге може да издржи сва напрезања, која би наметала борба против било ког агресора у евентуалном одбранбеном рату и да однесе победу. Само добро увежбан, обучен, опремљен и припремљен борац могао би да удовољи бројним захтевима савременог рата.

Треба истаћи чињеницу да у основи свестрано способног борца једне социјалистичке армије лежи његов поглед на свет и сазнање нужности те борбе. Све друго условљено је у крајњој линiji овим чиниоцем — то је први елемент борбене припреме нашег човека. Борци ослободилачког рата — омладинци од 15—20 година нису познавали ратну вештину, али су сазнали нужност ослободилачке борбе и пошли су да тој нужности, у име слободе човека, дају свој живот. Ратну вештину научили су од рата, а кроз борбу научили су се борби. Сам непријатељ им је признао високе војничке и борбене квалитете.

Иако је карактер друштвеног уређења одлучујући чинилац у решавању проблема слободе личности у војсци, ваља знати да су бројни и други социјални, психолошки, педагошки фактори који имају утицај на опредељивање места сваког појединца у армији. Сами друштвени фактори и класни печат армије не претстављају пуну припрему за војне задатке појединача. Веома важну улогу играју субјективни фактори од којих зависи колико се дати објективни чиниоци успешно користе у васпитном раду, у подизању сваке личности.

У нашој Армији дате су могућности за припрему појединача у циљу прихватања војних задатака, па ипак у мирнодопском периоду није могућно тако брзо и лако подићи сваку индивидуу до те мере да сазна нужност и неопходност пуног ангажовања у војном оспособљавању. У миру се тај проблем сам по себи друкчије поставља него у рату. Врло је комплексан проблем прихватање војних задатака и припреме савременог човека за то. У свим савременим армијама војни организам се у много чему мења и изгледа друкчији него раније. Све се више увиђа неопходност истраживања законитости које покрећу савремена збивања у капиталистичком и социјалистичком друштву. Настоји се установити како се те законитости пројектују на живот армије. Класна обележја капиталистичких армија објективно умањују могућност свестраног прилажења тим проблемима. То ствара сплет супротности и сукоба на плану изградње оружане сile. То даље води поједине војне мислиоце до једностранице у прилажењу овим и другим проблемима остваривања јединства личног сastава армије. Интереси антагонистичких класа сукобљавају се и у армији, а нарочито у савременим армијама које карактерише масовност и општа војна обавеза.

Квалитет и снага личности једног војника могу да се откривају у мотивима који га покрећу да извршава задатке старешина и да се држи правила и норми војничког живота. Могућно је да различити

поступци војника буду изазвани сличним мотивима, а такође један исти мотив може да изазове код једног војника један а код другог други поступак. Такође различити мотиви могу да буду узрок истих понашања. Ево једног примера. Ако имамо три војника који су врло дисциплиновани, понашање је исто, али мотиви не морају бити исти. Може један да буде дисциплинован због тога што не жели да буде војнички кажњен; други због тога што тежи да стекне углед и поверење старешине, како би евентуално добио наградно осуство; а трећи због тога што зна да је то нужно, да је то његова дужност и обавеза према домовини.

Специфична особина мотива је њихов динамичан карактер. Старешина треба да открива основне мотиве неког поступка, става, залагања, понашања војника итд. Може и више мотива да леже у основи једне активности, али се један истиче као примаран и од њега треба полазити.

Једна од база и извора на којима треба заснивати васпитну моћ и снагу свестраног издизања личности војника у ћашој Армији је социјалистичка суштина и карактер армиске средине и сваког војног колективса. Ову могућност треба свестрано искористити у циљу свесног обавезивања сваке личности да уважава и поштује норме војничког живота, да обавезе војног позива прима без насиља и принуде. Општа физиономија војне средине треба да буде таква да даје изванредне импулсе за уздизање слободне личности сваког припадника Армије.

Свака нова генерација више је спремна и способна да свесно прима дужности и обавезе. С друге стране, она је и све осетљивија према недостацима старешина у руковођењу, у односима старешина према потчињенима, у организацији и спровођењу обуке, у пружању помоћи, поштовању личности, сарадњи и развијању дружељубља. Да би армиска средина била утицајан васпитни фактор од најпунијег је значаја правилно структуирање дотичне јединице и стварање позитивне атмосфере унутар колективса. Под тим треба подразумевати, у ужем смислу, битне особине и појаве међусобних односа старешине и потчињених, међусобно једнаких и неједнаких, међусобних односа самих војника, односно старешина и слично. Строгој дисциплини никако не могу сметати другарски односи међу људима. Атмосфера у једном војном колективу зависи у првом реду од старешина и активности организације Савеза Комуниста.

Војна средина са целокупним системом своје организације и са свим специфичним особинама треба да претставља социјалистичку друштвену средину. Само тако може да буде снажан покретач васпитних акција на подизању личности сваког војника. Није довољно што су правила, прописи и законске одредбе добро засновани. Све је то важно али све то није апсолутно у стању да задовољи све оно што се тражи од армиске средине и њеног утицаја на сваког појединца.

„Социјалистички односи међу људима морају по свом облику све више постајати односи другарства и међусобне сарадње и помоћи“. (Из Програма СКЈ).

За уздизање сваке личности у нашој Армији од посебног су значаја односи између старешина и потчињених, револуционарне промене у схватању човека и његове вредности, брига о човеку и друго. Односи у Армији морају бити и по облику и по суштини социјалистички. Једна од битних функција старешина јесте да у својој јединици са потчињенима и међу њима развијају односе човечности, искрености, разумевања и поверења, пуне људске сарадње и у љубави за човека.

Нарочито је значајна улога старешина у прво време живота појединача у војсци кад они теже схватају војне обавезе, а самим тим и теже прихватају захтеве који се постављају. То намеће потребу да старешине у првим данима војничког живота испоље максимум бриге о људима, јер први утисици често имају пресудан утицај на личност и њено унутрашње прихватање војних задатака.

Војнички живот је од почетка интензиван. Захтеви су велики што може да услови психичке потешкоће и конфликте. Важно је да од првог дана сваки појединача што боље разуме оно што се од њега тражи: нужност стројеве обуке, тактичких занимања, разлоге за устајање у одређено време, разлоге уредног чувања својих ствари, војничког држања и сл., јер ће утолико бити већа могућност његовог уздизања и прилагођавања војничком животу, а то значи и припреме за прихватање војних задатака и све лакше и свесно примање свега оног што доноси војнички позив, јер свесно сазнавање потреба своје активности убрзава прилагођавање и афирмише лична осећања слободе дотичног војника. Без тога се не може обезбедити свестрано уздизање личности у Армији.

Од првог до последњег дана живота у Армији војник непрекидно пролази различите ситуације и свака од њих оставља трага у његовој личности. И начин одевања, војничко држање, исхрана, негоње војничких обичаја, атмосфера у војној средини итд. — утичу на изглед личности.

Ако је у војном колективу развијен друштвени живот, хармонија и сарадња постоје услови за уздизање сваке личности. Колектив треба да буде жив организам који ће стално рasti и израстати на темељима здраве атмосфере. Он мора имати своју развојну перспективу и никада се не смемо задовољити оним што смо постигли. Унутрашње везе чланова колектива треба стално уздизати. Без тога не може се загарантовати пун васпитни утицај војне средине на сваку личност. За човека не може да буде веће моралне осуде од оне коју изриче средина којој припада, ако је у тој средини издигнута колективна свест, дисциплина и воља.

Најважнији чинилац у стварању повољне атмосфере у војној средини је старешина. Од изванредног је значаја личност старешине, његов систем руковођења и педагошке способности. Својим особи-

нама он може много да утиче на атмосферу у колективу и његов унутрашњи садржај и да је врло брзо мења у негативном или позитивном правцу. Старешина мора да негује у односима принципијелност, критичност, правичност и хуманост. Војник воли ведрог, насмејаног и приступачног старешину. Старешина је централна фигура војне средине — колектива. Од његових личних особина, стручне спреме, од његовог познавања проблема руковођења највише зависи како ће бити организован васпитни процес у његовој јединици и односи између њега и потчињених. Потчињени осветљавају старешину са свих страна. Десетине и десетине причаће касније о њему као старешини, о његовим поступцима, о односу према људима, разумевању личних тешкоћа и проблема, о његовом држању, о најситнијим и понекад и неприметним поступцима.

Да ли је могућно под оваквим условима да у односима између старешина и потчињених, у односима између самих војника влада „стална хармонија“ и да се све одвија глатко и идеално?

Свакако не. Пут сваког развитка такав је да се стално, сваког тренутка, боре напредно и назадно, позитивно и негативно. Такав је и пут развитка једне личности. Према томе не сме се једнострano схватити да у изградњи армије и сваког појединца у њој, да у војном колективу уопште, а између старешина и потчињених посебно може владати „идеална хармонија“. И у армији се свакодневно и на широком плану води битка за човека социјализма. Зато се и у армиском животу и раду, па и у односима између војника и старешина може кретати напред само путем борбе супротности. То је дијалектика сваког развитка и прогреса.

Борба супротности износи у први план унутрашњу, субјективну страну развитка сваке личности. Тако она постаје борба за ослобађање појединца од прошлости, од нижих страсти, од онога што се супротставља позитивном издизању сваке личности. Носиоци те борбе су старешине и комунисти, али целокупну војну средину треба супротставити тим слабостима. Ево примера. Војник се огрешио према другу, према колективу. У војном колективу треба да владају бодрост, другарство, хармонија и разумевање. У овом случају, када с појединцима није све у реду читава се јединица мора „дићи на ноге“. Војници — његови другови, комунисти, старешине — цела његова средина не може бити незаинтересована и равнодушна за тај случај. Мора се ефикасно васпитно реаговати. Значи, дошло је до „сукоба“, али на линији борбе за дотичну личност.

У испољавању јавног става колектива, без обзира на то да овај увек има најплеменитије побуде према сваком свом члану, може се десити да мишљење колективна негативно утиче на неку личност. Може се десити да испољавање колективног мишљења и става не буде педагошки засновано. Отуда потиче захтев да старешина будно прати васпитно дејство колективна, јер и најмања небудност може да има озбиљне негативне последице. Ако колектив сувише оштро осуђује

неког свог члана, неку његову слабост, код овога могу врло лако да се изазову негативне одбранбене реакције. Ово чак може да изазове регресивни одбранбени механизам и да дотични иступи против свих или да настоји бежати од стварности. Ако се негативно понесе, ако су његове реакције „одбранашке“, могу повратно само да појачају још бескомпромиснији став колектива према њему, а то може још даље да појача негативност у његовом ставу и да га у мислима доведе дотле да схвата како је све организовано против њега, како га сви mrзе и немају обзира према њему. У таквој ситуацији долази до врло оштрих конфликта унутар дотичне личности и због такве атмосфере може да дође до негативног решења.

Успешно неговање људских односа у јединици старешина може спроводити само под условом савлађивања бројних препрека било да оне долазе од појединача, било из објективне стварности, било из борбе разних унутрашњих мотива самог старешине. Да би старешина загарантовао правичност у своме односу према потчињенима мора свакодневно водити борбу против оног што га вуче да у одређеним околностима буде брз, нагао, несмотрен и нетактичан. Такве мане могу да старешину наведу на лош поступак, што може имати изванредно тешке последице на развој одређене личности и атмосферу у колективу.

Давати и дати упутства по којима би старешина поступао у овом или оном случају није могућно. Ипак, постоји правило које важи за сваку прилику: свака одлука старешине треба да буде прошиљена и никада не сме себи дозволити такав поступак који потчињени може примити као вређање његове личности. То ће загарантовати правilan однос старешине, јер неправичност према потчињеном, макар и нехотична, дотичног много погађа.

Најзад, треба указати још на неке моменте који речито говоре на изванредне могућности афирмисања човека у нашој Армији.

Оно специфично за војну организацију по питању слободе личности има, у ширем смислу, за основу однос личности и друштва у целини. Треба увек имати на уму да су изванредно велике одговорности свих фактора који усмеравају, организују и спроводе васпитање у нашој Армији. Сложеност овог проблема повећава се зато што се у војсци не може остварити и не може директно постићи да војник — потчињени, као непосредни чинилац, има пуно могућности утицања на доношење одлука старешина и на руковођење. Потчињени не може имати увид у основна руковођења и решавања као, рецимо, радник — непосредни произвођач у расподели производа свог рада. Најзад, војник не може тако активно утицати на усмеравање живота војне организације. Укратко, природа војног организма претпоставља искључење директног утицања на руковођење али индиректно тај утицај постоји.

Опште друштвене норме које се у Армији испољавају путем норми војничког живота и војничких односа све вишег карактер

оног посебног и општеј које се манифестију као нешто издигнуто изнад личности. Норме живота у нашој Армији све се више примају и све ће се више примати као сопствене норме да би се што боље извршиле дужности, али није сувишно истаћи да ово опште и посебно, кад је у питању војник није баш тако лако реализовати у појединачном, а нарочито то није лако у мирном периоду живота Армије. Често се све то прима као морање, јер војнички живот је тежак и напоран и нормама тог живота није лако одговорити ни у једној армији, мада је то највише могућно у социјалистичкој армији због класне структуре, бриге о човеку, режиму војничког живота и др.

Вредно је напоменути да се овај проблем не може тако постављати у свакој армији. У томе је наша драгоценна предност коју нам нуди објективна стварност социјализма. У васпитном раду ту чињеницу не смео никад заборавити. У класним друштвено-економским формацијама посебни општи интереси често иду у раскорак са интересима личности. Слобода личности у војсци у суштини претпоставља позитиван друштвени положај дотичне индивидуе. У капиталистичким армијама највећи број војника није у могућности да обезбеди слободу своје личности.

Степен емоционалног, вољног и свесног примања разлога своје активности непосредни су чиниоци положаја личности у војсци. Да ли је и колико војник свестан разлога, циљева и убеђења која су претходила наређењу по коме има поступати — то је управо она субјективна страна његове војне припреме. Од њене вредности зависе квалитети одређених поступака. Ако дође до пројимања оног што је објективно дато у наређењу и субјективног садржаја примања наређења долази до реализације слободе личности.

Од изванредног је значаја за васпитање сваког војника добро познавање људи, а то није једноставно и лако постићи. Све је то нужно да би старешина сагледао способност сваког појединца у прилагођавању армиском животу и обавезама. Треба познавати психолошке особине сваког појединца, основне црте карактера, способности, услове под којима је живео пре доласка у армију, социјални положај, ставове, предрасуде, специјалности и друго. Без тога нема правилног приступања људима и разумевања њихове личности.

У васпитању припадника Армије неопходно је износити и друге аргументе који указују да се у нашој Армији свестрано ради на издизању сваког човека, личности способне и спремне не само да брани већ и да гради социјализам. Посебно треба упоређивати особине односа међу старешинама и потчињенима у нашој и у неким другим армијама, особине афирмисања личности код нас и код других.¹⁾

¹⁾ Сви они који су служили војску у бившој Југославији добро су упознати са методама и средствима унижавања личности човека. Упоређења треба вршити у васпитној активности, јер се ту одмах виде изванредне разлике. Треба износити појединости о дрилу и капларским односима према војнику. Ево само примера политичких слобода човека у бившој југословенској војсци.

Снага васпитног система у нашој Армији и јесте у том што васпитање њених припадника по својој суштини, свом садржају може да омогући да сваки појединач увиди и сазна да је извршавање војничких задатака истовремено реализација његове личности, подизање њега као социјалистичког грађанина, а да потчињавање старешини у нашој Армији није у супротности са слободом нашег социјалистичког грађанина.

У првом сусрету са својим војницима, командир чете им је саопштавао следеће: „Војници, ви више нисте цивили и од сада је вама забрањено да се бавите политиком. Што сте у грађанству чули и знали у вези с политиком, то више не смете знати, док сте у војсци немате право гласа. Новине не смете читати и онај који унесе новине у касарну без обзира да ли их је читao или не, добиће најмање 5 дана затвора. Радио не сме нико да слуша. Ако би неко преносио какве политичке вести важи исто као и за читање новина. За вас више не постоји спољни живот. Забрањено је свако дописивање у том смислу, било ма са ким. Јесте ли разумели!“

УЗ ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ КПЈ

Генерал-мајор **МИЛОШ ЗЕКИЋ**

УСТАНАК У БИРЧУ 1941 ГОДИНЕ

Устанак у Бирчу¹⁾ почeo је нападом на усташку касарну у Шековићима — 5 августа 1941 године. То је истовремено био почетак устанка у источној Босни, јер се послије заузимања шековачке касарне прешло на широку акцију ликвидације свих жандармериских станица, а затим и заузимање српских мјеста (Власенице, Сребренице, Рогатице и др.) и стварање веће слободне територије.

За вријеме Народноослободилачког рата Бирач је одиграо значајну улогу у источној Босни. Прије свега, он је за све вријеме од почетка устанка 1941 па до ослобођења 1945 био једно од перманентних жаришта НОБ у источној Босни и сигурна партизанска база одакле су одржаване везе са осталим устаничким крајевима источне Босне (Романијом, Мајевицом, Озреном), а и са Србијом.

Најборбеније устаничко село у Бирчу је с. Шековићи.

ПРИПРЕМЕ ЗА УСТАНАК

Припреме и организовање устанка у Бирчу отпочели су одмах послије априлског слома старе Југославије. Припремама је руководио Обласни комитет КПЈ за Тузланску област преко партиског језгра у Шековићима које је у почетку било мало (свега два члана Партије), али се ослањало на знатан број поузданних и њајборбенијих сељака — симпатизера Партије, чији је број непрестано растао, тако да се до устанка попео на преко 20. Од њих ће се доцније формирати прве партиске ћелије и они ће истовремено бити основно кадровско језгро за партизанске единице.

Припреме су се састојале у слједећем: 1. формирање војних десетина као првих облика војне организације; 2. јачање партиског језгра; 3. прикупљање оружја, муниције и другог (тачан попис оружја на које се може рачунати за почетак оружаних акција).

Формирање десетина отпочело је у јуну па је до пред устанак (5 август) формирano укупno 8 десетина које су носиле називе према

¹⁾ Бирач је крај који се налази у Власеничком срезу и обухвата скоро цио срез северног, изразито планинског дијела (Хан Пијесак).

селима где су формиране: Шековачка, Брањијачка, Срмићка, Бетањска, Победарска, Ступарска, Спречанска и Дубничка. Постојале су и поједине групе устаника које нису биле оформљене у десетине услијед слабе везе са њима. То су биле Планинска (код Хан Пијеска) и Папраћска група, као и омладинска група у Власеници.

Начин формирања десетина био је овакав: најприје би поимично позвали људе на састанак недалеко од села где се формирала десетина (обично у неки шумарац). На састанак су позивани само најборбенији за које се сигурно знало да су расположени за борбу. Послије излагања ситуације у којој се нашла наша земља послије априлског слома и указивања на једини пут којим мора ићи ко жели да се ослободи — пут борбе, приступало би се формирању војне десетине тога села. Одмах је биран десетар, а затим би се извршио попис оружја, муниције и остале ратне опреме којом се располаже у том селу.

Борци тих десетина живјели су до почетка устанка код својих кућа, али стално на опрезу. Са њима су на разним скровитим мјестима одржавани редовни састанци на којима је објашњавана најновија ситуација, преношene партиске директиве и људи су припремани за оружану борбу против окупатора и усташа.

Бројно стање поједињих десетина износило је 20 до 30 људи, од којих је само 6 до 8 било наоружано пушкама.

Укупно бројно стање људи организованих у десетине и спремних за борбу износило је око 60 бораца наоружаних пушкама и око 200 ненаоружаних.

Ситуација у бирчанском крају, као и у осталим дијеловима тзв. НДХ, била је неподношљива у то вријеме. Усташе су на све стране хапсиле и убијале. Тако су у јулу на свиреп начин поклале преко 80 људи у неким јаругама код Рашића Гаја (5 км од Власенице према Шековићима). О томе се свуда около са језом и стравом причало. У народу је владао страх и огорчење. Требало је страх разбити, а огорчење претворити у организовану снагу способну за борбу. И то су чинили наши комунисти неуморно тих дана уочи устанка. Расположење за борбу је расло и бивало све веће. Непријатељ није могао ништа сазнати о нашим припремама, јер се у устаничким редовима није могао наћи ниједан издајник. Али усташе су ипак слутиле да се у народу нешто кува. Почекео је првипут да их хвата страх. Тако је усташки логорник у Власеници, негдје пред сам почетак устанка, кад су његове слутње постајале све веће, позвао једног угледног старца, Србина из ове варошице, и наговарао га да оде у Шековиће с његовом поруком „да се тамо не играју ватром, а држава ће одсада да заведе бољи ред“. Старац му је одговорио: „А што ћу ја дольје ићи и говорити им. Ако пођу овамо срешће их они поклани из Рашића Гаја и они ће им казати“.

Почетком јула формиран је при Обласном комитету партије у Тузли Обласни војни штаб.²⁾ Одмах потом формирани су и срески војни штабови за Мајевицу, Озрен и Бирач.³⁾

Крајем јула пребацио се Обласни штаб од Тузле на терен Бирча, у Шековиће и одатле је руковођено акцијама на цијелом подручју области.

Обласни штаб је изabrao Шековићe за својe сједиште из више разлога: одатле су се најбољe могле одржавати везе са свим подручјима источне Босне (Мајевицом, Озреном, Романијом); Шековићи су близу Дрине, границе са Србијом, у тадашњем граничном појасу НДХ, ондје гдје окупатор није могао успоставити потпуну контролу над границом, што је омогућивало добру везу устаничког покрета у Србији и источној Босни; у војно-географском погледу Шековићи и Бирач су значајни јер су били у непосредној близини врло осетљивих тачака за окупатора: важне комуникациске везе Босне и Србије (пут Сарајево — Власеница — Зворник — Београд) и врло значајног привредног центра — индустриско-рудног базена Тузле; и најзад, Шековићи и Бирач окружени су планинама Коњух, Јавор, Милан и др., на које су се јединице у случају потребе могле ослонити.

ПОЧЕТАК УСТАНКА И ТОК БОРБИ

Вријеме од доласка Обласног штаба у Шековићe па до почетка акције (5 август) искоришћено је за послиједње припреме и провјерање спремности десетина за борбу. У првом реду провјерене су десетине које су се налазиле у подручју среског штаба за Бирач. Разрађен је план напада на околне жандармериске касарне. Међутим, 5 август, није био одређен за почетак устанка. Уствари, ситуација у Шековићима убрзала је одлуку да се почне оружана борба. Наиме, усташе су 3 августа почеле да хапсе виђеније људе по шековачким засеоцима. Раније су хапсили по другим бирчанским селима, а тада су почели и у Шековићима. Тако су похапсили око 15 угледних сељака и спровели их у шековачку касарну. Претпостављало се да ће их 4 августа спровести за Власеницу. Ради тога је најближим десетинама (Шековачкој, Брајиначкој и Стрмишчкој) наређено да се истог дана — у недељу навече (3/4 августа) прикупе у једном потоку удаљеном око 5 километара од шековачке касарне, а у непосредној близини цесте Шековићи — Власеница, и да ту поставе засједу. Одлучено је да се по сваку цијену ослободе похапшени сељаци. Десетине су биле у засједи читаву ноћ 3/4 августа и сјутрадан, али усташе нису кренуле из Шековића.

²⁾ Чланови штаба били су другови: командант Иван Марковић — Ирац, политички комесар Џвијетин Мијатовић — Мајо, замјеник команданта Пашага Манцић — Мурат.

³⁾ Састав Бирчанског штаба био је: командир Милош Зекић, политички комесар Брано Савић, замјеник командира Драго Мелезовић.

Пошто су се усташе са похапшеним сељацима задржале у Шековићима, 4 августа руководство је одлучило да прикупљене усташке десетине нападну и заузму шековачку касарну, ослободе похапшене људе, послије тога да отпочне широка акција заузимања свих сусједних жандармериских станица и, на крају, да устаничке снаге нападну и ослободе и само српско мјесто Власеницу.

Послије ове одлуке приступило се детаљној разради плана напада на шековачку касарну. На састанку су били сви чланови Обласног штаба и Српског штаба за Бирач. У шековачкој касарни било је 6 усташа и 3 жандарма, од тога двојица су била на путу, тако да их је на окупу било 7. Устаници су имали 12 бораца наоружаних пушкама и око 40 ненаоружаних. Било је више предлога о начину заузимања касарне. Једни су предлагали да се касарна заузме и усташе разоружају лукавством: да група одважних бораца, прерушена у сељаке, са пиштолима у цепу, изненада упадне у касарну и тако без пуцња ликвидира усташе. То је било остварљиво. Али већина присутних је била за то да се изврши први напад, да се пушке огласе и да то чују сва околна села.

Коначно је усвојен овакав план: прићи што ближе касарни и напasti је групама са двије стране, а у циљу обезбеђења поставити двије засједе ближе и једну даље. Беспушкари су подијељени подједнако на групе и засједе. Почетак напада утврђен је у 3 сата ујутру.

Послије израђеног плана устаници су у колони пошли цестом према Шековићима. Успут је разоружан један лугар, чија је кућа била поред пута и његова пушка дата је једном борцу, а код Бјелашница је порушен мост (прва акција рушења). Узбуђење је све више расло што смо се примицали ближе касарни.

Напад је почeo тачно у заказано вријеме. Најприје је бачена бомба на касарну, као знак за почетак, а одмах послије тога отворен је плотун из пушака. Тресак бомбе и пуцњава одјекнули су долином Дрињаче.

Послије првих плотуна као по команди прекиде се палјба. Зовнули смо усташе на предају, али командир станице је то енергично одбио и одмах потом усташе су одговориле пуцњавом из касарне.

Развила се борба која је трајала скоро пет часова. И на још неколико поновљених позива да се предају, опкољене усташе одговориле су палјбом. Борба се продужавала без изгледа да ће нам се предати.

Требало је извршити јуриш, али је зграда касарне била тврда, а простор око ње брисан. Ипак, морали смо извршити јуриш, јер борба се одужила, а ми скоро утрошилисмо муницију.

Замисао за јуриш била је оваква: у једном скоку прићи вратима касарне, полити их гасом и запалити. Врата су дрвена и ваљда ће изгорјети. Истовремено један бомбаш да прискочи до поддрумског прозора и убаци бомбу, јер се већина усташа склонила у поддрум. Послије тога сви да једновремено скочимо на јуриш.

Тројици бораца који су се добровољно јавили за извршење овог задатка дали смо детаљна упутства. Они су заиста извршили скок онако како је договорено. Ми смо их штитили ватром по прозорима касарне. Гледали смо како су врата планула и чули како је одјекнула бомба у подруму. Али пламен на вратима поче да се гаси. Он је трајао док је било гаса, а онда утрну. Значи, није ухватио добро и врата неће изгорети.

Размишљали смо како сада да извршимо јуриш. А морали смо га извршити без одлагања. Већ је било осам сати ујутро. Пренијели смо на све борце да се припреме за јуриш. Извршићемо тај скок сви заједно и развалити врата.

И послије неколико минута загрмilo је са свих страна „ура“. Врата су прслала као да су била од папира. Наша бујица улетјела је у касарну. Али, унутра није било ниједног усташе. Није било ни затвореника.

Послије неколико минута јави се један од оних ухапшених сељака. Био је у гомили бораца. Испричао је да су сви затвореници јутрос, чим је борба отпочела, успјели да побјегну. А усташе су, изгледа скоро, прије пар минута, кад је бомба бачена у подрум, такође умакле. Но убрзо су биле похватали. Од њих 7, колико их је бранило касарну, сви су били ухваћени сем једног који је зором био на стражи и побјегао одмах у почетку борбе.

Послије освајања касарне одржан је збор са народом који се у великом броју слегао на овај радни дан и на неубичајен начин — на пуцањ устаничких пушака. На збору је говорио политички комесар Обласног штаба Цвијетин Мијатовић — Мајо. Он је тада први пут отворено говорио у име Партије. Рекао је да је наша Партија на челу ове борбе и говорио о нашим циљевима. Народ је то с одушевљењем прихватио.

Послије збора изабран је Народни суд који је одмах судио похваталима усташама и жандармима.

У тој борби ми смо имали два мртва и једног лакше рањеног. То су биле наше прве устаничке жртве. Од плијена у касарни је нађено 18 пушака и неколико сандука муниције.

Затим се приступило војном организовању ове још несрећене устаничке војске. Десетине које су учествовале у нападу нису биле довољне да приме бројне устанике, те је формиран већи број нових десетина. За десетара смо одређивали оне борце који су се у том првом нападу истакли.

Највећи дио ових снага одмах је упућиван према Власеници, а мањи за обезбеђење на друге правице (Папраћа, Спреча, Ступари). Истовремено су на све стране из Шековића пошли курири с поруком да се народ дигне на устанак. Али, њих је већ била претекла вијест о заузимању шековачке касарне и народ се свуда листом дизао на устанак.

Тако је 5 август — први дан устанка — протекао у живим покретима и груписању устаничких снага.

Увече 5 августа Обласни и Срески штаб одржали су састанак на коме је претресана ситуација на први дан устанка и разрађен детаљан план даљњих акција. Планом је предвиђено следеће:

— Главнина снага да продужи наступање према Власеници и да је заузме. У наступању чвршће повезати све снаге, нарочито лијево крило преко с. Џикота и с. Милиће. Милићани да претходно заузму жандармериску станицу у с. Милићи (Јововац). Обавијестити устаничке снаге са планине Јавор (Планинштаке) да заузму Хан Пијесак и да преко Плотче нападну Власеницу с југа, као и да успоставе везу са романиским партизанима.

— Снаге према с. Папраћи и Спречи да заузму жандармериску станицу у Папраћи и да наступају према друму Зворник — Тузла. Према Мајевици да пошаљу патролу и покушају успоставити везу са мајевичким партизанима.

— Снаге према с. Ступари да крену у напад на комуникацију Тузла — Кладањ, да заруше пут и прекину саобраћај. Преко Коњуха да се упути курирска веза озренским партизанима.

Борба за Власеницу трајала је од 6 до 10 августа и развијала се овако:

6 августа главна група устаничке војске која је покренута од Шековића наступала је друмом и косамаoko друма према Власеници и допрла на 5 км до вароши.

7 августа устаници су из с. Милићи, по заузимању жандармериске станице и општине, упутили главне снаге према Власеници, повезујући се са Шековачком групом, а дијелом снага затварали су правац од Зворника.

8 августа обруч око Власенице био је затворен са свих страна сем са правца Хан Пијесак.

9 августа устаници са Планине заузели су без борбе Хан Пијесак пошто је преплашена домобранска посада (једна чета) побјегла у Олово. Главни дио снага кренуо је у напад на Власеницу, а дио снага затварао је правац од Сарајева. На челу Планинштака налазио се Аћим Бабић, богат сељак из Кусаче који је себе прозвао „војводом“ а групу којом командује — четницима. Неки од њих носили су четничке кокарде. Светозар Косорић — симпатизер покрета и Партије — такође се налазио у Планинској групи и имао је приличан утицај.

Ноћу 9/10 августа успостављене су везе са свим групама и израђен је план напада на Власеницу. У плану је назначено која ће група којим правцем нападати. Час напада заказан је за сјутрадан у подне. Координацију борбе вршио је Џвијетин Мијатовић који је израдио и план напада.

10 августа у подне отпочео је општи напад на Власеницу. Читаво поподне вођене су јаке борбе. Власеницу је бранио 4 батаљон (без једне чете) Војне крајине и домаће усташе појачане наоружаним цивилима. Укупна јачина непријатеља била је преко 500 војника са 2 тешка митраљеза и 6 пушкомитраљеза.

Устаничке снаге оформлене наступањем у 3 основне групе, Шековачку, Миличку и Планинску, бројале су укупно око 800 бораца са 150 пушака и једним пушкомитраљезом. Нападале су овим правцима: 1) Шековачка група (Шековљани, дио Брајинчана, Тупанарци, Цикоћани и Грабовичани), јачине 400 бораца са 80 пушака — друмом с. Шековићи — Власеница; 2) Миличка група (Милићани, Залуковчани и Дервенђани), јачине 200 бораца са 30 пушака и једним пушкомитраљезом — друмом с. Милићи — Власеница; 3) Планинска група, јачине 200 бораца са 40 пушака — друмом Хан Пијесак — Власеница.

Око 19 часова Шековачка група продрла је у Власеницу и заузела зграду среског начелства и сјеверни дио мјеста. Око 20 часова продрли су и дијелови Миличке групе и заузели источни дио мјеста (до болнице). Половина сата касније заузета је цијела варош сем двије касарне које су биле на правцу Планинске групе која није уопште нападала, већ се задржала испред града.

Дијелови Шековачке групе под командом Цвијетина Мијатовића — Маје формирали су групу бомбаша која је са Драгом Мелезовићем на челу на јуриш заузела касарне. Тако је, око 21 час, цијела варош била ослобођена. Дијелови разбијеног непријатеља извукли су се у правцу Зворника.

Једна домобранска чета, упућена од Тузле као помоћ опсједнутој Власеници, приспјела је доцкан (при крају борбе) те је била одбачена од дијелова на обезбеђењу који су је на ивици вароши дочекали у засједи.

У борбама код Власенице непријатељ је имао око 50 мртвих, 30 рањених (који су затечени у власеничкој болници) и 150 заробљених. Заплијењено је 5 пушкомитраљеза, око 400 пушака, 30 сандука пушчане муниције и много друге ратне опреме. У борби је погинуо и командант домобранског батаљона.

Устанички губици у борбама за ослобођење Власенице били су 8 мртвих и 10 рањених.

Одмах по ослобођењу Власенице дошло је до неспоразума са четничким командантом Аћимом Бабићем који је у ослобођеној вароши почeo да успоставља четничку команду. Политички комесар Обласног штаба Цвијетин Мијатовић покушао је, према партиским директивама за окупљање и покретање свих родољуба у борби против окупатора, да се постигне споразум и са Бабићем, да би се на тај начин очувало јединство устаничких снага. Покушаји су неколико пута поновљени са намјером да се бар ријеше моментална горућа питања као што је питање власти у ослобођеним мјестима, питање расподјеле плијена и остала питања која су непосредно утицала на даље извођење акције. Међутим, „војвода“ је одговарао како је он за „споразуман рад и слогу“ и обећавао како ће наредити својима да тако поступају, а уствари — издавао је супротна наређења.

Обласно руководство оцијенило је да тај сукоб не треба даље заоштравати како би се избегло цијепање устаничких снага бар по основном питању — питању заједничке борбе против окупатора.

Послије ослобођења Власенице ситуација је била оваква: створена је већа слободна територија и извршено прегруписавање снага, тј. снаге од Власенице упућене су према Кладиљу и Зворнику и на тим правцима груписала се главнина устаника, јер се припремао напад на та мјеста. Према с. Ступари и Спречи задржане су мање снаге (које су доцније појачаване кад би се вршио напад). Према тим мјестима усталили су се убрзо положаји који су добили називе „Кладањски фронт“, „Зворнички фронт“, а фронтови су опет дијељени на секторе (Кладањски, Ступарски, Спречански, Зворнички).

Најпречи задатак био је да се организациски учврсте устаничке снаге. У том циљу приступило се формирању Бирчанског партизанског одреда. Одред је формиран у времену између 15 и 20 августа. Организациска структура одреда у току 1941 године мијењала се неколико пута. У почетку је одред сачињавало више малих одреда јачине чете. Доцније су ови одреди добили називе чета, а затим су формирани и батаљони. Коначна физиономија одреда била је оваква: штаб одреда, 3 батаљона (Шековачки, Спречански и Ступарски) и двије самосталне чете (Цикотска и ударна чета). Јачина одреда такође се стално мијењала, с једне стране, услед прилива бораца, а са друге, услед губитака и дјелимичног прелаза у четнике, тако да је варириала између 500 до 700 бораца.

Тежиште борбе, након ослобођења Власенице, пренијето је на „Кладањски фронт“. На Кладањ су извршена укупно 4 напада.

Први напад извршен је 24 августа. Партизанске снаге бројале су око 250 бораца са 180 пушака и 2 пушкомитраљеза. Било је предвиђено да учествује и дио четника Аћима Бабића (50—60 пушака), али су у задњи момент отказали.

У Кладиљу се налазила посада састављена од домаћих усташа под командом кладањског трговца Авдаге Хасића и нешто жандарма — укупне јачине око 300 људи наоружаних пушкама, са 2 тешка митраљеза и 3 до 4 пушкомитраљеза.

Планом је предвиђено да се нападне у 3 колоне и то: десна — Ступарски одред правцем Бушево — с. Плаховић; средња — Шековачки одред правцем с. Виталь — касарна у Кладиљу; лијева — дијелови Тупанарског и Грабовићког одреда правцем уз ријеку Дрињачу. Јачина десне и лијеве колоне била је по 60 пушака, а средње око 130. Четнички дијелови требало је да нападну са линије с. Ковачићи — с. Вучинићи.

Поподне 23 августа извршен је покрет и до мрака су колоне избиле на линију с. Виталь — брдо Бушево. 24 августа ујутро (нешто доцније од заказаног времена) отпочео је напад са свих страна сем са правца којим је требало да нападну четници. Борба се развила одмах послије поласка са линије с. Виталь — Бушево. Непријатељ је у почетку био збуњен и повукао се на ивицу вароши. Око подне средња колона заузела је касарну и дјелимично продрла до центра града. Десна колона заузела је сјеверозападни, а лијева сјевероисточни дио вароши. Пошто напад није вршен са источне и јужне стране, одакле

је требало да нападну четници, непријатељ је то искористио и груписао се на сјеверној страни вароши, тј. на правцу напада партизана и најприје одбацио средњу и лијеву колону, а затим и десну. Око 14 часова партизани су били потпуно одбачени од Кладња. Губици устаника били су 4 мртва и 3 рањена, а непријатеља 7 мртвих и непознат број рањених.

Послије првог, неуспјелог напада на Кладањ устаничке снаге су се повукле на раније положаје с. Трново — с. Пепићи, где су се припремале за поновне нападе који су изведени: други 29—30 августа, трећи 5 септембра и четврти 14 септембра. Сви ови напади такође су се завршили неуспјехом као и први. Главни разлог неуспјеха била је четничка саботажа. Поред тога, код другог, трећег и четвртог напада разлог неуспјеха је била и све успјешнија одбрана кладањских усташа, јер су били охрабрени успјелим одбијањем првог нашег напада, а уз то су послије сваког одбијања напада добијали појачање из Тузле. Поврх свега, један од разлога неуспјеха је и шаблонско извођење напада од стране устаника, јер су се сва четири напада скоро буквално изводила по истом плану.

Послије тога, у другој половини септембра, тежиште борби пренијето је на „Зворнички фронт“. Иако четничким руководиоцима није био циљ да воде борбу против окупатора, ипак су морали попуштати масама сељака које су били окупили у своје редове, а који су тражили да се боре против окупатора и усташа у сарадњи са партизанима. Тако је било створено стање бар привидне сарадње са партизанским руководством. Због тога су четнички руководиоци били присиљени да дијелом снага учествују у акцијама и на „Зворничком фронту“.

Напад на Зворник и упоришта дуж друма Тузла — Зворник извршен је 22 септембра. Ликвидирано је низ упоришта као Цапарди, Булатовци, Мемићи, Јелово Брдо, али Зворник није заузет. Разлози неуспјеха углавном су исти као и код Кладња.

Но, партизани су извели већи број врло успешних акција самостално, без учешћа четника. Тако је још одмах по ослобођењу Власенице разбијена једна домобранска чета која се враћала послије задоцњеле и неуспјеле интервенције код Власенице. Чета је дочекана 12 августа ујутро у засједи код с. Музуље и потпуно разбијена, а добрым дијелом и уништена. Убијено је око 20 домобрана, заробљено 22 (међу њима 2 официра и 4 подофицира), а заплијењена 2 тешка митраљеза, 2 пушкомитраљеза и око 40 пушака, затим доста пушчане муниције и друге војничке опреме. Наши губици: само један рањен. Јачина засједе била је свега 17 пушака.

У току августа заузета су још слједећа непријатељска упоришта: Нова Касаба, Дрињача, Папраћа и Ступари. Непријатељу су нанијети знатни губици, а нарочито код Ступара, где је имао 20 мртвих, већи број рањеника и 14 заробљених, а заплијењено му је 1 тешки митраљез, 40 пушака, 10 сандука пушчане муниције, већа коли-

чина војничке одјеће и друге опреме. Наши губици код Ступара били су 4 мртва и 3 рањена.

У првој половини септембра разбијена је једна домобранска чета код с. Матијевићи чији су губици били 12 мртвих, већи број рањених и 4 заробљена, а заплијењено је 15 пушака, 2 сандука муниције и друге војничке опреме. Устанички губици: 1 мртав и 1 рањен.

Од 6 до 12 октобра вођене су врло успјешне борбе против усташко-домобранских и њемачких снага које су тежиле да одбаце партизане од друма Тузла — Зворник. Борбе су вођене код Цапарда и брда Рудника. Непријатељ је почeo да напада 6 октобра са линије с. Снагово — Цапарди. У свом надирању постигао је у почетку дјелミчан успјех и заузeo с. Осмаци и дио брда Рудника. 7 октобра прикупиле су се партизанске снаге (Спречанска, Брајиначка, и Цикотска чета) и око 15 часова извршиле противнапад. У снажном налету оне су разбиле непријатеља и протjerале га према друму. Развила се жестока борба код с. Цапарди и с. Снагово. У борби је непријатељ потпуно разбијен и протјеран према Зворнику. Гоњење је прекинуто падом мрака. 8 октобра узору партизанске јединице продужиле су да енергично гоне непријатеља. Гоњењу су се придржиле и четничке снаге са линије Петровића Гај — Веља Глава, тако да је непријатељ протјеран до самог Зворника. Из гоњења није извршен напад на Зворник, јер су јединице на спољним прилазима граду дочекане јаком одбраном па су се повукле.

9 октобра непријатељ поново врши испад из Зворника према с. Цапарди. Овог пута био је потпомогнут и једном колоном од Тузле такође према с. Цапарди. Тако су се до пада мрака сакупиле у рејону Цапарди — Снагово непријатељске снаге у јачини једног пуча. Сјутрадан 10 октобра прије подне непријатељ је почeo да наступа према нашим положајима брдо Рудник — с. Осмаци, подржаван јаком ватром. Дијелом снага напао је и четничке положаје код Веље Главе, али је главни удар усмјерио на брдо Рудник. Развила се жестока борба која је трајала читав дан. Непријатељеве нападе подржавало је неколико авиона. До мрака он је успио да овлада само дијелом положаја на брду Рудник (код гробља). Десним крилом заузeo је с. Осмаке, а лијевим дио четничких положаја на Вељој Глави.

Ноћу 10/11 октобра партизанске јединице су се средиле и појачале Шековачком четом која је пребачена са „Кладањског фронта“, па су узору 11 октобра кренуле у снажан противнапад. Главни удар био је управљен према непријатељевим положајима на Руднику.

Устаничке снаге биле су распоређене овако: Брајиначка чета нападала је преко с. Матковац према гробљу на Руднику. Дијелом снага вршила је демонстративан напад на с. Осмаци. Шековачка чета нападала је преко с. Мајдан на главне непријатељеве положаје јужно од гробља на Руднику. Спречанска и Цикотска чета нападале су са линије Мало Борогово — с. Зидоње на јужни дио Рудника.

Борба се развила одмах послиje поласка устаничких снага са полазних положаја. Она је била веома јака, јер је непријатељ оче-

кивао противнапад и дочекао је устанике снажном организованом ватром. Нарочито се развила жестока борба на правцима Шековачке и Брајиначке чете. Партизанске чете су упорно наступале и освајале стопу по стопу положаја. Око 14 часова главни положаји на Руднику били су преотети од непријатеља. Послије подне борбе су настављене сјеверно од Рудника и даље према с. Цапарди. Упркос подршке од стране артиљерије и неколико авиона, предвоче је сваки непријатељев отпор био сломљен, а његове снаге одбачене до самог друма. Истовремено, непријатељеве јединице напустиле су и с. Осмаци, као и дио четничких положаја на Вељој Глави.

Борбе код Рудника спадају међу најуспешније борбе Бирчанског партизанског одреда. У њима је непријатељ имао око 70 мртвих и већи број рањених, а заплијењено је: 1 противтенковски топ, 2 пушко-митраљеза („шарци“), око 70 пушака, 8 сандука пушчане муниције и већа количина разне војничке опреме. Партизански губици су били 2 мртва и 7 рањених.

12 октобра непријатељ је одустао од даљих напада и почeo да се утврђује непосредно дуж друма Тузла — Зворник. На тај начин усталили су се положаји и на спречанско-зворничком правцу. До јачих борби није долазило дуже вријеме, сем што је непријатељ по-времено тежио да исправи своје положаје код с. Осмаци.

Крајем октобра оживјеле су борбе на „Ступарском сектору“. Са Озрене је дошла једна партизанска чета заједно са политичким комесаром Озренског партизанског одреда Паšагом Манцићем. Чета је требало да учествује у нападу на Кладањ, па пошто се од овог напада одустало, припремљена је координирана акција Бирчанског одреда и Озренске чете на с. Ступаре. Тако је 30 октобра извршен успио напад на непријатељеве положаје код с. Матијевићи и с. Ступари. Непријатељски батаљон који се бранио на положајима код поменутих мјеста био је потпуно разбијен и претрпио је губитке од преко 30 мртвих и много рањених. Заплијењена су 2 тешка митраљеза, око 30 пушака, 5 сандука пушчане муниције и знатне количине војничке опреме. Партизански губици: 1 мртав и 3 рањена.

То је била последња јача борба Бирчанског партизанског одреда у 1941 години. У току новембра и децембра, услед потпуне пасивизације четничких снага, и Бирчански одред морао се ограничити на одбрану територије и изводио је мање диверзије на комуникацијама Тузла — Зворник и Тузла — Кладањ, вршећи препаде и засједе и кидајући ТТ линије.

СТВАРАЊЕ НАРОДНЕ ВЛАСТИ И ПАРТИСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Одмах по заузимању шековачке касарне успостављена је команда мјеста у с. Шековићи. Она се у почетку старала око снабдијевања војске, одржавања реда у позадини, прихватања заробљеника итд. Њени послови су се из дана у дан проширивали. Друге власти у

позадини није било. Због тога се још првих дана осјетила потреба за органима народне власти на ослобођеној територији.

Први народноослободилачки одбор изабран је почетком септембра. То је био НОО за бившу општину Шековићи. Отада па кроз цио период Народноослободилачке борбе у Шековићима је непрекидно постојала народна власт. Ни за вријеме највећих непријатељских офанзива на ову територију она није престајала са радом.

Током септембра изабрани су и сеоски одбори по селима: Шековићи, Брајинци, Тупанари, Сучани, Победарје итд. У октобру је изабран народноослободилачки одбор у Спречи (за бившу општину Папраћа и Вацетина). У октобру је успостављена народна власт и у бившој Ступарској општини (Кладањски срез).

Тако је у првим мјесецима устанка постављена широка мрежа народноослободилачких одбора која ће доцније све више јачати. Одбори ће бити од неоцјењиве користи за темељит развитак Народноослободилачког покрета, јер где год је посијана клица народне власти, ту ће партизани имати ослонац и подршку.

Упоредо са развијањем борбе стварала се и развијала партишка организација. Најбољи борци су одабирани за пријем у Партију. 28 септембра политички комесар одреда (као партиски руководилац) примио је прве борце Шековачке чете у Партију. То је било на Великом Брду код с. Каштијељ. Нешто доцније, у октобру, примљени су у Партију поједини борци из Брајиначке, Спречанске и Тупанарске чете. Новопримљени су у почетку били појединачно везани за партиског руководиоца одреда, док нису доцније формиране четне ћелије.

Почетком октобра формирана је прва ћелија и на терену. Тада је оформљен и Мјесни комитет у с. Шековићи. У згради основне школе био је Партички дом у коме је отворена и читаоница. Ту је била и партишка техника. Редовно су издаване радиовијести. Борци са положаја, пролазећи кроз с. Шековићи, навраћали су у Партички дом. Повремено, увече, даване су културне приредбе којима је присуствовало по неколико стотина бораца са положаја и мјештана.

У Власеници је такође формирана партишка ћелија и створен први скојевски актив. Партишка организација у Власеници била је врло активна. Она је организовала растурање партиске штампе, вођење усмене пропаганде, прикупљање обавјештајних података, прихватавање пролазника кроз Власеницу, бринула се за рањене партизане који су се лијечили у болници итд.

Скојевска организација почела се стварати у новембру и децембру. Први активи формирани су у селима Mrкајићи, Шупљака, Видаковићи (Врела) и Бетањ.

Партишка организација у одреду и на терену неуморно је политички дјеловала, борила се против разорне пропаганде четничког руководства, против њихове издаје и роварења, објашњавала линију наше борбе и указивала на перспективу да се у борби истраје до краја.

**ВЕЗЕ СА СУСЈЕДНИМ ПАРТИЗАНСКИМ ОДРЕДИМА И ШТАБОВИМА.
ВЕЗЕ СА СРБИЈОМ.**

Најчвршћа веза била је са Романијским партизанским одредом. Први курири отишли су за Романију одмах по заузимању шековачке касарне. Они су однијели вијест о устанку у Шековићима. Неколико дана иза тога отпочео је устанак и на Романији. Створен је Романијски партизански одред са легендарним Славишом Вајнером-Чичом на челу. Вијести са Романије потстицале су бирчанске устанике, јер је Чичин одред брзо растао и достигао бројно стање од преко 2.000 бораца. Курирске везе између Бирчанског и Романијског одреда биле су редовне. У штабовима су измијењени стални курири једног и другог одреда.

Са Озренским партизанским одредом веза је такође постојала, иако слабија — услијед велике удаљености и других препрека. Први курири отишли су на Озрен 15 августа заједно са Пашагом Манцићем који је ишао са задатком да на Озрену убрза устанак. Курири су се вратили крајем августа и донијели вијест да је и тамо букнуо општи народни устанак и да је Озренски одред бројно нарастао на преко 1.000 бораца. Око 20 септембра дошао је у Шековиће Пашага Манцић у пратњи једне озренске десетине (у којој је било неколико хусинских рудара) и детаљно нас упознао са развојем устанка на Озрену. Причао је о свакодневним акцијама и рушењу пруге Добој — Сарајево и Добој — Тузла. Тамо се четници нису могли увријежити за прво вријеме. Озренска десетина задржала се у Шековићима десетак дана и учествовала у неколико акција заједно са јединицама Бирчанског одреда.

Са Мајевичким партизанским одредом постојала је стална веза, иако је куририма било веома тешко пробијати се кроз усташки расположена села дуж друма Тузла — Зворник. Устанак на Мајевици такође је почeo неколико дана иза устанка у Шековићима и масовно се развијао. Али тамо су официри Драже Михаиловића, који су се пребацили из Србије, преко Дрине, као у Бирчу и околини, деструктивно дјеловали и успјели да одвоје дио политички мање свјесних устаничких снага. Мајевички партизански одред у почетку је бројао око 350 бораца. Око 20 септембра на Мајевицу се пребацио Иван Марковић - Ирац, који је преузео команду над одредом и отада је, под руководством овог прекаљеног револуционара, одред стално јачао и изводио бројне акције. Под конац године одред је имао око 500 бораца.

Са партизанима у Србији такође је постојала веза. Још почетком септембра дошли су од Крупња из Подринског партизанског одреда тројица курира и донијели на поклон својим босанским друговима пушкомитраљез. Доцније су долазили и други курири, а и курири Бирчанског одреда слати су у Србију. Крајем септембра пошао је Џвијетин Мијатовић у ослобођено Ужице до штаба Ужичког партизанског одреда, као и до Врховног штаба. Из ужичке фабрике доbio је већу количину пушака. То оружје давано је борцима који су

били још ненаоружани. Доцније је још у неколико махова добијано оружје и муниција из Ужица, а један дио тог оружја отпреман је преко Бирча и за Мајевички одред.

Почетком октобра смјестио се у с. Милићи Главни штаб партизанских одреда за Босну и Херцеговину.

У свему, Бирчански партизански одред био је повезан добрым везама са сусједним партизанским одредима, као и са устаницима у Србији, а од Главног штаба,⁴⁾ који је био у непосредној близини, добијао је сталну помоћ. На тај начин је штаб одреда могао лакше да се сналази и да правилније руководи борбом. Близина Главног штаба много је доприњела да се одред успјешно супротстави четничкој издаји, роварењу и лажној пропаганди која је била најјача на овом простору источне Босне.

Крајем 1941 у источној Босни је постојао знатан дио слободне територије коју је држало седам партизанских одреда, и то: Романијски, Озренски, „Звијезда“, Бирчански, Мајевички, Калиновачки и Зенички. Укупна јачина свих одреда износила је око 6.000 бораца. Поред партизанских снага у источној Босни постојале су и знатне четничке снаге чија је јачина износила око 4.000 људи. Са овим снагама могле су се изводити крупније војне акције да није било издаје четничког руководства и његове противнародне радитељске радете.

Најкомпактнији дио слободне територије налазио се на дијелу који је омеђен линијом Вишеград, Зворник, Тузла, Кладањ, Сарајево, Вишеград. На том дијелу није било ниједног непријатељевог упоришта. Али позадина те територије била је јако несрећена услијед разуларености и самовоље четничких група које су пљачкале, палиле и убијале по мусиманским насељима. Четничка пропаганда радила је свим силама на разбијању Народноослободилачког покрета. Но-вембар и децембар прошли су у бескомпромисној борби и интензивном политичком раду против разорне дјелатности четничког руководства и његове директне сарадње са окупатором коју су прикривали пред четничком масом паролама о „спасавању српства“ и сл. Но, под конац године четнички официри отпочињу са отвореним нападима на партизанске снаге и руководство НОП-а. Због свега тога у партизанским одредима источне Босне настало је извјесно колебање и одвајање несвесних бораца. Разорни четнички рад осјетио се и у Бирчанском одреду из чијег састава се такође одвојио један дио бораца и ставио под четничку команду. Активност против непријатеља била је скоро потпуно замрла, а дезертери су самовољно напуштали положаје.

У таквој ситуацији долази на Романију друг Тито са Врховним штабом и Првом пролетерском бригадом. То је значило прекретницу у развитку ослободилачког покрета у источној Босни. Врховни штаб је подuzeо мјере у циљу разбијања четничке разорне пропаганде. Јединице Прве пролетерске бригаде запосјеле су напуштене положаје.

⁴⁾ У Главном штабу били су тада другови: Светозар Вукмановић-Темпо, Родољуб Чолаковић и Слободан Принцип-Сељо.

жаје, а предузимањем оштрих мјера спријечена је даље пљачка народа и убијање муслимanskог становништва које су вршили четници. У позадини фронта заведен је ред, на положајима се осјетила сигурност, јер је у редове партизанских одреда враћен борбени дух. Акције против непријатеља су поново оживеле. Тако је источна Босна постала нова база оружаног устанка у Југославији.

Резултати борби Бирчанског одреда од почетка устанка до краја 1941 били су следећи:

Непријатељ је имао око 330 убијених, 215 заробљених, око 400 рањених — укупно је избачено из строја преко 900 непријатељевих војника, подофицира и официра. Заплијењено је око 750 пушака, 11 пушкомитраљеза, 7 тешких митраљеза, 1 противтенковски топ и око 70 сандука пушчане муниције.

Устанички губици су били 33 мртва и 49 рањених.

Одред је крајем 1941 имао два батаљона по три чете и двије самосталне чете, а услед дјелимичног осипања и прелаза у четнике, нешто смањено бројно стање (око 500 бораца са 3 тешка митраљеза, 5 пушкомитраљеза и 450 пушака).

Један од најзначајнијих резултата у првој години устанка је стварање солидног и прекаљеног кадра од домаћих људи из Бирча. Изникли су млади командири и политички комесари — сељаци.

Командири су научили да успјешно руководе стотинама бораца. Мада још нису добро знали да се снађу у сложенијим ситуацијама, они су умјели добро да поставе засједу, да изврше препад, да чврсто поведу јединицу на јуриш итд.

Политички комесари су били једва писмени људи. Они су у говору располагали малим бројем ријечи. Али су њихове ријечи биле дјела. Они су се пламено борили против четничке издаје и неуморно су били над сваким борцем да би га сачували да не поклекне или да не оде на пут издаје.

На тај начин и у одреду и на терену Бирча створени су солидни услови за даље вођење борбе. Унутарња монолитност и чврстина одреда омогућиле су му да у пролеће 1942 године издржи ону велику кризу коју су преживљавали сви партизански одреди у источној Босни, а коју многи нису могли да преће. Уствари, Бирчански одред ће у тој кризи остати једини сачуван партизански одред у источној Босни. Он ће и доцније, кроз следеће године Народноослободилачког рата — све до ослобођења — остати компактан и бити извор попуне многих наших јединица, посебно Шесте пролетерске источноbosанске бригаде, а сам ће формирати 19 бирчанску бригаду. Његова слободна база Шековићи биће за окупатора неосвојива. У тој бази многе наше болнице имаће сигурно скровиште, а бројне партизанске бригаде за вријеме својих пролазака и предаха моћи ће се сигурно одморити и припремити за нове акције.

ПРИКАЗИ КЊИГА

ПЕТАР ТОМАЦ: **ВОЈНА ИСТОРИЈА**

ИЗДАЊЕ ВИЗ ЈНА „ВОЈНО ДЕЛО“, БЕОГРАД 1959 Г.

Познаваоци војне литературе и историчари, а и други који се интересују за војно-историска дела, утврдиће одмах да је ова Војна историја прва књига те врсте код нас. Можда би се, у вези са том чињеницом, могло помислiti да она самим тим претставља у неку руку пре први покушај да се на нашем језику пружи једна таква садржина, него да већ сада значи један употпуњени дomet, да резултати које је аутор постигао не сведоче да је књига, иако прва те врсте, далеко више изнад нивоа једног покушаја. Да писац у свом настојању да пружи једно заокругљено дело, није имао нимало лак посао не потврђује само обим књиге, већ првенствено, и то треба подвући, њена садржина и обрада.

П. Томац је у своме делу предузeo да прикажe пре свега настанак и развој војске, као друштвено-политичког чиниоца, и ратове, као појаве у склопу супротности које прате развој друштва од најранијих почетака, али није пропустио да захвати и многе друге војно-историске проблеме који су током историје човечанства настајали и били увек тесно повезани са свеукупним развојем људске прошлости. Отуда је, осећајући, сасвим правилно, да су војска и ратови кроз читаву историју били нека врста нераздвојних компонената једне дијалектичке целине, и настојао да у свом излагању не испусти ону нит која по природи ствари одржава у узајамној зависности све видове манифестација одређене друштвene средине.

Из познавања ових општих закона кретања друштва свакако је произишла и пишчева концепција Војне историје, а о њој се, узето у општим цртама, може рећи доста веома позитивних речи.

Целокупна материја, коју је писац приказао, захвати временски период од појаве најранијих источњачких држава до kraja XVIII в., односно до почетка француске буржоаске револуције. Приликом обраде ове обимне грађе, аутор је извршио распоред држећи се периодизације која је уобичајена код нас, при чему је уз робовласничко друштвено уређење задржао и назив Стари век, уз феудално Средњи, а уз апсолутистичко-феудални поредак оставио је назив Нови век. Мада оваква периодизација, строго узев, не одговара у свему неким схватањима о развојном путу историје човечанства, она, ипак, по моме убеђењу, не ремети осетније распоред грађе на поједине етапе.

Сваки од ова три дела књиге подељен је на главе, које обухватају углавном одређене развојне целине. Тако је робовласничко друштвено уређење обухватило Древни исток, стару Грчку и Рим; феудално уређење подељено је на Рано феудално доба, Развијени феудализам и препород пешадије, а апсолутистичко-феудални поредак састоји се из Епохе слободних најамника и Епохе стајаћих армија. Пада у очи да се негде, у насловима појединих глава, задржава оријентација према чисто историским категоријама, а негде се, као у феудализму и у трећем делу, узимају у обзир и чисто војне категории, мада се, верујем, може наћи оправдања да се и у ранијим периодима истакну неки наслови који би обележавали, поред чисто друштвено-историјских карактеристика, и особености у развоју појава претежно војне природе. Можда би зато било правилније да је код ове опште поделе грађе задржана историска подела као оквир, а да су називи који одговарају појединим војним карактеристикама дошли као поднаслови, што је писац у неким случајевима и учинио.

Уколико је аутор ишао дубље у систематизацију грађе, делећи је на мања поглавља према појединим проблемима, појавама и догађајима, посао је, очигледно, био све сложенији, али је он оценио да је најбоље да се у избору материје и даље држи првенствено историјских оквира и већ уобичајених теза, стим што је, сасвим природно, овде све чешће истицао такве наслове који у себи садрже претежно грађу војне природе. Но, у читавој овој категоризацији писац је углавном остао доследан принципима које је још у уводу истакао, где је, држим, сасвим правилно подвукao да „Ако историја обухвата сав друштвени рад од основе до надградње, онда свака његова грана мора наћи своје место, сразмерно утицају који је дотична друштвена област стварно извршила“. Због тога је мало даље, тражећи место војне историје у склопу општечовечанског развоја, и морао доћи до једино правилног решења. „Да би постала компонента опште историје, војна историја се мора ставити у њене оквире. Мора се повезати са свима невојним појавама који је одређују и објашњавају“. Заснивајући своју замисао на оваквим схватањима, П. Томац је и настојао да кроз читаво своје дело држи ту нужну повезаност и испреплетаност економских и политичких чинилаца са онима који се више испољавају као фактори војне природе, и он то није чинио само приликом систематизације грађе, већ и у току разраде и оцене. Да је усклађивање ових момената ванредно тежак посао, не треба, мислим, ни указивати посебно, поготово кад се ради о обиму који намеће општа историја.

Но, кад читалац узме у руке ову Војну историју запазиће још на првим страницама да је аутор ипак, и поред извесног несклада испољеног у насловима појединих глава, веома успешно решио тај однос између, како би се рекло, чисте историје и оног дела који више припада појавама и догађајима војног карактера. Да тај однос неће задовољити сваког читаоца подједнако, то је ван сумње. Биће увек заинтересованих који ће сматрати да је друштвено-политичка основа ратних догађаја исувише обимна, као што ће се наћи и примедба да

је тај оквир недовољан. Маколико да се у овом случају мора поштovati ауторова замисао, и маколико да је, у целини узев, тај однос до ста усклађен, у појединим случајевима ипак делује утисак да је историји дато нешто више места него што би требало, особито у партијама које се односе на наше народе и неке њихове суседе, док у неким случајевима историског објашњења нема довољно: за немачке земље после Стогодишњег рата и за предисторију борбе енглеских колонија у Северној Америци за независност.

Међутим, далеко важнија од овог питања, где је дато више историје где мање, јесте чињеница да писац никаде историју није сасвим испустио. Напротив, свестан да је војна историја само део опште, писац поједине догађаје редовно посматра у процесу, он војску и ратовање прати по њиховој развојној линији и настоји да стално одржава логичну и дијалектичку везу, што готово увек постиже тиме што у обради грађе не запоставља ни проблеме политичке и економске природе. Но, док је, готово редовно, прилазећи неком од проблема војне историје, оцртавао и његов друштвено-политички оквир тражећи у њему извор појаве, дотле је, чини ми се, кад је реч о последицама ове или оне појаве, понешто пропуштено. Књига би, рекао бих, добила још више у својој вредности да је на kraју поједи-них периода дат закључак који би, рецимо, обухватио кратку синтезу о степену достигнућа у развоју војних организација и снага, о наоружању и ратним вештинама посматраним кроз ове или оне страте-гиске и тактичке подухвате и да је, у вези стим, писац покушао да укаже колико је све то имало утицаја на даљи општи развитак про-изводних снага одређене друштвене средине. Но, ваља код ове при-медбе бити свестан да би синтеза ове врсте претстављала готово нај-напорнији део послана, тим пре што би писац у овом смислу тешко могао да нађе узоре у постојећим делима ове врсте.

Што се тиче избора материје обухваћене у овој књизи, очевидно је да је аутор гледао да одабере оно што је за једно раздобље, за епо-ху, најкарактеристичније, што оцртава ступањ техничког достигнућа и највише одражава примену војне вештине. Да је и у овом погледу било тешкоћа јасно је само по себи. Ако се у овој књизи осећа изве-сна разлика између поједињих епоха како у погледу броја изабраних проблема, појава и догађаја, тако и у односу на начин приказивања, обим излагања и степен убедљивости, то се у највећем броју слу-чајева кривица не мора приписати писцу. Напротив, можда би тре-бalo похвалити његову опрезност кад за период робовласничког дру-штвеног уређења врши избор грађе ослањајући се само на оно што се, колико-толико, заснива на веродостојним изворима. И овде, као, уосталом, и кроз читаво дело, писац критички прилази подацима које налази у изворима или литератури. Гдегод му се учини да су наводи, чак и они изворни, сумњиви, он је скретао пажњу на њихову нело-гичност настојећи да истовремено укаже на оно што би у датим околностима најбоље одговарало правом стању. Уопште, једна од добрих страна овог дела свакако је и та што се писац никада не ослања

искључиво на мишљења и закључке на које је наилазио, већ готово редовно појаве пропраћа својим коментарима, настојећи да повеже чињенице, да их сагледа у ширем оквиру и да их оцени са више аспекта. У том смислу свакако је позитивно што се готово редовно, кад је реч о војним организацијама, дају претходно и неке карактеристике одређених етничких група да би се боље објасниле особености у по-гледу војног уређења, борбености и начина ратовања. Само, добија се утисак да се писац понекде више повео за обиљем грађе, па је у неким случајевима исцрпнији него што је било потребно, чиме је, овде-онде, поремећена равнотежа у односу на распоред грађе по важности и обиму.

Но, опште узев, ако је аутор хтео да избором одређене грађе и указивањем на ове или оне војне походе или ратне окршаје оцрта са војног становишта дату епоху, онда ће, верујем, у томе, у највећем броју случајева, задовољити очекивања стручњака. Додуше, ако и где буде замерки, оне се баш у овом погледу могу јако испољити, јер се увек могу поставити питања зашто је писац описао баш ову или ону битку, а није узео још и неку другу? Али овде, поред неких оправданих примедаба, у неким случајевима, може да буде и претераних захтева, јер је аутор свакако често био у ситуацији да за догађај који му је изгледао карактеристичнији и више вредан пажње не нађе до-вольно изворних аргумента за приказивање, те се морао определити за неки можда мање карактеристичан и за одређену епоху мање значајан, али богатији чињеницама. Било би веома корисно да је писац у уводу, или било где, указао ако је таквих случајева било. Тиме би унапред обавестио читаоце зашто је неке важне догађаје сасвим испустио, а неким опет, иначе приказаним и такође значајним, дао мање места него што заслужују.

Уз досад дате напомене и истакнуте добре стране ове књиге вреди свакако подвучи и ову: наиме, ако би се човек повео по наслово, могао би помислити да је књига претежно састављена за ужи круг војних стручњака, а да за све друге претставља само избор мање или више повезаних ратова, сувих описа битака уз неизбежно цитирање бројних односа снага, ратних жртава, да у њој преовлађују описи система војног уређења и развој војних снага кроз векове и тсл. Међутим, ни избор материје ни начин обраде не дају основе да се тако мисли. Својом разноврсношћу грађе, повезаношћу проблема, компоновањем садржине уз најчешће успешне напоре да се избегну празнине које историски континуитет не трпи и кад су у питању дела ове врсте, и најзад својом ширином, књига може да буде од користи и свима онима чије се интересовање не задржава претежно на војним моментима. Поред осталог, и за једне и за друге биће свакако од посебне користи и пишчев осврт на војну књижевност, коју приказује на крају сваког већег раздобља. Живо причање, уз коректан језик, свакако да много доприноси збиру свих позитивних страна ове књиге.

Међутим, слика не би била довољно јасна ако се не би указало и на неке појединости које у очима појединих читалаца могу изгледати као већи или мањи недостаци.

С обзиром на чињеницу да су у ранијим вековима промене у војном уређењу, у наоружању и начину ратовања, наступале спорије, што ће рећи да су извесне карактеристике на једном подручју дуже време оставале без битне измене, мислим да није било нужно да се у делу ове врсте хронолошки подаци истичу у великом броју. Чини ми се да би за општу оријентацију било довољно да се у многим случајевима наведе само век или евентуално негде, где је то нужно, назначи и да ли је реч о првој половини, средини или крају стогодишња. Посебно је, мислим, требало изоставити бројне хронолошке податке у периоду Старог века где ионако има највише неизвесности у погледу тачности.

Можда ће неки строжи критичар приметити да понегде има извесне недоследности у погледу хронолошког уоквирања историје појединих подручја. Тако, например, кад је реч о Египту и Месопотамији, излагање иде до краја античког периода, док се у поглављу о Индији спомињу и неки догађаји из XVI в. н. е. Или, даље, под насловом Прастаро доба захваћени су Спарта и Атина све до почетка грчко-персијских ратова, што свакако не стоји.

Осим тога, могло би се нешто приметити и у погледу карата и скица. Пре свега, ваља истаћи да су карте и скице за ову врсту дела неопходна допуна и добро би било да је и у овој књизи таквих прилога више, или барем, кад већ није тако, да је и за постојеће направљен бољи избор. Тако, например, оскудније него друге показују се карте Грчке у V в. (ск. 7) и Италије (ск. 25). Оне би биле далеко корисније да су у њих унети барем подаци који се јављају у тексту. Затим, добија се утисак да су могла бити нађена срећнија решења и за приказ појединих битака. Например, маколико да је заиста недовољно одређено како су и куда Персијанци заобишли грчке снаге у сукобу код Термопила, ипак би, чини ми се, наместо скице 11 јаче деловала она која се налази у Атласу за Историју Старог века, за средње школе, треће издање, Москва 1954, с. 6. Скица која приказује битку код Саламине и Платејску операцију (ск. 12) има предности у томе што су на њој приказана оба ова догађаја који су заиста у непосредној зависности, али је тиме приказ саме Саламинске битке остао готово сасвим блед, те би и овде веома добро дошла нека скица која верније оцртава овај веома значајан поморски сукоб. У ту сврху била би свакако од користи скица Саламинске битке у поменутом атласу. Нешто би се слично могло приметити и за скицу битке код Иса (ск. 20). Док је писац у тексту дао доста детаља из саме битке, дотле је ситуација на приложеној скици врло једноставно приказана. Чини ми се да би и овде уз пишчев опис битке далеко боље одговарала скица битке код Иса на стр. 9 наведеног атласа. И за ситуацију на ск. 26 могло се наћи боље решење. Међутим, овде је недостатак више дошао услед рђаве штампе него због самог избора размере скице, али би

зато за скице 28 и 29, нарочито за 29, уз постојеће две ситуације, добра допуна била приказ битке код Кане на стр. 11 поменутог атласа.

Уопште, како је већ напоменуто, уколико то нису трошкови штампе спречавали, књига би далеко више добила у вредности и привлачности да је приложен већи број карата, скица и слика. Например, ваљало би сигурно, између осталог, да је дата и претстава бојног поретка хусита и систем напада и одбране колских запрега.

Но, читаоцима пропусти ове врсте неће свакако умањити онај општи утисак који књига ствара својим бројним позитивним странама. По њима, она је већ сада испољила своју вредност и сигурно претставља значајан прилог војној историографији. Ово дело биће пре свега од користи заинтересованима претежно за војну страну историског збивања, али је сигурно да у њој могу наћи веома корисна запажања и историчари на ширем плану. И једнима и другима свакако ће од користи бити и доста обиман списак извора и литературе. Исто тако, вредност књиге појачава и индекс имена.

Др. Реља Новаковић

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Paul M. Strande:

NORVEŠKA ODBRANA

U članku pod gornjim naslovom pišac¹⁾, Norvežanin, upoznaje nas sa organizacijom i snagama norveške odbrane. Izlažući najpre zadatke ove odbrane, on ističe da, i pored toga što je Norveška članica NATO, njena se odbrana ipak mora u prvom redu oslanjati na nacionalne snage koje imaju zadatku da, stalnom spremnošću, u miru obezbede zemlju od iznenadne agresije, a u ratu stvore potrebljeno vreme do pristizanja savezničke pomoći.

Norveška odbrana u celini se sastoji iz vojne, civilne i privredne odbrane, kao i specijalnih odbranbenih mera (npr., po pitanju psihološke odbrane i slično). Pri tome su pojedina ministarstva, npr., rada, saobraćaja, finansija itd., s obzirom na njihovu delatnost, jače angažovana u mirnodopskim pripremama odbrane. Pored Ministarstva odbrane, značajne organe za pripremu zemlje za rat imaju još u miru: Ministarstvo privrede, kome je potčinjen direktorat za privrednu, odbranbenu gotovost zemlje i Ministarstvo pravde, kome je potčinjena civilna odbrana. Kao savetodavan organ vlade po pitanjima odbrane postoji Savet (narodne) odbrane kome pretsedava pretsednik vlade. Njegovi su članovi ministri čija su ministarstva najviše angažovana po pitanjima odbrane, tj. spoljnih poslova, odbrane, finansija i privrede; njega sačinjavaju još i generalni direktori ministarstva spoljnih poslova i odbrane, šef civilne uprave i četiri najviša vojna rukovodioca.

Pisac ističe da je za svakodnevno vođenje poslova po pitanjima vojne odbrane, u okviru vlade, odgovoran ministar odbrane. Njeni bi praktični zadaci u ratu bili:

¹⁾ Norwegens Verteidigung, von Paul M. Strande, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, Zap. Nemačka, maj 1959.

— suprotstavljanje, sasređenom snagom, eventualnoj invaziji s kopna, mora ili iz vazduha, upućenoj u pravcu strategiski najvažnijih oblasti zemlje;

— obezbeđenje što jače odbrane, uključujući i civilnu, od napada iz vazduha, ili napada vođenim projektilima na objekte koji s obzirom na svoju važnost ili povredljivost imaju prioriteten značaj;

— osiguranje važnih luka i aerodroma, kao i saobraćaja duž obale;

— pružanje što veće pomoći, u prvom redu civilnoj odbrani, u slučaju većih nesreća koje bi dobijale obim katastrofa.

U ratu je stručno vojno rukovođenje vojnom odbranom povereno komandantu odbrane, dok u miru, kao što je već rečeno, sva pitanja koordiniranja rada videra oružanih snaga i njihovog administrativnog planiranja rešava neposredno ministar odbrane. Postoji i načelnik štaba odbrane koji zajedno sa jednim centralnim organom koordinira rad po operativnim pitanjima. On je ujedno i predsednik ovog centralnog organa i ima rukovodeću ulogu po stručno vojnim pitanjima, a potčinjen je ministru odbrane. Svaki vid oružanih snaga ima svoju vrhovnu komandu na čelu koje se nalazi inspektor koji je odgovoran za upravu, obuku i pripremu svoga vida.

Pored ministarstva, štaba odbrane i tri vida (vojske, mornarice i vazduhoplovstva), vojna odbrana ima niz institucija koje su većinom neposredno potčinjene Ministarstvu odbrane, kao: Naucnoistraživački institut odbrane, Građevinski korpus odbrane itd.; druge su neposredno potčinjene načelniku štaba odbrane, kao: Hajmver, Visoka škola odbrane, Odjeljenje veze glavnog štaba, Odjeljenje za ratnu istoriju, vojne misije i vojni izaslanici (po nekim važnim pitanjima oni su potčinjeni i ministarstvu spoljnih poslova). Zatim tu dolaze insti-

tucije koje povezuju vojne organe sa civilnim po pitanju veza, železnica i puteva.

S obzirom na članstvo Norveške u NATO, kao i na činjenicu da je norveška vlast konačno odgovorna za obranu Norveške, pitanje komandanata i rukovodjenja norveškom obranom rešeno je na taj način što je predviđeno da, u slučaju rata, četiri norveška oficira preuzmu odgovarajuće dužnosti³⁾ i komandu nad snagama koje je Norveška dužna da u tom slučaju stavi na raspolaganje vrhovnoj komandi NATO.

Norveška obrana se u principu zasniva na mobilizaciji, što znači da svi sposobni građani, koji su u miru prošli kroz vojnu obuku, učestvuju u obrani zemlje. Mobilizaciji podležu građani od 19 do 44 godine. Rok službe u kadru, pred vežbe obveznika, iznosi za flotu i vazduhoplovstvo 18, a za vojsku, obalsku i pav artiljeriju 16 meseci. U Hajmveru obuka traje 50 časova godišnje. Pored lica pozvanih na otslušenje roka, za popunu jedinica poziva se godišnje i oko 20.000 rezervista. U Norveškoj se velika pažnja poklanja vojnoj obuci ljudstva i pored toga što opšte obrazovanje i razne vrste sportova (smučanje, strelijaštvo, život na terenu) već izgraduju kod ljudi potrebne vojničke osobine. Norveška ima, kao i druge zemlje, oficirske škole i škole za štabne oficire raznih vidova oružane sile. Višu školu odbrane posećuju samo izabrani oficiri i civilni službenici. Mnogi norveški oficiri dopunjuju svoje obrazovanje u štabnim školama i po raznim kursevima velikih zemalja — članica NATO (naročito za tehničke oficire i podoficire), kao i u opštem odbranbenom koledžu NATO. Norveška, s druge strane, obučava izvestan broj oficira drugih zemalja — članica NATO na svojim zimskim kursevima.

U vojno-teritorijalnom pogledu zemlja je podeljena na četiri oblasti (za vazduhoplovstvo na tri), u kojima se nalaze po tri komandanta (za svaki vid oružanih

³⁾ Trojica od njih bi, prema predviđanjima, preuzele dužnosti komandanata savezničkih kopnenih, vazduhoplovnih i pomorskih snaga u Norveškoj, a četvrti dužnost vrhovnog komandanta svih snaga u severnoj Norveškoj koju ustvari on vrši još u vreme mira. Svi oni, kao i potčinjeni im komandanti upravljaju i bi se, u pogledu odbrane norveške teritorije, po planovima i direktivama odobrenim od strane norveških foruma.

snaga). Severna Norveška obrazuje zasebnu oblast sa posebnim komandantom.

Za svoju odbranu, prema navodima pisca, Norveška odvaja znatna finansijska sredstva. Tako se doprinos koji ona daje trostruko povećao od osnivanja NATO do danas. Dok je 1949. njen vojni budžet iznosio godišnje 370.000.000, sada iznosi oko 1.000.000.000 norveških kruna.³⁾ Od toga na kopnenu vojsku ide 33%, na mornaricu i obalsku artiljeriju 22%, na vazduhoplovstvo i PAA 30%, a ostatak na zajedničke ustanove.

Kopnena vojska je organizovana za vreme mira u pukove ili manje jedinice. Pešadija ima 16 pukova i 2 samostalna bataljona. Ostali rodovi imaju manji broj pukova. Ovi pukovi, kao i ostale jedinice, imaju pored ostalog zadatku da se staraju o ljudstvu, materijalu i uredajima, kao i o pripremi mobilizacije i razvijanju ratnih jedinica. U slučaju rata razvija se, dodeljivanjem jedinica raznih rodova, 9 kombinovanih pukova. Svaki od njih ima u miru kadrovske štabove. Pored kombinovanih pukova, razvija se i izvestan broj operativnih jedinica specijalnog oružanja. Svi rodovi vojske razvijaju izvestan broj jedinica za lokalnu zaštitu pojedinih mesta. U miru postoje dva štaba divizije.

Obuka pozvanih regruta izvodi se prvih 4 meseca u posebnim rodovskim centrima za nastavu. Ostalih 12 meseci službe u kadru vojnici provode u stalno razvijenim jedinicama. Kombinovani pukovi i ostali operativni delovi sposobni za mobilizaciju, kao i štabovi, aktiviraju se svake druge godine po 21 dan, pozivanjem na vežbu oficira, podoficira i vojnika.

Mornarica. — Pored navedenih centralnih organa, mornarica ima niz administrativnih, stručnih i upravnih organa za razne vrste materijala: za mine i torpede, artiljeriju, vezu, navigaciju, brodske delove, kao i za mašinski i intendant-ski materijal. Zatim postoje inspektorati za razne vrste obuke, kao i jedan generalni inspektor za obalsku artiljeriju. Borbene jedinice se sastoje iz flote i obalskih utvrđenja. Po navodima pisca flota ima sledeće plovne jedinice: 5 lakih razarača od oko 1.700—1.800 t, 4 eskortna laka razarača od oko 1.200 t, 3 fregate od oko 1.600 t, 4 obalska prateća broda od oko 600—800 t, 8 podmornica od oko 600—800 t, 4 čistača mina od oko 600—900 t, 14

³⁾ 1 norveška kruna = 88 dinara. — Prim. Redakcije »Vojnog dela«.

obalskih čistača mina od 250—350 t, 24 motorne torpiljarke, 3 lovca podmornica, 6 obalskih minopolagača, 1 školski brod, 1 brod-radionicu, 2 matična broda za podmornice, 2 obalska stražarska broda i 1 školski brod za obuku u podvodnoj detekciji.

Od ovih plovnih jedinica 5 obalskih čistača mina i 6 motornih torpiljarki izrađeni su posle 1945., a ostala plovna sredstva su starija mahom izrađena u toku Drugog svetskog rata od 1940—45 ali modernizovana. Sada je usvojen program izgradnje još 12 modernih motornih torpiljarki norveške konstrukcije, koje će biti izgradene, kao i ostali novi brodovi, u jednom norveškom brodogradilištu. Samo će se jedan deo uredaja izraditi u inostranstvu. Mornarica ima ukupno za vreme mira oko 4.000 ljudi.

Obalska utvrđenja su Oskarsborg, Oslofjord, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Agdenes, Narvik, Harstad i Vardens. Naoružanje im je: topovi kalibra do 40,6 sm, torpeda, mine i obično pešadijsko naoružanje za blisku odbranu. Svako utvrđenje se sastoji iz nekoliko većih ili manjih objekata.

Vazduhoplovstvo. — Pored centralnih organa, stručnih nadleštava i inspekcija, škola i ostalog, koji su organizovani po istom principu kao u mornarici, borbene jedinice vazduhoplovstva sastoje se iz vazduhoplovnih grupa i diviziona PAA. Predviđena jačina vazduhoplovstva je: 4 grupe lovaca bombardera F 84 G, 2 grupe dnevnih lovaca F 86 F, 2 grupe lovaca za svaku priliku F 86 K, 1 grupa za fotografisanje RF 84 F, 1 grupa školskih mlaznih aviona T-33, 1 grupa transporter-a C-119, 1 grupa mornaričke avijacije, 4 odeljenja helikoptera SAR (oko 12 helikoptera) i 4 odeljenja za vezu.

Pav artiljerija ima 4 pav grupe, po 1 u svakoj vojnoj oblasti. Pav artiljerija se sada nalazi u razvojnoj fazi u kojoj su se teška oruđa počela zamjenjivati vođenim projektilima. Prvi Nike bataljon će verovatno biti formiran 1959/60 za odbranu rejonu Oslo.

Hajmver je organizacija koja, po rečima pisca, ima zadatak da organizuje za odbranu sve ono ljudstvo koje ne pripada stalnim ratnim jedinicama. Ljudstvo Hajmvera za vreme rata normalno obavlja svoje civilne dužnosti, stim što se u kratkom roku može skupiti za rešavanje lokalnih zadataka ako se proceni da su mesni ciljevi u bližoj okolini ugroženi. Hajmver ima svog generalnog inspektora

koji odgovara za njegovu obuku i upravu, a koji je potčinjen načelniku štaba odbrane. Operativno uzev, Hajmver je većim delom vezan za rejone pešadijskih pukova. Svaki rejon Hajmvera odgovara jednom rejonu pešadijskog puka.

Jedan deo jedinica Hajmvera pripada mornarici i vazduhoplovstvu. Deo koji pripada mornarici organizovan je u posebne pomorske jedinice i ima sopstvena laka plovna sredstva. Hajmver opslužuje i jedan deo obalskih i pav baterija. Ljudstvo Hajmvera ima za vreme mira svoju ličnu opremu kod sebe. Ono se sastoji iz onih godišta koja zbog okupacije 1940—1945 nisu dobila vojnu obuku. Pored ovih, bitan deo Hajmvera čine dobrovoljci. Sve ljudstvo ima godišnje po 50 časova obuke, a Hajmver ima ukupno oko 80.000 ljudi.

Civilne pomoćne organizacije. — Dve najpoznatije od ovih organizacija su »Narod i odbrana« i »Udruženje za odbranu Norveške«. Postoji još veći broj udruženja koja direktno ili indirektno doprinose odbrani Norveške. Od njih se najviše ističu »Lota savez Norveške« i »Udruženje strelaca dobrovoljaca«. Norveški Lota savez obuhvata oko 12.000 žena. On obučava u miru svoje članove za razne dužnosti tako da u ratu mogu pomagati vojne organe u raznim dužnostima, kao u službi veze, sanitetu, snabdevačkoj, transportnoj i kancelarskoj službi, pa i u nekim drugim specijalnim poslovima. Saradnja između armije i Lota saveza postoji još u miru. Njeni članovi učestvuju često na vežbama. Organizacija dobija iz budžeta odbrane godišnju pomoć od oko 125.000 kruna.

Cilj organizacije strelaca dobrovoljaca je da širi streljaštvo u norveškom narodu i da time pojačava odbranu zemlje. Organizacija ima oko 1.800 udruženja po celoj zemlji, sa oko 130.000 članova. Načrto je značajan njen doprinos u obuci gađanja onih građana koji u ratu pripadaju oružanim snagama. Po mišljenju pisca njen značaj se pojačava time što priprema novog oružja izaziva veliku raščlanjenost na bojištu, što zahteva stvaranje malih jedinica i veću sposobnost pojedinaca u gađanju. I streljačka organizacija dobija godišnju pomoć iz budžeta odbrane, koja je u 1958—1959 iznosila oko 1,4 miliona kruna.

Civilna odbrana je organizovana po specijalnim zakonima i planovima koje je parlament usvojio. Njen glavni zadatak je:

a) da prilikom neprijateljskih napada sačuva ukoliko je mogućno više civilno stanovništvo;

b) da ublaži, odnosno ukloni pretrpjenu štetu.

Civilna odbrana je organizovana centralizovano sa rukovodiocem koji je potčinjen ministru pravde. Zemlja je podeљena u 4 rejona civilne odbrane koji odgovaraju vojnoj podeli. Među njima zadacima pisac ističe izviđačku delatnost i službu uzbunjivanja u kojima ona tesno sarađuje sa organima vazduhoplovstva. Ona se dalje brine o javnim skloništima, lokalnoj službi obaveštavanja, o štetama i evakuaciji stanovništva. U saradnji s drugim organima civilna odbrana ima zadatak da u miru priprema a u ratu izvršava: protivpožarnu službu, bolničku i druge sanitetske službe, snabdevanje evakuisanih i rejona koji su pretrpeli štetu, zamraćivanje, policisku službu, službu raščišćavanja, zaštitu od bojnih otrova, veterinarsku službu i specijalne mere za zaštitu javnih tehničkih postrojenja.

Specijalnu oblast u vezi sa civilnom odbranom obrazuje *industriska zaštita* koja ima zadatak da civilnu odbranu organizuje po industriskim preduzećima, električnim centralama, skladištima pogonskog goriva i gasnim centralama. Ona je potčinjena norveškom industriskom savezu. Troškove snosi industrija, a osnovne smernice za rad dobija od civilne odbrane. U Norveškoj se već pristupilo postavljanju ključnih preduzeća, naročito električnih centrala pod zemlju, međustene, tako da su ljudstvo i materijal zaštićeni od atomskog dejstva. Norveška civilna odbrana je organizovana po principima ustaljenim 1947 i, po mišljenju pisca, Norveška se računa u zemlje koje su najdalje otišle u organizovanju svoje civilne odbrane. Ipak, imajući u vidu napredak u tehnici naoružanja od 1947, naročito u pogledu razvoja nuklearnog oružja i raketa velikog dometa, pisac smatra da sadašnja organizacija i sredstva civilne odbrane više ne zadovoljavaju. Po njegovom mišljenju, strategisko-ofanzivno oružje ima prevagu nad odbranbenim vojnim sredstvima i danas ne postoji u proizvodnji odbranbeno oružje koje bi se uspešno upotrebljalo protiv raketa velikog

dometa, snabdevenih atomskim bojevim glavama. Sada u Norveškoj radi jedna komisija civilne odbrane, obrazovana još 1957, koja ispituje stanje i čiji će rad i rezultati verovatno dovesti do značajne promene — poboljšanja u ovom pogledu.

Privredna odbrana se brine o tome da podmiri potrebe zemlje kako u sirovinama, tako i u gorivu, polufabrikatima i gotovo robom, kao i u ratnim potrebama. Potrebe se raščlanjuju u tri glavne grupe: za vojnu odbranu, za civilnu potrošnju i proizvodnju. Posebna organizacija koja se bavi tim problemima stvorena je u Norveškoj još 1933 kao »Norveški privredni savet za samopomoć«. Godine 1958 osnovan je u Ministarstvu trgovine, kao centralni organ, »Direktorat za privrednu odbranbenu gotovost«. U pogledu planiranja potreba za vojnu odbranu, on sarađuje sa direktoratom za koordiniranje nabavki za odbranu u Ministarstvu odbrane i sa civilnom industrijom. Po pitanju planiranja potreba u pogonskom gorivu on sarađuje sa preduzećima za benzin (naftu) radi čega se obrazuje i poseban specijalan savet za gorivo. Postoje i saveti za rešavanje pitanja iz drugih oblasti, kao po pitanju obuće, životnih namirница, tekstila, hemiskih produkata itd. U svakom delu zemlje postoje odgovarajući lokalni saveti. Njihov rad koordinira vladin pretstavnik za privrednu gotovost koji ima svoje sedište u dotočnom delu zemlje i još za vreme mira svoj sopstveni biro za tretiranje ovih pitanja.

U posebnom delu pisac ističe važnost psihološke spremnosti za odbranu koja će u budućem ratu imati još veći značaj s obzirom na izloženost civilnog stanovništva. Pripremljeno je uređenje posebnih organa za vođenje psihološke odbrane, koji će koristiti sva sredstva koja u miru stoje na raspolaganju za borbu protiv neprijateljske propagande. To su u prvom redu štampa i radio, film i televizija.

Na kraju pisac ističe jedinstvo skoro svih norveških političkih partija u pogledu principijelnih pitanja norveške odbrane. On se nuda da će norveška odbrana uspešno izvršiti svoj osnovni zadatak koji se prvenstveno sastoji u tome da se rat spreči.

M. S. M.

Potpukovnik Arnaldo Giacalone

POKRETNE GRUPE ZA ZADRŽAVANJE¹⁾

O pokretnim grupama za zadržavanje počelo se u italijanskim taktičkim pravilima i raznim uputstvima za obuku pisati tek prošle godine. Prema tome, reč je o sasvim novom pojmu koji pisac pokušava da objasni. Zato je on svojim člankom obuhvatio čak i neka elementarna pitanja kao što su: šta su pokretne grupe za zadržavanje, kriterij upotrebe, njihovi zadaci i potčinjenost, s kime održavaju vezu, dejstvo samohodnih protivoklopnih oruđa, njihov raspored i premanje predviđenih vatreñih položaja, zone dejstva pokretnih grupa, njihovo sadejstvo sa drugim jedinicama i rodoma i pojedinosti o njihovom kretanju.

Da bi odgovorio na pitanje »šta su pokretne grupe za zadržavanje«, pisac citira zvanična uputstva po kojima su to taktičke grupe formirane najčešće od čete specijalnih pionira za zadržavanje (a mogu biti i od motorizovane pešadije) i jedne ili više baterija samohodnih protivoklopnih oruđa. U takvoj taktičkoj grupi ostvaruje se tesna integracija protivoklopne vatre i minskih polja, koja je potrebna za uspešno suprotstavljanje penetraciji savremenih oklopnih sredstava u napadu; u njoj se najpovoljnije iskorišćuje sve protivoklopno naoružanje od bazuka i topova u formacionom sastavu pionira za zadržavanje do samohodnih protivoklopnih baterija; u njoj dolazi do izražaja jedna od naročitih osobina samohodne protivoklopne artiljerije: dejstvo protiv neprijateljevih tenkova koji se iz ovih ili onih razloga nalaze van dometa ostalih protivoklopnih sredstava raspoređenih po dubini položaja. U ovakvoj taktičkoj grupi, zavisno od uslova koje pruža zemljiste, četa pionira za zadržavanje može braniti front do 2.400 metara, a samohodna oruđa raspoređuju se na rastojanju od 200 do 600 metara. Grupa se načelno upotrebljava samo na položaju otpora, a izuzetno i u pretpolju²⁾. Formira se od

¹⁾ I gruppi mobili d'arresto, di Ten. col. g. Arnaldo Giacalone, *Rivista militare*, Italija, mart 1959.

²⁾ Prema novim italijanskim doktrinarnim gledištima o odbrani, ova se organizuje na 2—3 uzastopna »odbranbeni položaja« na međusobnom otstojanju od 10 do 30 km. Svaki »odbranbeni položaj« sastoji se iz »zone sigurnosti« (pretpolja),

jedinica pionira za zadržavanje i samohodne artiljerije (protivoklopne) koje korpori pridaju kao ojačanje divizijama prvog borbenog ešelona.

Kad govori o kriteriju upotrebe pokretnih grupa za zadržavanje pisac polazi od toga da su one rezultat evolucije upotrebe pionira za zadržavanje koji su pre pojave atomske bombe, bili namenjeni, uglavnom, za ova dva zadatka:

a) u strategiskim okvirima da spreči prilaz i saobraćaj u zoni gde nije bilo mogućno ili nije konveniralo organizovati normalnu odbranu; u tom su se slučaju pioniri za zadržavanje upotrebljavali ob-jedinjeno — po bataljonima, u cilju postavljanja i što bolje odbrane prepreka;

b) prilikom odbrane na širokom frontu — na ravničastom i brežuljkastom zemljisti — za kontrolu širokih meduprostora između otpornih tačaka koji se zbog udaljenosti nisu mogli braniti u samih otpornih tačaka. Oni su tada postavljali i branili minskе zavese, a dejstvovali su po četama koje su bile predviđene divizijama.

Kao što se vidi, nije bilo predviđeno da se pioniri za zadržavanje upotrebljavaju kao pokretnе jedinice koje bi branile više minskih polja, niti da se drže pri ruci kako bi mogli dejstvovati po potrebi i na pravcu gde to bude zahtevana situacija. Nije bilo predviđeno ni neposredno sadejstvo između njih i drugih jedinica i rodova.

Mogućnost primene atomskog oružja u taktičke svrhe izazvala je i evoluciju u upotrebi pionira za zadržavanje. Ta evolucija prouzrokovana je sledećim faktorima:

— proširenjem odbranbenog fronta divizije i, usled toga, nemogućnošću tešnjeg sadejstva između otpornih tačaka;

— povećanjem dubine odbrane kako bi se povećanoj snazi napada mogla suprotstaviti najveća sposobnost zadržavanja i zaustavljanja;

na kome se izvode izviđačka, uznemiravajuća i zadržavajuća dejstva, i »položaja otpora« na kome se teži zaustavljanju i razbijanju napadača. Ukoliko to ne uspe, trupe se povlače na sledeći »odbranbeni položaj«, izvodeći u meduprostoru zadržavajuću odbranu na unapred predviđenim međupołożajima.

— značnim povećanjem mogućnosti upotrebe oklopnih grupa za probor posle atomskog udara;

— povećanjem žilavosti odbrane.

Ti su faktori povećali vrednost ne samo veštačkim preprekama, već i normalnoj upotrebi pionira za zadržavanje u odbranbenoj zoni divizije, kako bi se odbranom veštačkih prepreka nadoknadio ono što je izgubljeno povećanjem otstojanja između otpornih tačaka. A to je, opet, zbog ekonomičnosti, s jedne, i sve manje statičnosti elemenata odbrane, s druge strane, zahtevalo manevar pri dejstvu pionira za zadržavanje. Sem toga, pomenuti faktori uticali su na to da se vatrica formacijskih sredstava pionira za zadržavanje, koja imaju mali domet, pojača vatrom pokretnih protivoklopnih oruđa većeg dometa. Iz takvih zahteva proizšao je i kriterij upotrebe pokretnih grupa za zadržavanje. One se normalno upotrebljavaju u zoni dejstva divizija prvog borbenog ešelona, i to u jačini četa pionira — baterija samohotki. Primenuju se po ukazanoj potrebi i na više pravaca, dakle, manevruju. Po mišljenju pisca logično je pretpostaviti da će se pokretnе grupe za zadržavanje upotrebiti i u strategiskim okvirima, ali će tada verovatno biti jačine bataljon pionira — gruna samohodne protivoklopne artiljerije. U taktičkim okvirima dolazi u obzir i njihova upotreba pri izvođenju manevra u novlačenju, kad mogu korisno dejstvovati između prvog i drugog odbranbenog položaja.

Osnovni zadatak pokretnih grupa za zadržavanje jeste aktiviranje minskih polja sa namenom zadržavanja neprijatelja^{*)}.

Aktiviranje se vrši u cilju:

— zadržavanja neprijatelja do izvršenja protivnapada;

^{*)} Po italijanskim shvatanjima, po nameni postoje i takva minsk polja. Ona se sastoje iz pretpojava dubine do 600 metara, na čijoj su prednjoj ivici rasute pp, pt i mine za osvetlivanje, koje služe za usporavanje i obmanu napadača. Po dubini su na najprolaznijim pravcima postavljene grupe mina, a na zadnjoj ivici nalazi se red mina za osvetlivanje. Iza toga su tri minsko polja od kojih dva ispred, a jedan pozadji vatreñih položaja oruđa i truba koje ih brane. Ukoliko je reč o minskom polju koje aktivira gruna za zadržavanje, treći poljas može izostati kako ne bi ometao slobodu manevra grupe.

— sadejstva prilikom aktiviranja položaja na kojima će se kočiti napad;

— zadržavanja napadača koji nastupa posle atomskog udara, brzim stvaranjem protivoklopnih čvorova, zaštićenih preprekom, kojima će se zameniti uništene otporne tačke;

— eventualnog izvođenja zadržavajućih odbranbenih dejstava;

— zatvaranja delimično opasnih pravaca koji se ne mogu braniti iz otpornih tačaka.

Zbog mogućnosti raznih odbranbenih dejstava, pokretna grupa za zadržavanje biće sve do momenta upotrebe pod komandom taktičke grupe koja ju je formirala. Kad stupi u dejstvo, njeni postupci moraju se uskladiti sa postupcima ostalih jedinica na istom sektoru te se, sledstveno tome, stavlja pod komandu komandanta dotičnog sektora.

Odbranbenu vrednost grupe za zadržavanje sačinjavaju dva elementa: vatrica i prepreka. Pošto se vatrica ostvaruje čitavim nizom oruđa različitog kalibra i dometa, potrebna je njihova koordinirana upotreba. S druge strane, protezanje minskog polja uslovljeno je često potrebom da bude branjeno najefikasnijom vatrom. Po mišljenju pisca, ovakva, dvostruka koordinacija najbolje se postiže ako grupom komanduje komandir pionirske čete. Ukoliko se u grupi nalazi artiljeriska jedinica veća od baterije, komandovanje treba poveriti komandantu pionirskog bataljona ili njegovom zamenniku. O sastavu komande grupe postoje različita mišljenja. Pisac se slaže s onima koji zastupaju gledište da to bude u celini jedna od komandi jedinica od kojih se grupa formira, a da se osoblje i sredstva koji nedostaju dopune iz komande druge jedinice. Prema tome, komanda grupe bi se sastojala od: komandanta, inžinjeriskog oficira, artiljeriskog oficira, dva podoficira (artiljeriskog i inžinjeriskog), vojnika s činom — tehničara veze i šest radiofonista. Komanda bi imala na raspolaganju tri motorna vozila i potrebna tehnička sredstva i ostalu opremu neophodnu za rad.

Pokretna grupa za zadržavanje mora biti povezana s komandantom pod čijom se komandom nalazi, sa susedima (eventualno), sa grupom artiljerije za podršku s kojom sadejstvuje, s komandama jedinica od kojih je formirana i patrolama koje dejstvuju u pretpojasu minskog polja. Pre stupanja u dejstvo veza se održava žičnim sredstvima, a posle pomoću radija.

Samohodna protivoklopna oruđa koja ulaze u sastav pokretne grupe treba da su snažna i velikog dometa, a osnovni im je zadatak da brane minsko polje. Po mišljenju pisca ona to najbolje postižu otvarajući vatru dok su neprijateljski tenkovi još daleko ispred minskog polja, kako bi im se, između ostalog, onemogućilo da neutrališu neposrednu odbranu organizovanu od pionira, bilo u cilju lakšeg izviđanja, ili otvaranja prolaza u samom polju. Borbeni poredak samohotki uslovjen je iznetim zahtevom i uslovima koje pruža zemljište. Pri tome se mora voditi računa i o korisnom dometu oruđa (koji za oruđa 90/50 iznosi oko 1.000 metara) kao i o zahtevu da neprijatelj vatrom namenjenom pionirima za zadržavanje istovremeno ne tuče i vatrene položaje samohotki. Najpogodniji je takav poredak ako je jedan vod isturen na oko 300 metara ispred prednje ivice minskog polja, a dva su na oko 400 do 500 metara pozadi te ivice.

Vrlo je osetljivo pitanje izrade sklopnika za samohodna oruđa i poslugu na vatrenim položajima s obzirom na njihov broj (po 12 na bateriju, od kojih 6 osnovnih i 6 rezervnih, s tim da sva treba raditi punog profila i pokrivena), kao i na potrebnu brzinu — zbog kraškog vremenjskog roka — u kome se svi poslovi moraju svršavati. Pisac sugerira da se taj problem reši pridavanjem stručne radne snage.

U članku se razmatraju i neka pitanja sadejstva pokretne grupe za zadržavanje sa ostalim rodovima. Tako, naprimjer, on smatra da će se sadejstvo s trupama koje su raspoređene na položaju otpora manifestovati u osmatranju minskog polja pomoću patrola (iz susednih otpornih tačaka), zatim, u podršci dejstva grupe minobacačima 81 mm (opet iz susednih otpornih tačaka), kao i u akcijama svih robova, izvedenim u korist grupe, na zaprečavanju i otežavanju pristupa neprijatelju. Drugi oblik sadejstva pretstavljeni bi protivnapadi u bok neprijatelja angažovanog na savladivanju prepreke koju brani grupa. Ovaj oblik sadejstva naročito je pogodan kad se predviđa izvlačenje grupe iz dodira s neprijateljem i povlačenje na sledeću prepreku.

Posebno pitanje pretstavlja način kretanja grupe. Pisac ističe da on zavisi u prvom redu od toga kako se grupa upotrebljava i može biti dvojak: ili manevr od jednog minskog polja do drugog, ili

manevr iz zone početnog rasporeda. U prvom slučaju manevr se može izvoditi bilo po frontu, bilo po dubini. Manevar sa jednog minskog polja na drugo po frontu izvodiće se:

— kad napadač nije postupio po pretpostavci branioca na osnovu koje je izvršen raspored grupe;

— kad se manifestuju opasna popuštanja braničevih snaga u zoni gde se nalazi drugo minsko polje;

— kad je rastojanje između jednog i drugog minskog polja relativno malo.

Manevr po dubini izvodi se:

— takođe kad napadač nije postupio po pretpostavci branioca na osnovu koje je izvršen raspored grupe;

— kad se pojavi potreba za aktiviranjem nekog minskog polja u dubini, npr., posle završenog korisnog manevra snagama;

— kad treba aktivirati položaje za zadržavanje neprijatelja.

Manevr se u svakom slučaju izvodi bilo iz dodira s neprijateljem, bilo van dodira i po potrebi se podržava artiljerijskom vatrom i protivnapadom u bojkove.

Pokretna grupa za zadržavanje biće upotrebljena kao pokretna jedinica u ovim slučajevima:

a) kad treba aktivirati minsku polju sa funkcijom zadržavanja (u uslovima relativne sigurnosti od napada sa zemlje) bez savladivanja — za vreme kretanja — drugih minskih polja sa funkcijom zadržavanja pripremljenih za aktiviranje — pri manevru po frontu ili iz početnog rasporeda.

b) kad manevrom po dubini treba aktivirati minsku polju sa funkcijom zadržavanja (u dodiru s neprijateljem na zemlji ili van dodira), savlađujući pritom ili ne novo minsko polje sa funkcijom zadržavanja pripremljeno za aktiviranje.

U oba slučaja treba primeniti odgovarajući i različit način kretanja. U prvom najpre idu, kao patrole, četvrtu odeljenja iz vodova čete pionira za zadržavanje, peške ili na motornom vozilu — već prema udaljenosti minskog polja koje treba aktivirati, zatim odeljenja teškog naoružanja čete pionira za zadržavanje čija je namena da obezbede skelet vatrenog sistema protivpešadijske odbrane, pa komanda grupe, baterija (ili grupa) protivoklopnih samohotki i, na kraju, ostatak čete pionira za zadržavanje.

Takvim marševskim grupisanjem o-stvaraju se sledeći uslovi:⁴⁾

— obezbeđenje i informativno dejstvo za vreme aktiviranja minskog polja;

— razvijanje protivpešadijskih odbran- benih dejstava, ograničenih potrebotom za- štite minskih polja, bilo za vreme kretanja, bilo u toku zauzimanja borbenog poretka;

— obezbeđenje protivoklopne odbrane u cilju brze intervencije protiv eventualnih prodora neprijateljevih tenkova posle atomskog udara;

— potpunost u aktiviranju minskog polja sa funkcijom zadržavanja.

Ukoliko je u pitanju drugi slučaj, naj- pre ide po jedno odeljenje iz svakog vo- da pionirske čete. Ta se odeljenja pre- bacuju do minskog polja koje će se akti- virati i posedaju prolaze, obezbeđuju gru- pu za vreme provlačenja, postupno za- tvaraju prolaze i patroliraju ispred pol- ja. Iza odeljenja kreće se ostatak čete pionira za zadržavanje osim njenog te- škog naoružanja, pa komanda grupe, te- ško naoružanje pionirske čete i, na kraju, protivoklopne samohotke.

Takvim poretkom omogućuje se:

*) Pisac ih iznosi po redu prioriteta.
— Prim. Seš.

Potpukovnik **Stuart Bleker**:

PEŠADISKO ORUŽJE ZA UNIŠTAVANJE TENKOVA⁵⁾

U oružja za borbu iz neposrednog do- dira spada i protivtenkovsko, koje je od vrlo velikog značaja za pešadiju, s obzi- rom na to da oklopna borna vozila pret- stavljaju za nju još uvek najopasnije ciljeve. Najpre treba reći da je avion za napad na zemaljske ciljeve najmoćniji uništavalac tenkova. Mada je ovo pot- puno tačno, ipak su napori aviona ograničeni, jer je pešaku potrebno da bude odbranjen a ne samo osvećen.

Pešadiji je potrebno oružje na koje će se ona osloniti, ti, da njime može od- biti napad iz neposrednog dodira, pa čak i noću, ili ga upotrebiti pod zaštitom dima, ili pri odbijanju naleta iz guste šume, šibljaka ili, pak, iza nekog uličnog ugla.

⁴⁾ The infantry tank killer, by Lieutenant Colonel L. V. Stewart Blacker, *The Army Quarterly and Defence Journal*, No 2, Velika Britanija, jun 1958.

— bezbedno provlačenje grupe za za- državanje kroz ostavljene otvorene pro- laze u minskom polju koje treba aktiviri- rati;

— zaštita pionira od strane protiv- oklopnih samohotki od iznenadnih na- pada neprijateljevih oklopnih sredstava;

— zadržavanje u rukama skeleta pro-тивpešadijske i protivoklopne odbrane bilo za slučaj da grupu treba odlepiti od ne- prijatelja koji je ugrozio minsko polje, bilo za obezbeđenje odbrane ili pravilno- sti povlačenja;

— zatvaranje prolaza u aktiviranom minskom polju koje je namenjeno za za- državanje.

Time pisac završava članak pominjući još neka pitanja o kojima pri detaljnijem razmatranju ove teme treba voditi računa, a koja on nije obradio. Tu, na- primer, spada pitanje pridavanja protiv- oklopnih samohotki (ili drugih pokretnih protivoklopnih oruđa većeg dometa) i gu- seničkih ili poluguseničkih motornih vozi- la pionirima za zadržavanje kako u cilju njihovog osamostaljenja i povećanja br- zine kretanja i kapaciteta protivoklopne odbrane, tako i u cilju skidanja s dnev- nog reda problema određivanja koman- danta i komande grupe, i dr.

Seš

Mnoga pt oruđa nisu ranije imala uspeha, kao što su, naprimer, granata 68 i puška Boys, jer nisu mogla probiti oklop neprijateljskih vozila. Prema tome, konstruktor mora obezbediti da njegov projektil probija oklop. Sadašnja tenden- cija pokazuje izvesno vraćanje na gra- natu čiji je vrh mekan i koji ne može da probije debeo oklop, već samo odbija parciće sa unutrašnje strane — čije po- vrede ipak mogu biti smrtonosne.

Ovaj projektil ima krupan nedostatak u tome što, prema sadašnjem stanju stvari, njegovo izbacivanje iz nekog pra- vog pešadijskog oružja nije mogućno usled njegove velike težine. Njemu je potrebno neko sredstvo na točkovima, a to nije za pešadiju. Slično tome, probojno zrno sa karbidnim vrhom, čije mogućnosti pro- bijanja oklopa nisu naročito velike, mora se izbacivati velikom početnom brzini- nom. A to opet uslovjava top sa velikom snagom na ustima cevi, što povlači za

sobom težinu koja je van pešadijskih mogućnosti, ili pak pribegavanje velikoj raketni koja stvara nedopustive količine bleska i dima. Svi ovi faktori nateruju konstruktore na korišćenje »kumulativnog« punjenja za bojevu glavu ukoliko žele da težinu svog oruđa zadrže u granicama koje su pogodne za pešadijsko rukovanje, kao i da očuvaju pravu pešadijsku pokretljivost koju, kako je Koreja pokazala, sredstva na točkovima ne omogućuju.

Probojnost, tačnost i ostala svojstva idu ruku pod ruku i jedno bez drugog ne koristi. Top ima tačnost koja bi se mogla poželeti, ali ne može imati probojnost ako mu je težina u okviru pešadijskih potreba. Raketa sa »kumulativnim« punjenjem bojeve glave raspolaže proboinošću i potrebnom brzinom, ali se mora uložiti još dosta truda da bi se postigla dovoljna tačnost, to jest da bi se smanjilo njeno rasturanje. Jedan od metoda za to, koji je usvojen u SAD za raketne bacače od 2,36 i 3,5 palaca, a i za projektil *Honest John*, sastoji se u preduzimanju potrebnih mera da sav raketni pogon, to jest kordinat²), sagori pre nego što projektil napusti cev ili šine koji ga usmeravaju.

Drugosteneni nedostatak ovih pešadijskih raketnih bacača jeste u tome što je kod njihovih projektila težište suviše blizu zadnjem kraju i stoga, iz aerodinamičnih razloga, ne lete pravilno. Apsolutni nedostatak ovog raketnog bacača naibolje se može videti kada se on suprotstavi umereno efikasnoj artiljeriji neprijatelja. Tada su njegov dim i blesak toliko vidljivi da bi neprijateljska artillerija morala biti isuviše neoprezna pa da mu dobasti duži opstanak.

Iste primedbe odnose se i na nemački pronalazak zv. *Heller*. Top poznat pod nazivom *R.C.L.*, čija je varijacija *B.A.T.* našla primenu u britanskoj vojsci, ima pored ovih nedostataka i neke sopstvene.

Neobičnu karakteristiku ovih tonova predstavlja njihova izolovanost i obrtni prsten na granatama. Nepotreban čeonit otori pri letu, prouzrokovao ovim karakteristikama i ravnom osnovom projektila,

²) Kordinat je vrsta nitroceluloznog baruta, velike kalorične vrednosti, sadrži 30% nitroglicerina, a najčešće se koristi u mornaričkoj artiljeriji. Međutim, on je ranije primenjivan i kod raketeta tij. u početnoj fazi njihovog razvoja. — Prim. redakcije »Vojno delo».

doprineo je da je brzina opala mnogo više nego što bi bio slučaj kod pravilno repno-stabilizovanog, neobrtog projektila aerodinamičnog oblika. Stoga domet mora biti mnogo pažljivije odmeravan ako se žele postići pogoci. Ovim se uneškoliko i objašnjava velika težina oruđa *B.A.T.*

Francuzi su pre godinu i više dana pokazali primerak projektila *Entac*, komе se retko može desiti da promaši cilj. Isto, bi se moglo reći i za američki *Dart*, sem što je on, uprkos ratnim iskustvima, jako glomazan. Svi ovi tipovi imaju veoma ozbiljne nedostatke tako da čak ni njihovi konstruktori ne tvrde da su savsrim efikasni. Iznad svih nedostataka stoji težina, čak i kod *Entac-a*, koja je nesavladiva, a to su osim toga i oruđa samo sa jednim hicem. Niko još nije rekao šta će vojnik da radi kada izbací ovaj svoji jedini torpedu, pa čak i ako pogodi i uništi, naprimjer, jednu četu tenkova.

Gotovo sve pt rakete pate od jedne velike konstrukcione greške, to jest od toga što su im mlaznici isuviše povučeni ka zadnjem kraju. Neki konstruktori, da bi ispravili ovaj nedostatak, stavili su na zadnji kraj rakete stabilizatore ogromnih dimenzija, koji se moraju veštački navoditi da bi se donekle nadoknadio nedostatak zbog njihovog klimatanja. Uzgred rečeno, američka raketa sa »preklopnim krilcima« pretstavlja dobar primer kako se ne sme konstruisati zadnji deo rakete.

Jedan američki pronalazač, neki Klaren Hikmen³), uspeo je pre nekoliko godina da smanji rasturanje standardnih vojnih raket za dve trećine na taj način što je postavio izvestan broj pomoćnih mlaznika odmah iza glave raketete i prilično ispred njenog zadnjeg kraja. On je ove pomoćne mlaznike okrenuo tako da su im potisne linije imale presek u centru gravitacije projektila. To mu je uzgred omogućilo da konstruiše i lakši zadnji kraj rakete, tako da je centar gravitacije bio upravo tamo gde je i morao biti, naime na jednoj trećini otstojanja od vrha.

Dalja istraživanja pokazala su da se ovo može još više poboljšati na taj način što se linije potiska ne bi sekle u centru gravitacije već na jednoj tački nešto pozadi toga centra, koja je poznata kao »manevarska tačka«. Ona se nalazi ispred tog centra i definiše se kao tačka

³) Clarence Hickman.

oko koje neko aerodinamičko telo teži da se okreće kada se podvrgne nekoj sili, izuzev potisne koja ga goni napred. Izgleda da se ovim putem greške na mlažnicima i nepravilnosti pri sagorevanju pogonskog goriva, nastale u toku izrade, poništavaju.

Priemućstvo pešadijske rakete koja pravilno leti jeste u tome što se njen kordinat može tako konstruisati da gori za vreme leta sve do cilja, a ne da sav izgori 1–2 m posle napuštanja cevi bacala. Prema tome, izgoreli gasovi i njihov dim raspršiće se i razaci na nekim stotinu i više metara tako da praktično neće biti vidljivi za neprijatelja. Prirodno je da će aerodinamički projektil kome se neprekidno daje potisak biti daleko efikasniji od projektila koji dobije snažan udar u osnovu u trajanju samo jednog dela sekunde.

Iz izloženog proizlazi da je pešaku potrebno oružje koje će nositi u prednje redove da bi se mogao suprotstaviti iznenadnoj pojavi tenkova. Ono mora biti sposobno da uništi tenk koji ugrožava pešaka i dovoljno tačno da bi ga pogodilo na tolikoj udaljenosti na kojoj bi pešak mogao zadržati poverenje u sebe i svoje oružje. Prema današnjem stanju stvari, samo bojeva glava sa kumulativnim punjenjem je dovoljno laka za pešadijske potrebe. Njeni kritičari navode da jedan pogodak možda nije dovoljan za onesposobljavanje neprijatelja, odnosno da je suviše teška glava sa mekom košuljicom daleko pogodnija. Ako se, međutim, radi o takvom sredstvu za izbacivanje koje nema dima, bleska ili eksplozije koji bi bili vidljivi za neprijatelja, onda bi pešak mogao uputiti i više zrna u toku nastupanja neprijatelja. Pisac članka smatra da bi dva izbačena zrna retko kad podbacila.

Osnovni uslovi u pogledu nevidljivosti nalaze da se, pri upotrebi rakete, njen plamen rasturi na veće rastojanje kako ga neprijatelj ne bi mogao zapaziti. Ovo opet upućuje na sistem više pomoćnih mlažnika smeštenih više-manje na sredini projektila. Jedan od prirodnih nedostataka rakete jeste u tome što je ona nepostojana u prvima fazama leta. To će navesti konstruktore da je ispaljuju uz pomoć prilično snažnog lansirnog zrna.

Pešak se u borbi suočava sa još jednim problemom, tj. ocenjivanjem otstojanja koje je artiljerac, topom ili raketom, izmerio za njegov račun.

Kao što se vidi, jedan konstruktor treba da teži da svom projektilu da što

je mogućno bolji aerodinamički oblik i da mu obezbedi postojan i jednoobrazan pogon. Neki konstruktori će verovatno otići još dalje i dati mu krila. To bi bilo gotovo idealno rešenje ukoliko ne bi do lazilo do neizbežnog kvarenja oblika običnog krila pri rukovanju. Dirigovanje putem kabla nadoknadiće donekle ovaj nedostatak, ali možda ne na veoma bliskim otstojanjima. Izgleda da bi se dalekometni vodeni projektil sa krilima mogao dati trupi umesto direktnog projektila manjeg dometa za neposredno gađanje iz istog projektorra. Govori se i o dirigovanju putem kabla zato što ostali metodi, kao što je navođenje pomoću infracrvenih talasa, ili snopom radarskih impulsa, imaju da predu još veoma dug put dok uđu u naoružanje pešadije.

Pešak ne mora da raspolaže pt projektilom koji bi imao potpuno položenu putanju. On će već mnogo dobiti ako se visina leta ovog projektila smanji približno na polovinu dosadašnje. To će mu smanjenje ne samo obezbediti dugačak »opasan prostor«, već će i osigurati da se projektil, nailaskom na šiblje i nisko rastinje, ne poremeti u letu od mesta ispaljivanja do cilja. Prema tome, površina krila, ukoliko se koriste, može biti veoma mala.

Problem koji se nalazi pred konstruktorom nišanskih uredaja svakog pešadijskog oružja uvek je veliki. Ovo utoliko više kada se radi o maloj brzini, jer su potrebne prilično velike popravke koje nameću otstupanje i promene u daljinama. Savremene optičke nišanske sprave, po svojoj konstrukciji, jako su usavršene i pogodne za pešadijsko rukovanje. Isto se tako može obezrediti i dovoljno jaka energija potrebna za sabiranje svetlosti pri upotrebi za vreme mraka. Pronalaženje daljinomerskih nišanskih sprava, koje istovremeno podešavaju sistem sočiva i njihovih žarišta, postavlja se kao zadatak pred današnjeg konstruktora kamere.

S druge strane, potpuno metalna nišanska sprava zadovoljila bi princip jednostavnosti. Vrlo podešan tip pretstavljalja bi sprava čiji bi se krak za »pravac neprijatelja« podešavao rukom tako da bude paralelan sa neprijateljskim tenkom. Veća su preimუstva ako se pri kraćim otstojanjima podiže prednji nišan nego da se zadnji nišan pomera napred na uobičajeni način; ovo pogotovo što prednji nišan, koji se pruža prema visini neprijateljskog tenka, pruža veoma prost

metod ocenjivanja udaljenosti. Nišan sa polupoloženom putanjom može u velikoj meri pripomoći postizanju željenih pogodaka.

Pokušaji da se projektilima da velika brzina veoma su rizični. Bolje je planirati ujednačenu, umerenu brzinu koju lice koje ispaljuje projektil može pratiti u letu, i obezbediti dug opasan prostor pomoću krila ili zbilja pravilnim aero-

dinamičkim oblikom. Dakle, takav »padni ugao«, zajedno sa osnovnim svojstvima probognosti, uz dovoljnu tačnost i mogućnost prikrivanja u obimu koji to već omogućuje malokalibarsko oružje i do metom koji je obuhvaćen pešakovim poljem vida, mogu u velikoj meri smanjiti opasnost koja pešaku preti od tenka.

V. H.

Potpukovnik Alba Latrop:

PRINCIPI RATA U ATOMSKOJ ERI

U članku¹⁾ pisac razmatra mogućnosti za napad divizije, korpusa ili armije na neprijatelja koji je podjednako jak u atomskom naoružanju — napominjući da se o tom pitanju mnogo diskutuje među oficirima armije SAD i da se rešenja školskih zadataka u kojima se obraduje napad u uslovima atomskog pariteta često kritikuju kao nerealistična i nemogućna. Pisac ističe da je teško dati odgovor »pošto on mora uskladiti konцепцију napada američke vojske sa očigledno postojecom brojnom snagom neprijatelja koji je jak i u atomskom oružju« i upućuje na analizu principa rata u atomskim uslovima, uz napomenu da nedostatak izvesnih podataka o organizaciji, opremi, načinu upotrebe i rukovodenju, tj. o elementima na kojima se zasniva primena principa rata, a koji su poverljive prirode i sa njima nisu upoznati oficiri, uslovjava formiranje pogrešne koncepceije kod mnogih oficira armije SAD, odnosno stvara »femomen pripremanja za prošli umesto za budući rat«. Zbog toga pisac preporučuje krajnje brižljivo proučavanje raspoloživih podataka i zasnivanje procene prvenstveno na borbenim sredstvima koja pristižu, a ne na onima koja zastarevaju, odnosno da treba poći od upotrebe divizije, korpusa i armije u uslovima opasnosti od stvarne primene atomskog oružja, kojim ove jedinice upravo sada i raspolažu.

Posle ovakvog uvida, pisac prelazi na analizu principa rata, pri čemu za svaki od njih najpre iznosi klasična razmatranja, a potom daje specifičnosti koje uslovjava savremeno naoružanje (naročito

atomska sredstva), odnosno nova oprema. U razmatranju klasičnih uslova on ne daje nešto novo — specifično, zbog čega su ovde obuhvaćena samo razmatranja koja se odnose na atomske uslove.

Kao prvi i najvažniji princip pisac ističe da »svaka vojna operacija mora imati jasno postavljen cilj« i pošto je obrazložio značaj i smisao ovog principa, prelazi na pitanje raščlanjivanja opštег cilja na pojedinačne ciljeve, objekte dejstva i zadatke koje dobija svaka jedinica i sa tog aspekta objašnjava značenje termina »cilj« odnosno »objekt dejstva«. Kad se cilj (objekt dejstva) postavi potčinjenom, nastavlja pisac, onda on postaje njegov zadatak, ali kao takav »objekt« se pojavljuje i u drugom, specifičnom značenju, koje upravo i unosi nejasnoću u razmatranju napada na atomsku odbranu. Naime, pod pojmom »objekt« dosada se najčešće podrazumevao geografski rejon, a na diviziskom i višem nivou, obično, komunikacijski centar ili neki vrlo važan zemljinski objekt. Ovakvo shvatanje je u prošlosti potpuno odgovaralo jer, iako to nije bilo izričito precizirano, zauzimanje i držanje određenog zemljišta uvek je uključivalo i uništenje neprijatelja, a takav smisao ima i sadašnja doktrina. Međutim, opasnost se sastoji u prihvatanju ovog specifičnog značenja termina »objekt« u smislu koji ne bi odgovarao, tj. »da pravilno postavljen zadatak (ili objekt u pravom smislu) treba uvek da prepostavi zauzimanje određene male geografske prostorije«. Pisac ukazuje da takvi ciljevi (objekti dejstva) »nisu uvek uskladjeni sa konceptijom vrlo pokretljivih malih jedinica koje se neprekidno kreću na bojištu i kojima u pogledu njihovog rasturanja i koncentracije upravljaju viši štabovi«.

¹⁾ Principles of War in a Nuclear Age, by Lieutenant Colonel Alba B. Lathrop, Military Review, SAD, jun 1959.

Već sami geografski ciljevi (objekti), po svojoj prirodi, navode na koncentraciju snaga, a time i na stvaranje pogodnih atomskih ciljeva, zbog čega se oni, po mišljenju pisca, moraju oprežno razmatrati i zbog čega se u donošenju odluke i treba ograničavati na prihvativljiv stepen masiranja snaga.

Na osnovu takvog razmatranja pisac izvlači zaključak da u budućnosti »divizije i veće jedinice mogu češće očekivati zadatke kao što su uništenje neprijateljskih snaga, *naterivanje neprijatelja na prepreku radi kasnijeg uništenja atomskim oružjem*, zauzimanje široko rasturenih rejonja za dalje dejstvo, kao i druge zadatke kod kojih postavljanje zemljišnih objekata većim jedinicama nije poželjno.«

Princip masiranja snaga, tj. da se »nadmoćne snage moraju upotrebiti na odlučujućem mestu«, pisac razmatra kroz elemente kojima se nadmoćnost ostvaruje — koncentraciju snaga i sredstava, materijalno obezbeđenje, borbenu veština, odlučnost, disciplinu, rukovođenje i drugo — a potom on ukazuje na veliki porast vatrene moći i odgovarajuća ograničenja u pogledu gustine trupa zbog opasnosti od atomskog oružja. Uzimajući u obzir ta dva nova elementa — porast vatrene moći i opasnost od atomskih sredstava — pisac dolazi do zaključka da će se »diviziski, korpusni i armiski napadi izvoditi relativno malim i pokretljivim jedinicama na širokim frontovima i na velikoj dubini« i da se masiranje snaga pod takvim uslovima ostvaruje vatrom sredstava podrške u mnogo većoj meri nego ikada ranije. Pri tome vatrena nadmoćnost zavisi od upotrebe najpogodnijeg atomskog oružja u odabranom momentu, a to se mora uskladiti sa dejstvom artiljerije po neprijateljskim rezervama i streljačke vatre po neprijatelju sa kojim smo u neposrednom dodiru.

On ovde ukazuje i na mogućnost obmane, naprimjer, dobro sprovedenom propagandom o atomskim mogućnostima, tako da »ova prividna mogućnost masiranja snaga može toliko da demoralise neprijatelja da i samo mali deo vatrenih mogućnosti bude, ustvari, dovoljan za upotrebu.«

Prilikom razmatranja principa ekonomije snaga pisac podvlači da se »minimum neophodnih sredstava dodeljuje onim mestima koja nisu odlučujuća, tako da se na odlučujućem mestu upotrebi onoliko sredstava koliko je dovoljno da se osigura odlučujuća uloga«. Zatim se

zadržava na pitanju odmeravanja snaga i sredstava na glavnom i pomoćnim pravcima. U suštini, za klasične uslove, princip ekonomije snaga svodio se na to da se što više snaga i sredstava obezbedi na pravcu glavnog udara. Međutim, u atomskim uslovima princip ekonomije snaga važi i za sam pravac glavnog udara. Naime, »totalni gubici«, za razliku od ranijih uslova, sada su ne samo mogućni nego i vrlo verovatni, zbog čega komandant, da bi izbegao odlučujuće gubitke, mora vrlo brižljivo odmeravati jačinu snaga i na pravcu glavnog udara.

Pisac ukazuje i na mogućnost brze izmene odnosa u vatrenoj moći »ako bi se neprijatelj mogao naterati da utroši svoje vatrene (naročito atomske) mogućnosti«, tako da bi komandant koji je sačuvala svoja atomska sredstva mogao radikalno da menja situaciju u svoju korist. Izbegavanjem »totalnih gubitaka« i nepotrebne koncentracije sačuvaće se sredstva koja mogu odlučiti sledeću bitku, zaključuje pisac.

Prelazeći na princip manevra, pisac ističe da »manevr menja relativnu borbenu moć vojnih snaga« i objašnjava njegovu ulogu za postizanje nadmoćnosti, odnosno za paralisanje, odnosno izbegavanje neprijateljskog udara. Ukazujući na činjenicu da manevrovanje jakim i grupisanim snagama uz istovremeno sporo kretanje stvara protivniku uslove za atomski napad, on zastupa gledište da jedino rasturenne snage i manje kompaktne jedinice zadržavaju relativnu slobodu kretanja. Pri ovome su brzina, rastojanja i otstojanja mnogo povećani i verovatno će se još povećavati. Pored toga, poznato je da manevrovanje nije više ograničeno samo na klasične avione već da uključuje i korišćenje vazdušnog prostora iznad bojišta, odnosno sprečavanje da ga protivnik koristi.

U vezi s tim pisac ukazuje na brz tempo razvoja tehnike u toj oblasti. Raketni projektili zemlja-vazduh, dirigovani pomoću radara i ugrađenih sredstava, sa bojevim glavama počev od jedne kilotonе do razorne moći visokog stepena, raspoređeni po principima odbrane prostorije, uz automatizovano upravljanje i komandovanje tako da se istovremenno mogu dočekati stotine neprijateljskih projektila — pretstavljaju sredstva koja će verovatno vrlo brzo postati oruđa bojišta. Pisac podvlači da se »pod vazdušnom odbranom podrazumeva odbrana od svih projektila i oružja koja prolaze vazdušnim prostorom«. On sma-

tra da se brižljivim odbranbenim mera-ma, uz puno korišćenje pokretljivosti, i ubuduće može obezbediti sloboda manevra i na taj način omogućiti napadna dejstva.

U pogledu principa iznenađenja pisac smatra da »iznenađenje može često da odlučno izmeni odnos snaga u korist komandanta koji ga je ostvario«, pa se zadržava na značaju i elementima za postizanje iznenađenja. Prelazeći na atomske uslove pisac ukazuje na izmene u primeni ovog principa ističući da se »bar za relativno kratak vremenski period vatom atomskog oružja može ostvariti isti efekat masiranja kao i sa trupama« i da rezultat tako postignutog iznenađenja premašuje sve ono što je poznato u prošlosti. Naime, karakteristike novih oružja omogućuju da se protiv neopreznog neprijatelja postigne odlučujuće iznenađenje, i to na mnogo većoj dubini nego ikada ranije.

Pored toga, ne treba prevideti ni mogućnost brzog prebacivanja jačih snaga helikopterima i jurističkim avionima, kao i znatno pojačane mogućnosti izviđanja, uz upotrebu mlaznih aviona, televizije i elektronskih sredstava, na velikoj dubini neprijateljske teritorije. Sva ova sredstva omogućuju komandantima obeju stranu da pomoći iznenađenja brzo ostvare vatrenu nadmoćnost.

Razmatrajući princip bezbednosti pisac podvlači da je »bezbednost neophodna prilikom primene ostalih principa rata« i zatim prelazi, pored ostalog, na razmatranje problema bezbednosti u odnosu na opasnost od iznenađenja. »Neprijatelj se više ne ograničava na neka manja dejstva u pozadini i uz nemiravanja putem vazdušnih napada« jer mu helikopteri i laki transportni avioni, kao i raspoložive padobranske jedinice, omogućuju da u pozadinu prebaci značajne snage koje su sposobne za odlučujuća dejstva. Osim toga, znatan deo sopstvenih snaga može biti uništen ukoliko jedinice nisu rastresito raspoređene. Osetljivost jedinica na osmatranje iz vazduha sada je mnogo veća nego u prošlosti. Zbog svega toga on smatra da se problemima bezbednosti na budućem bojištu mora pokloniti puna pažnja.

Ističući da »ofanzivno dejstvo daje odlučujuće rezultate«, pisac objašnjava ulogu i značaj ovog principa, kao i prednosti ofanzivnih dejstava.

On smatra da primena principa ofan-zive leži u veštini stvaranja i uočavanja pogodne situacije za napad, bilo opšti ili lokalni, što zavisi od sposobnosti koman-

danta, i napominje da i dalje ostaje u važnosti pravilo da i nadmoćne snage ako su nepravilno upotrebljene mogu biti potučene od slabijih snaga ofanzivnog duha koje su vešto rukovodene.

Kod principa jedinstva komandovanja pisac zastupa mišljenje »da odlučna upotreba pune borbene moći zahteva jedinstvo komandovanja« i potom prelazi na objašnjavanje pojedinih pitanja na kojima se zasniva ovaj princip kao što su: jedinstvo vlasti, jedinstvo napora i međusobno sadejstvo svih angažovanih snaga radi postizanja postavljenog zajedničkog cilja. U vezi s tim on ističe da se u atomskim uslovima jedinstvo komandovanja ne može zasnovati prvenstveno i jedino na sadejstvu elemenata za podršku. Naime, s obzirom na to da postoji mogućnost uništenja ili neutralisanja posredničkih štabova, »očigledno je da svaki potčinjeni komandant mora imati punu komandu nad svim sredstvima podrške«. Prema tome, ne može se govoriti o statusu elemenata za podršku kad se radi o brzini njihovog odlučnog angažovanja. Pisac je najzad mišljenja da se pojavom atomskog oružja još više povećao značaj principa jedinstva komandovanja.

Najzad se pisac dotiče i principa jednostavnosti i kaže da »jednostavnost mora biti kamen temeljac vojnih operacija« i da se pod jednostavnošću podrazumevaju »nekomplicovani planovi izraženi u jasnim zapovestima«. Atomski uslovi zahtevaju jednostavnije operacije na bojištu pošto će velika razaranja izazvati snažne reakcije ljudstva. Potreba izvođenja noćnih dejstava, uz spavanje u toku dana, još će više doprineti zamoru i psihičkoj napetosti. Reagiranje će biti usporenio i komplikovani planovi teži za izvršenje.

S obzirom da sada postoje savršenija sredstva veze, omogućeno je komandovanje komplikovanim operacijama nego što je to ranije bio slučaj. Pisac napomije da na »preteranu komplikovanost treba gledati kao na opasnost« i zaključuje da se »na pitanjima bitke i borbene takteke, uključujući upotrebu atomskog oružja, mora odraziti najveća jednostavnost«.

Na kraju članka dati su sledeći zaključci:

Uspejan diviziski, korpusni i armiski napad na neprijatelja koji je podjednako jak u atomskom oružju ostvaruje se koordiniranim dejstvom rastresito raspoređenih, jako pokretljivih, malih taktičkih formacija, čija jačina ne prelazi borbenu

grupu, koje treba da stvore situacije kada će upotreba vatrene moći dati odlučujuće rezultate. Gustina snaga za izvođenje manevra na zemljištu zavisi od neprijateljskih atomskih mogućnosti, zbog čega ona ni približno ne može biti jednaka ranijoj. Međutim, ista ova ograničenja važe i za neprijateljske snage.

Dok veće jedinice (korpus i armija) još uvek mogu da vrše manevar jakim snagama, kod ostalih jedinica se uveliko menja način izvođenja pokreta. Divizije se više ne mogu kretati istovremeno po

ustaljenim šablonima, niti mogu izvoditi konvergentne pokrete. Danas mora biti jasno da koncentracije trupa u atomskom ratu imaju svoja ograničenja.

Snažna vatrena moć kojom raspolažu divizije, korpsi i armije pojačava napadne mogućnosti ovih jedinica. Međutim, treba uočiti da se menja karakter napada koji izvode veće jedinice. Ukratko, ranije su napad karakterisala mala oruđa i velike jedinice — danas velika oruđa i male jedinice.

Z. Ž.